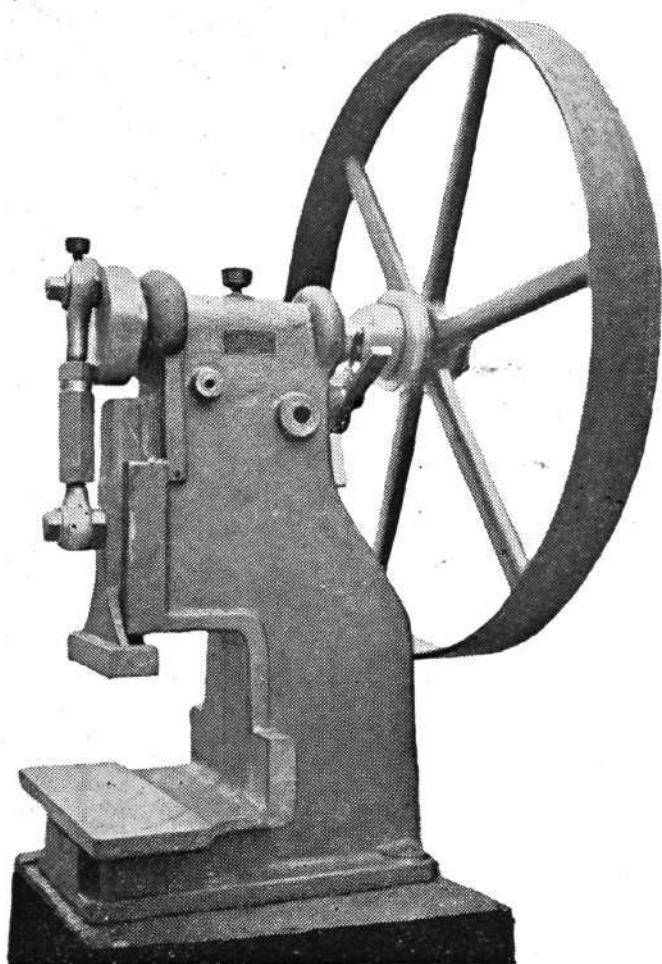

Tööstusmasinaid, masinate osi,
kassakappe

valmistab ja müüb

Masinaehitus- ja kassakapitehas

„LAVERNA“

Tallinnas, Pääsukese tän. nr. 4,
kõnetraat nr. 308-12.

„POLARIS“

Eesfi Kinnitus-Aktsia-Selts

võtab vastu järgmisi

kinnitusi:

tule-, murdvarguse-, veo-,
väärtsaadete-, kasko-
(laevakerede) ja klaasi-
-: kinnitusi :-

Seltsi põhi- ja tagavara-
kapitalid ületavad
K r. 810.000.—

Seltsi asutamisest peale
on kahjude eest välja
maksetud üldkokku
Kr. 3.987.028.20

Soliidne edasikinnitus!

Kahjud likvideeritakse
viivitamata!

Juhatatus asub Tallinnas,
Vana Viru tän. nr. 12

Kõnetraat 426-66. Telegr.-aad-
ress: «Polaris»

Osakond asub Tartus, Liifaturg 7
Kõnetr. 6-75

Esindajad kõigis linnades ja maa-
kohtades

KAUBA PANK

Tartus

Suurturg 12

Toimetab kõiki
pangaoperatsioone

TOIMETUS:

Tallinnas Kaarli t. 8, kaitseliidu pea-
staabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide,
telefon 451-94

Tegev toimetaja leitn. A. Treufeldt,
telefon ametis 451-89,
kodus 465-01.

Toimetaja kõnetunnid kella 10—12.
Väljaandja: Kaitseleidu Peastaap.
Kaasöö arvatakse tasu alla, kui sellele
tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvi-
tamata ja tagasisaamiseks markimata
käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9—3.
Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, 1/2 a. 3 kr.,
1/4 a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

Kuulutuste hinnad a üks lehekülj:
teksti ees 50 kr., tekstis 80 kr., teksti
järel 40 kr. Väline kaas 80 kr., sise-
mised 60 kr.

Nr. 22

1933

SISUKORD:

- Kindral-major Juhan Tõrvand 50-
aastane.
- Kol. G. Leets*: 15 aasta eest.
- E. H. T.*: Liitlaspidustused Väina kal-
dail.
- E. P.*: Vivat Treffonia!
- A. Peel*: Tartu malev tänapäeval.
- Tartu noored.
- Erna Rägo*: Tartu kodutütred.
- Juhan Paalbärk*: Antsla sõjas.
- K. Pahlk*: Tartumaa maleva aastapäe-
vaks.
- O. P.*: Kl. Võrumaa maleva 15-aasta-
päevaks.
- Ev. T.*: Jõhvi malevkonna elust ja
tööst.
- Ha-Vi*: Jõhvi malevkonna mehi.
- Piik*: Samm edasi ratsameeste välja-
õppes.
- Agr. J. Saarson*: Põllumajanduse päe-
vaküsimusi.
- Kunstiline kasvatus. Jutt.

Kindlustusselts

„EESTI“

Asut. 1907. a.

Suurima liikmetearvuga
ühisus kodumaal

Kõrvalmõjudest rippuma-
tu ühistegeline kindlus-
tusettevõte, mille sihiks
on oma liikmetele soliid-
se kindlustuse võimalda-
mine

Igal kindlustusvõtjal on
võimalus seltsi liikmeks
astuda

Valitsus:

Tartu, Suurturg 8

1934. a. ilmub kaitseliidu häälekandja

„KAITSE KODU!“

endiselt rahvusliku ilmega ajakirjana. „Kaitse Kodu!“ oma huvikül-
lase sisuga ja rohkearvuliste piltidega on vajalik ajakiri igale eesla-
sele. Seepärast ärgu unustagu ükski kaitseliitlane, ükski riiklikult
mõtleja kodanik tellimast endale eelfulevaks aastaks „Kaitse Kodu!“
Tellimishind on endine: aastaks Kr. 6.—, poolaastaks Kr. 3.—, veerand-
aastaks Kr. 1.50 ja üheks kuuks 50 s.

Oma aastatellijate vahel jagab
„Kaitse Kodu!“ 1934. aastal **mitme-
saja krooni eest väärtuslikke
kingitusi**, mille omanikuks võib saa-
da iga 1934. aastakäigu tellija.

„Kaitse Kodu!“ tellimisi võtavad
vastu kõik postkontorid, raamatukaup-
lused, kaitseliidu malevate staabid, in-
struktorid ja „Kaitse Kodu!“ talitus Tallin-
nas, Kaarli tänav 8, telefon 451-89.

KAITSELIITLASED JA NAISKODU- KAITSE LIIKMED!

Hakake võtma vastu 1934. a. „Kaitse
Kodu!“ tellimisi. Nõudke talituselt proovi-
numbreid ja instruksioone tellimiste
kogumiseks.

„Kaitse Kodu!“ tellimiste vastuvõt-
jate vahel, kes vähemalt viis 1934. a.
tellimist saadab, on väljajagamiseks
nähtud ette **rida eriti väärtus-
likke asju**.

„Kaitse Kodu!“ loodab, et ükski kaitseliitlane ja naiskodukaitselise liige ei
jätta kasutamata ühki võimalust kaitseliidu ajakirjale uusi lugejaid
juure toomas 1934-ks aastaks.

Kaitse Kodu!

ILMUB 2 KORDA KUUS

Nr. 22

Tallinnas teisipäeval, 28. novembril 1933

IX aastakäik

1918

Ajalugu on meie generatsiooni pannud mitte ainult suurte sündmuste kuulajaiks ja pealtnägijaiks, vaid tegelikult kaasategijaiks. 15 aastat tagasi toimunud põhjalik vahetõrjete muutus manab esile mälestusi ajastust, millal avanes suur keerdsõlm — lõpetati suurimaid rahvaste õitsu relvadega oma tõekspidamiste eest.

1918. a. 9. novembri Saksa revolutsioon otsustas maailmasõja saatuse. 11. novembri vaherahu lääneringel pani aluse uutele vahetõrjetele, tõstes vanu ajaloolisi rahvaid uuesti iseseisvaiks ja võimaldas uute riikide juuretekkimise. Euroopa kaart muutus põhjalikult.

11. november tõi uuesti võimu juure meie Ajutise Valitsuse. Samal päeval vabaneb sõjeldavaist kütkeist ja asub oma riiki korraldama uuestisündinud Poola. 18. novembril astub ühes meie liitlane ja lähim kaaslane vabadusõitsuses — iseseisev Läti.

Novembrikuu 1918 on ühtlasi jõurikkaks meie rahva enesekaitse ja enese alalhoidmise instinkti avalduseks — ta on meie kaitsejõudude uuestisünni ajaks. Ajutise Valitsuse poolt pööranda alt väljakutsutud „Omakaitse“ andis Eesti kaitseliiduna meie noorele riigile esimese relvastatud jõu ja toe. 16. novembril võidi asuda meie rahvaväe loomisele, mis teostus 21. novembril. Seda päeva loetakse meie kaitseväe sünnipäevaks. Siin said aluse I diviisi juhatus, 5. Rakvere jalaväe polk, 6. jalaväe polk, kaitseväe varustusvalitsus, kaitseväe tervishoiuvälitsus ja mitmed muud keskkorraldavad kaitsevälised asutused. Samas algasid uuesti tegevust 1., 2., 3. ja 4. jalaväe polgud ja suurüksikväe polk. Juba esimesis vabadussõja lahinguis, novembrikuu viimsel nädalal, näitas meie noor rahvavägi, et tal on arusaamis oma ülesandest ja sellest osast, mis tal on täita oma kodumaa ja rahva vastu õitsuses eestlaste tõe ja õiguse eest. Siit on pärit see vaim, mis meid kandis läbi suurte raskuste võiduni. See vaim tiivustab meid tänapäevgi.

Olles kindlas teadmises, et meie kaitsejõududes on tugevaks aluseks usk vaba Eesti paremasse tulevikku ja valitseb tugev arusaamine, et meie saatust sõltub meist endast, surub kaitseliit senise ja tulevase sõbraliku koostöö nimel tugevalt kaitseväe kätt ja soovib palju-palju ilusaid päevi ja õikeid tegusid edaspidi.

Oleme sündinud koos lahingus, jääme ka rahua ajal kokku.

Ühtlasi lubatagu siinkohal ulatada üle sõbralikud tervitused meie liitrahvale Latviale ta iseseisvuse 15. aastapäeva puhul. Asjatoimunud juubelipidustused meie riigivanema K. Pätsi osavõtul kinnitasid, et Latvia ja Eesti sidemed, mis on loodud ühistes võitlustes ühistes vaenlaste vastu ja mis kestavad ka tänapäeval, ei ole pinnapealsed. Ei — nad on meie südameis.

Rahvusliku suurpäeva puhul südamlikum tervitus ja õnnitus kogu Eesti kaitseliidu perelt Latvia sõbralikele kodukaitsjatele — aizsargidele.

KINDRAL-MAJOR JUHAN TÕRVAND 50-AASTANE

Kindral-major J. TÕRVAND

24. novembril sai 50-aastaseks kaitseministri abi ja kaitsevägede staabi ülem kindral-major Juhan Tõrvand.

Kindral J. Tõrvand sündis Laatre mõisas Pärnemaal, kus ta isa pidas tol ajal karjamehe ametit ja hiljem Laatre mõisa Masaku renditalu.

Masakul kasvas ka juubilar, käies talvel Penuja kihelkonnakoolis ja suvel karjas. 14-a. saades lõpetas ta Penuja kihelkonnakooli. Jatkab hoolega õppimist ja sooritab kohaliku gümnaasiumi juures vene sõjaväkke ja sõjakooli astumiseks nõutavad katsed. 1902. aastal, s. o. 19-aastaselt, astub ta vabatahtlikuna sõjaväeteenistusse ja 1903. a. Vilno sõjakooli, mille lõpetab 1906. a. Määratakse noorem-leitnandina teenistusse Viiburi. N.-lt. J. Tõrvand jätkab õhtuti õppimist ja ettevalmistumist sõjaakadeemiasse astumiseks.

1910. aastal sooritab sõjaakadeemiasse sisseastumise katsed.

1914. a. sügisel läheb alamkapteni auastmes rindele, võtab osa ägedaist lahinguist Varssavi all, saab kaks korda haavata. Paranenult määratakse teenistusse kindralstaabi alale.

Saab 1915. a. vahvuse ees Georgi risti, ülendatakse kapteniks 1916. a. ja viiakse üle kindralstaabi kutseliiki. Sama aasta sügisel saab Galiitsias peast raskesti haavata, millest paraneb 1917. a. ja määratakse teenistusse operatiivosakonna ülema abina edelarinde staapi. Sama aasta sügisel määratakse Poltavasse evakueeritud Vilno sõjakooli lektoriks ja ülendatakse kolonel-leitnandiks. Saksa okupatsiooni ajal Eestis satub kindral Kornilov'i ja hiljem Denikin'i vägedesse, kust avaneb võimalus kodumaale pääsmiseks 1920. a. suvel koloneli auastmes.

Määratakse sama 1920. a. sügisel kindralstaabi ülema ametikohale. 1925. a. ülendatakse kindralmajoriks ja määratakse sõjavägede staabi ülemaks. 1926. a. määratakse uuesti kindralstaabi ülemaks ja kaitseministeeriumi keskasutuste reorganiseerimisel 1929. a. — kaitsevägede staabi ülemaks, missugusel ametikohal teenib tänapäevani.

Juubilaril tööalad on laialdased: riigikaitse korraldamise küsimus üldse oma tervikus, kaitseväge operatiivne tegevus ja dislokatsioon, informatsiooni kogumine sõjalise ja sõjapoliitilise olukorra kohta, kaitseväge veod, riigi ühenduste ja sidevõrgu sõjaline ettevalmistamine, kaitseväelaste teenistusekäik, autasud, pensionid, kaitseväge organisatsioon, koosseisud, mobilisatsioon, komplekteerimine, tagavaraväelaste arvestamine, õppustele kutsumine, kaitseväge väljaõpe, kasvatamine, sõjateaduste levitamine, sõjalise iseloomuga rahvuslik-kultuuriliste väärtuste kogumine, koolinoorsoo ettevalmistamine, topo-hüdrograafiliste kaartide valmistamine, kantselei üldine asjaajamine kaitseministeeriumis, arhiivi korraldamine.

Kaitsevägede staabi ülema tööala ei piirdu meil selle juures üksi eelpooltähendatud küsimuste otsustamise ja lahendamisega. Paratamatult tuleb tal võtta osa ja täie tööjõuga töötada kaasa mitmeis asutustes ja organisatsioonides välispool staapi. Näeme kindral Tõrvandit esinemas õhuasjanduse ja gaasikaitse organiseerijana ja esivõitlejana kihutuskõnedega kohadel, kaitseliidu arendamise tööl kõnedega ja kaitseliidu ja riigikaitse vajadusest arusaamise levitajana kirjutustega ajalehtedes ja ajakirjades.

Sport on tema eraelu suurimaks huviks ja seepärast näeme teda ka Kalevi spordiseltsi esimehena.

Kindral Tõrvand on seisnud väga lähedal kõigile kaitseliidu üritustele, mitte sõltuvalt oma ametikohast, vaid kui inimene, kelle südamele on lähedased kaitseliidu mõtted. Juubilar pole puudunud üheltki kaitseliidu ettevõttelt, eriti lähedal seisab ta kaitseliidu noortele, töötades Kalevi malevkonnas noorkotkaste malevkonna vanemana. Viimisi suurlaagris töötas kindral kaasa suure huvi ja innuga.

Tõsisele töömehele tema tähtpäeval kogu kaitseliidu perelt südamlikke õnnitlusi ja tugev käepigistus. „Kaitse Kodu!“ toimetuse avaldab tänu oma tüsedale kaastöölisele ja annab siinkohal edasi oma õnnesoovid.

15 AASTA EEST

Kolonel G. LEETS

Vabadussõja algus. Narva lahing 28. novembril 1918. aastal ¹⁾

I. Sõjapoliitiline olukord.

Maailmasõja kaotamisega langes 11. novembril 1918. a. Saksamaal keisrivõim, millele järgnes saksa okupatsioonivõimu kokkuvarisemine Eestis. Okupatsiooniväed alustasid ettevalmistusi peatseks lahkumiseks Eestimaa pinnalt ja samal ajal Nõukogude Venes hakati plaanitsema kommunistliku korra uuestisüüdi Eestis. Lahkuvate saksa vägede kannul pidid Venest Eestisse marssima kommunistlikud väesalgad, et siin nõukogude vabariiki väevõimuga ellu kutsuda. Olukord paistis venelasile olevat eriti soodus: veebruaris neid Eestist välja peksnud saksa okupatsioonivõim oli kadumas, kuna Eesti rahvuslik jõud alles organiseerimata.

Eesti vabariigi Ajutise Valitsuse seisukord oli äärmiselt raske. Maalt lahkuvad sakslased ei tahtnud lõpuni täit võimu Ajutisele Valitsusele üle anda, viimasel aga puudus reaalne jõud oma tahtmist tegelikult maksmata panna. Sealjuures polnud valitsusel kedagi idapiiri kaitseks välja panna.

Oli päevaselge, et meil seisab ees sõjariistus võitlus suure Nõukogude Venemaaga, kui tahame näha oma kodumaad iseseisva rippumatu riigina. See võitlus kohutas paljusid, nii mõnedki soovisid kompromisslahendust, kuid pääsis maksmata peaministri Konstantin Päts'i energiline hüüd Ajutise Valitsuse ajaloolisel koosolekul 27. novembril 1918: „Vaba Eesti rahva ja põua kodumaa kaitseks kõik mehed välja!“

Vahepeal meie idavärvavil — Narva all — arenevad suursündmused, mis viivad meid kiires tempos vabadussõja algusele.

II. Poolte plaanid. Sõjajõud 22. novembril 1918. a.

Nõukogude Vene plaanitses klassisõja tähe all, kasutades soodsat sõjapoliitilist olukorda, tungida Eestisse Narva-Tallinna ja Petseri-Valga suundades, vallutada Eestimaa enne kui Ajutine Valitsus suudab luua korrapärase kaitseväge, hävitada Eesti kaitsejõud ja kuulutada Eesti sotsialistlikuks nõukogude vabariigiks. Operatsiooni peasuunaks loeti Narva-Rakvere-Tapa-Tallinna suund, — siin võisid maaväed teutseda koos vene merejõududega.

Eesti vastutegevuse plaan seisis selles, et takistada kõigi abinõudega vaenlase vägede sissetungimist, kiiresti läbi viia mobilisatsioon, soetada välismaalt relvi ja sõjamoona (tarbekorral ka abivägesid) ning — kui oma kaitsejõud loodud — asuda vastupealetungile ja tõrjuda vaenlane Eesti piiridest välja.

Novembri keskel 1918, kaitsevad sõjalise jõuna

¹⁾ Allikaina kasutasin:

1. Andmeid Sõjaväe Arhiivist (SA).
2. Andmeid Vabadussõja Ajaloo Komiteelt (VAK).
3. Lahinguist osavõtjate mälestusi.
4. Lahinguväljade kohapealset uurimist.
5. Alfred Vaga — Viru väerind vabadussõjas, 1923.
6. „Proletaarne revolutsioon Eestis“, Leningrad 1927.
7. Eesti diviis — Leningrad, 1924.
8. Andmeid meie ja Nõukog. Vene ajakirjandusest.

meie idapiiri saksa okupatsiooniväed. Narva kaitseliit alustas küll 13. novembril organiseerimistöid alamkapten Heinrich Laretei juhatusel, kuid esialgu relvadata (sakslased ei anna relvi). Alates 21. novembrist formeerub Narvas kolonel Aleksander Seimani juhatusel 4. jalaväe rügement (tolleaegne nimetus „4. Eesti rahvaväe polk“), missugune omandab ühe nädala jooksul (sõja algus 28. novembril) allpool näidatud kuju. Relvade puuduse ja varustuse puudulikkuse tõttu on 4. jalaväe rügemendi lahingujõud esialgu piiratud. Rügement omab vaid üksikud kuulipildujad ja needki on saadud sõja eelpäeval, kuna suurtükid eestlasil Narva kaitseõigus puuduvad.

Kolonel ALEKSANDER SEIMAN

4. jalaväe rügemendi ülem Narvas 28. 11. 1918

väeüksuste ja asutuste paigutus Narvas 22. novembriks 1918. a.

Jrk. nr.	Väeüksuse või asutuse nimetus	A s u k o h t	Nr. skeemil	M ä r k u s e d.
1)	405. landväri rügemendi staap . . .	Hermani kindluse staabimajas		
2)	Saksa komandantuur	Koidu tän. nr. 2 (Orlovi majas)		
3)	405. landväri rügemendi laskurosad (välja arvatud 2. kompanii)	Hermani kindluses ja osalt erakortereis linnas		
4)	405. landväri rügem. ratsakomando . .	Kasarmuis Vestervalli tän. nr. 26		
5)	" " " 2. kompanii	Jaanilinna idaservas valveteenistuses		
6)	" " " raske-kuulip. komp.	Sealsamas		
7)	Miinipildujate kompanii	"		
8)	Helgiheitjate rühm	"		
9)	Jalaväesuurtükid	"		
10)	Pioneeripark	Raudtee kaubajaamas		
11)	Passiosakond	Koidu tän nr. 4 (Hrjapini majas)		
12)	Sõjaväe post	Vestervalli tän. nr. 10		Praegu Narva garnisoni ohvitseride kasiino
13)	Hobuste laatsaret	Vestervalli tän. nr. 12		Praegu 1. srt.-grupi patarei nr. 3 kasarm
14)	Karantiin	{ Vestervalli kasarm nr. 36 ja 38 Praeg. linnahaigla barakid Sepa tän. nr. 30, 32, 34 ja 36 Kreenholmi tööliskasarm		Praegu 1. jal. rüg. õppekompanii kasarm
15)	Suurtükivägi	{ Väike Soldino mõis Rahvaväli		Suurtükid tulepositsioonidel

1) M ä r k u s : Saksa väeosad asusid jagude ja rühmade kaupa: tikuvabriku juures Sivertsis, piiritusvabrikus, end. sõjaväehaiglas, Haigemaja tänaval eramajas, end. postijaamas, eramajas Uueliini ja raudteeristkohal, kalevi- ja linavabrikus, Kulgul.

Saksa väeosadest asuvad Narvas novembri kahekümnenal päevil 405. saksa landväri rügemendi osad ooberst Holze juhatusel, kõvendatud ühe miinipildujakompaniiga (9 kerget ja 3 keskmist miinipildujat), nelja jalaväesuurtükiga, ühe pioneerikompaniiga, nelja helgiheitjaga ühe suurtükiväegrupiga (3 väljapata-

reid), ühe õhukaitserühmaga ja kahest vagunist koosneva soomusrongiga. Neist väeosadest asusid eesliinil — s. o. traataiaga piiratud kaevikuis Narva linna idaserval, endisest sõjaväehaiglast kuni linavabrikuni — 405. saksa landväri rügemendi üks laskurkompanii, üks raskekuulipilduja kompanii, 4 jalaväesuurtükki ja miinipildujate kompanii, kuna suurem osa 405. rügemendist oli paigutatud kortereisse Jaanilinnas, kalevi- ja linavabrikuis, Hermani kindluses, Vestervalli kasarmuis, end. piiritusevabrikus Siiverstis ja üksikuis eramajades Vestervalli ja Joala tänaval. Suurtükiväe grupp asus positsioonil: üks patarei Rahvaväljal, üks Kreenholmi väljal ja üks V.-Soldino mõisa juures. Õhukaitserühm seisis eriplatvormidel Rahvaväljal.

Helgiheitjad olid paigutatud: üks paremal tiival Paruni saare vastas, üks Oudova maantee lähedal linavabriku rajoonis, üks Keldrimäel Jamburgi maantee rajoonis ja üks Popovka küla põhjaservas. Pioneeripark asetses raudtee kaubamaja rajoonis.

Rügemendi staap asus Hermani kindluse juures, praeguses 1. jalaväe rügemendi staabimajas. Ortskomandantuur oli Koidu tänaval majas nr. 2 (end. Orlovi maja).

Nõukogude Vene väejuhatuse novembri keskel koondas Narva suunas Jamburgi rajooni 6. jalaväe diviisi, millesse kuulus kokku umbes 4000 meest¹⁾ ja 18 väljasuurtükki. Novembri lõpul jõudsid sinna ka veel Eesti punased kütirügemendid ühes patareidega ja ratsasalgaga.

Poolte jõud, mis võtsid osa vabadussõja esimesest lahinguist 28. novembril 1918, on üksikasjaliselt loeteldud eespool rööbiti lahingute kirjeldamisega.

III. Vabadussõja eelpäevad Narva rajoonis.

1. Lahing 22. novembril sakslaste ja venelaste vahel. Nõukogude Vene väejuhatuse, olles informeeritud saksa vägede peatselt evakueerimisest Narvast ja arvates, et saksa üksused on oma revolutsioonist samal määral lagunenu ja võitlusvõimetuks muutunud kui vene väeosad 1917. aastal, käsutab Narva vastu 6. ja-

laväe diviisi üksused. 18. novembril vene põhjaväerinna juhatus alustab pealetungi eeltöid.

21. novembril ilmub järgmine operatiivkäsk N. Vene 7. armee ülema poolt:

„Politiline olukord nõuab, et meie väed kohe vallutaksid Narva ja Pihkva. Saabunud teadatel on sakslased evakueerumas, kuid samal ajal organiseeritakse valgekaartlase salku. Narva on tugevasti kindlustatud. On olemas traattõkked elektrivooluga. Positsioonidel seisavad neli patareid, helgiheitjad ja kuulipildujad.

Kästakse:

1. Jamburi salk: 46. kütirügement, Viljandi eesti rügement, madruste salk, 2 patareid, 2 eskadroni, 2 soomusautot — kokku 2200 meest, ja

2. Oudova salk: 3 kompaniid — kokku 520 meest — 22. novembril kell 0500 minna üle piiri, vallutada Narva ja eelväeosad asetada Narva-Jõesuu, Utria, Auvere jaama, Kulgu jõe joonele.

3. Varu: 54. kütirügement, 47. kütirügement (I pataljon), soomusrong, 2 eskadroni — kokku 685 meest — jääda Jamburi ja olla täies lahinguvalmisolekus.

Pärast Narva vallutamist suurtükiväge mitte Narva linna viia, vaid sisse võtta tulepositsioonid Narva jõe idakaldal Jamburgi salga ülema näpunäidete järgi.¹⁾

Ööl 21./22. novembril märkavad saksa valvepostid, et venelaste väesalgad on tulnud erapooletusse rippa. 22. novembri hommikul kella 0630 paiku tungivad Narva kallale vene 46. ja 47. kütirügement²⁾. Pealetungi toetab üks vene kergepatarei, mis avab tule Narva linna pihta kell 0730.

Pealetungisuunaks on Narva-Jamburgi kivitee. Vene 46. ja 47. kütirügemendi ahelikud liiguvad linna poole mõlemal pool kiviteed. Venelaste mürsud kukuvad Jaanilinna Jamburgi kivitee ümbruskonnas ja Jaanikindluse rajoonis.

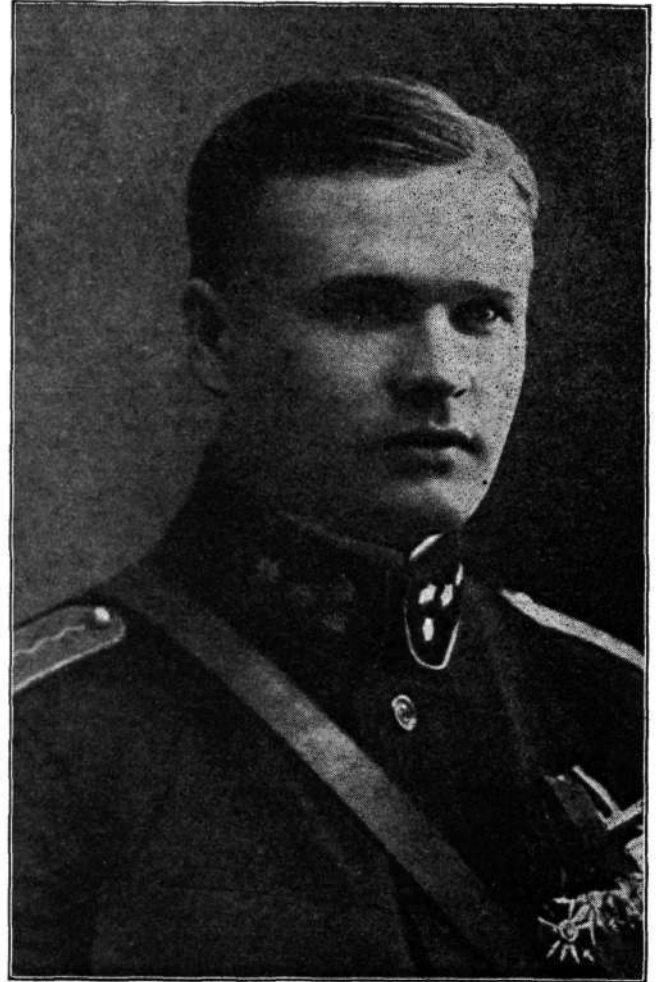
Sakslased juhivad oma suurtükitele vene patarei pihta, kuna vene jalaväeosi lasevad tulla traattõkete ligi ja siis avavad nende pihta läheda maa pealt tugeva kuulipilduja- ja suurtükitele. Kella 0900 ja 1000 vahel on käimas ägedaim laskmine. Sakslased korraldavad vasturünnaku ja varsti on venelased löödud põgenema. Viimased kaotavad selles lahingus surnutena ja haavatutena hulga mehi (200—300). Sakslased võtavad vangi 25 venelast (nende hulgas 1 sõduririides naisterahvas) ja saavad saagiks 4 raskekuulipildujat. Lahing lõpeb kell 1100. Eestlased sellest lahingust osa ei võta.

Ootamatult tugev vastupanu ja rängad kaotused mõjusid pealetungivaile vene rügementidele demoraliseerivalt. Nad hakkasid mässama, tulid rindelt ära, otsustasid Jamburgi relvadega võtta oma alla ja nühkida sealset väejuhatust, kes neile on maalinud ette pettepildi hädaohutust „jalutuskäigust“ Narva. Võib endale ette kujutada seda ärevust 6. vene diviisi staabis, kui teade sellest jõudis Jamburki. Seisukorra päästavad 3. Tartu kütirügemendi osad, „iseäraline nõukogude rood“ ja 2. Viljandi kommunistlik kütirügement, kes 22. novembriks täies koosseisus on jõudnud Jamburki (selle rügemendi I pataljon formeerus septembri keskel Jamburgis, kuna rügemendi staap, komandod ja II pataljon formeeriti Leningradis). Need osad jõuavad parajasti Jamburgi sillaeelsele positsioonile,

¹⁾ N. Vene andmeil umbes 6000 meest (vaata „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3 (4), 1927, lhk. 20).

²⁾ „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 6, 1928, lhk. 10.

3) Tolleaegse 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi komissari A. Jea andmeil „Edasi“ veergudel võtsid sellest lahingust osa veel 2. Viljandi kommun. kütirügemendi I pataljon (formeeritud Jamburgis septembris 1918) ja 1. eesti kommunistlik raskepatarei. Mujal pole leidnud tõendust mainitud üksuste osavõtmise kohta sellest lahingust.

Kapten HEINRICH LARETEI
Kaitseliidu ülem Narvas 28. 11. 1918

kui mässajad 46. ja 47. vene rügemendist lähenevad Jamburgile. Leiab aset korrapärane lahing, milles mässulised saavad lüüa ja põgenevad. „Sõjasaagina“ satub võitjate kätte 5 kuulipildujat, hulk püsse, hobuseid ja muud sõjakraami. Mässumehed püüti punaste ratsapolgu poolt kinni, mässujuhid vangistati ja 23. novembri hommikuks suudeti mäss lõplikult likvideerida. Mässulisist lasti maha iga kolmas mees.

Sama päeva õhtul (22. novembril) saadab Narva saksa „Soldatenrat“ Jamburki alljärgneva kirja:

„Täna hommikul tungisid Teie väeosad Narva all meile kallale. See on needmist vääriv kuritegu. Meie tahame elada teiega rahu. Lähemal ajal lahkume Eestimaalt. Teie oodake sissetungimisega. Kuni lahkumiseni aga lööme meie kõik teie kallaletungid veriselt tagasi.

Saksa sõdurite suurnõukogu
(allkirjad).

Sellele kirjale saavad sakslased kolm vastust: ühe eesti revolutsiooniliselt komiteelt, teise vene väejuhatustelt, kuna kolmas oli saksakeelne kihutus kiri. Vastuste sisu oli kokkuvõetult üks ja sama: „Meie ei taha oodata ja millegi ees ei peatu.“

Eesti revolutsioonilise komitee kirjas peegeldub selgesti enamlaste tegevuse eesmärk ja kavatsused. Kirja tekst on järgmine:

„Saksa soldatite saadikute nõukogule Narvas.

Kaheksa kuud tagasi surusid Eesti valgekaartlased keiser Vilhelmi sõjavägede toetusel Eestimaa töörahva orjusesse. Suur hulk Eesti revolutsioonäridest rändas (emigreeris) Venemaale. Nüüd, kui saksa töölised ja soldatid suure revolutsiooni korda saatsid, kroonitud röövli Vilhelmi kukutasid ja võimu oma kätte võtsid, tuleb väljarännanud Eesti proletariaat tagasi, et ühes oma orjastatud seltsimeestega mõisnikelt ja kapitalistidelt võimu ära võtta ja Eesti nõukogude vabariiki uuesti jalule seada. Seepärast ei saanud mitte meie kuritegu korda, kui 22. novembri hommikul ilma ühegi pussipaiguta Narvale lähenesime, vaid need, kes meie peale lasksid. Meie ei sõdi revolutsiooniliste saksa soldatitega, kellele meie vaba tagasimineku Saksa- maale kindlustame, vaid meie tungime Eesti valgekaartide peale. Kui osa saksa soldatitest — meie ootuste vastu — kodumaale tagasitulevate Eesti tööliste, soldatite ja madruste peale laskma hakkab, oleme meie sunnitud neid Eesti proletariaadi rõhujate abilisteks pidama. Meie hoiatame, et kui laskmist korratakse, oleme meie sunnitud suurtükkidega Narva linna need punktid purustama, kust meie väesalkade peale lastakse. Kuid meie usume, et tõsine saksa soldat, kes oma suure juhi — Karl Liebknechti — järele sammub, ei hakka oma seltsimeeste — Eesti proletaarlaste — vastu sõda pidama, vaid pöörab oma püssitiku oma klassivaenlaste — kodanluse ja mõisnike — vastu.

Eesti revolutsiooniline komitee.“

Kirjade järgi võisid sakslased otsustada, et venelased ei piirdu 22. novembri pealetungiga. Sakslasil aga puudus tahtmine Eesti eest verd valada, — pärast maailmasõja lõppemist ja Saksamaal puhkenud revolutsiooni oli nende ülmaks sooviks pääseda kiiremini kodumaale.

Eesti vabariik pidi ise mõtlema oma idapiiri kaitsele. Päevakorras oli oma kaitsejõudude organiseerimine, milleks aga saksa okupatsioonivõimu poliitika tõttu polnud väljavaated kuigi roosilised.

2. Eesti kaitsejõudude organiseerimine.

16. novembril Ajutise Valitsuse poolt väljakuulutatud vabatahtlike kokkukutsumine ei annud oodatud tagajärge. Kuni mobiliseeritud regulaarväe moodustamiseni otsustati kasutada piirikaitseks kaitseliitlasi (kaitseliidu legaalsele korraldamisele „Omakaitse“ nime all asuti oktoobrikuus) ja keskkoolide vanemate klasside õpilasi. Kuid ükski kaitseliitlastega ja kooliõpilastega — võttes arvesse nende vähest arvu, puudulikku relvastust ja kehva varustust (suurtükke, kuulipildujaid, korralikke püsse, vööri ja tarvilist varustust ei olnud) — ei võidud mõelda ülesande edukale täitmisele. Oli tarvis kiiresti leida mõni tugevam kaitsejõud ja tuldi otsusele palgata meie piiri kaitseks ajutiselt, üheks kuuks, osa saksa regulaarväest.

17. novembril Ajutine Valitsus volitab sõjamistri Narva joone kaitse üle sakslastega läbi rääkima ja tarbekorral neile tasu maksuma. Viru maavalitsuse ettepaneku puhul maksa palka Narva jõe joonel asuvaile saksa sõdureile, otsustab vabariigi valitsus 18. novembril:

- viibimata saata voliniku läbirääkimisteks Rakvere kaudu Narva;
- volitada sõjamistri kohaliku saksa „Soldatenrat'iga“ asja läbi rääkima;
- telegrafeerida saatkonnale Riias, et see samas asjas räägiks läbi saksa saadikuga;
- telegrafeerida Rakvere Viru maavalitsusse, et sinna saadetaks välja volinik¹⁾.

Volinikuna sõidab Rakverre I diviisi ülem kindralmajor A. Tõnisson.

19. novembril teatab Ajutisele Valitsusele sõjami-

¹⁾ Ajutise Valitsuse protokollid sakslaste palgamise asjus.

nister kindral-major A. Larka, et kindral-major Tõnisson on Viru kreisipealikuga (saksa hauptmann Naumann) läbi rääkinud Narva jõe joone kaitse üle ja teada saanud järgmist: „Ohvitserid ja muist Narva soldateid on valmis palga eest teenima. Kui Eesti Ajutine Valitsus on nõus, on nad valmis formeerima 1000-mehelise Narvova kaitsealga. Palgaks nõuavad sakslased: soldatile 10 marka, allohvitserile 15 marka, rühmaülemale 30 marka ja rooduülemale 40 marka päevas ja prii söök. Ka annaksid nad moonalao, milles tagavarasid on 350 mehele 5—6 kuuks, Ajutisele Valitsusele üle. Peale selle nõuavad sakslased lepingut kahe kuu peale ja annavad üle kogu varanduse: suurtükid, kuulipildujad, padrunid, hobused jne.“ Ajutine Valitsus otsustab selles suunas läbirääkimisi jätkata¹⁾.

Oma mälestusis kindral-major A. Tõnisson jutustab sakslaste palkamisest järgmist:

„Ajutine Valitsus tegi mulle ülesandeks Virumaa asuvate saksa okupatsioonivõimudega läbi rääkida, kas ei oleks nemad nõus osa mehi vabatahtlikult meie teenistusse jätma, kindla rahalise tasu eest, kuni meie oma meestest riigikaitse korraldamiseni. Arvasin, et kui tuhat vilunud lahingumeest ühes vajaliste relvadega, mõnikümne kuulipildujaga ja paari patareiga ühe kuu peale abiks saame, siis enamased üle Narva jõe ei pääse. Astusin sakslastega kontakti. Nende volinikuks selles asjas oli kreishauptmann Naumann Rakveres. Läbirääkimistel aitasid kaasa Virumaa komissar härra T. Kalbus ja Viru maavalitsuse esimees härra M. Juhkam. Varsti oli kokkulepe valmis. Sakslased olid nõus sellest grupist, mis asus Narvas ja Narva jõe kaldail piiri kaitsele, tuhat vabatahtlikku üheks kuuks meie käsutusse jätma, ühes vajaliste relvadega, laskemoona ja muu sõjavarustusega. Meeste toltmine jäi meie kanda. Palgaks lubati sakslastele: reamehele 10, rühmaväenmale 15, veltveebliile 20, leitnandile 30, hauptmannile 40 saksa marka päevas. Ajutine Valitsus kiitis tingimused heaks. Sakste siiajäamine pidi sündima iga üksiku mehe oma algatusel ja vastutusel, kohaliku ülemuse vaikival teadmisel. Ülemus oli igaks juhtumiseks mitteametlikult Berliini teatanud. Sealt tuli aga kategooriline käsk: mitte ühtki meest Eestisse jätta. Kõik välja viia. Ja viibimata. Seega oli kaup katki. Algas sakslaste kiire väljarändamine.“

Virumaa kaitseliidu ülem kolonel-leitnant N. Reek määrab „Eesti Kaitse-Liidu Narva osakonna“ ülemaks suurtükiväe alamkapten H. Laretei, kes 13. novembril asub kaitseliidu organiseerimisele. Tema nimetab endale adjutantiks lipnik R. Tuisk'i, linnakomandandiks leitnant R. Övel'i ja komandandi abiks lipnik Taalder'i. Esimesil päevil tuleb kokku umbes 120 kaitseliitlast, — peaaesjaliselt Narva keskkoolide õpilased. 405. saksa landväri rügemendi ülemal korraldusel antakse kohalikust saksa relvalaost kaitseliitlastele 200 jaapani vintpüssi vähese laskemoonaga. Samal ajal organiseeritakse kaitseliidu salgad Narva ümbruses, lähemais valdades ja Narva-Jõesuus. Vaivara vallas koguneb umbes 60 kaitseliitlast alamkapten Steimanni juhatusel, Peetri vallas 20 meest lipnik Nurk'i juhatusel ja Narva-Jõesuus 18 meest nooremleitnant Remmeli juhatusel. Kuni 28. novembrini registreeriti Virumaal ligi 1100 kaitseliitlast (kaasa arvatud 150 Narva kaitseliitlast), kelledest umbes pooled olid keskkoolide õpilased.

15. novembril valivad Narvas olevad saksa väeosad endale sõdurite nõukogu (Soldatenrat), kelle kätte koondub kohapealne võim. Kui 405. saksa landväri rügemendi juhatus oli eestlaste vastu võrdlemisi heatahtlik, siis seda ei saa ütelda saksa sõdurite nõukogu kohta: esialgu lubades küll eestlastele kõigiti vastu tulla, hakkab ta tegelikult meile vastu tõttama, mistõttu Eesti kaitsejõu organiseerimine Narvas satub halvemasse tingimusesse.

18. novembril kohalik saksa väejuhatus teatab, et saksa väeosad püüvad Narva jõe joonel Uzdna ja Vask-

Narva vahel kõige enam kuni 23. novembrini, mille järele asuvad Uzdnä — Iisaku joonele.

20. novembril saadetakse „Eesti Ajutise Valitsuse Peaministrile“ pikk kiri, mille kirjutasiid alla „ooberst Seiman, kindralstaabi alamooberst Reek, maakonnavalitsuse esimees M. Juhkam ja sekretär Ado Anderkopp“ Kiri informeerib üksikasjaliselt olukorrast Narva jõe joonel. Selles kirjas:

1) Kõigepealt teatakse sakslaste kavatsusest kohe lahkuda Uzdnä — Vasknarva joonelt.

2) Juhitakse tähelepanu eesti jõudude vähesusele ja nõrkusele Narva jõe joonel. Eriti rõhutatakse tiivaikaitse puudumist Narva-Jõesuu rajoonis.

3) Kiri teatab ühtlasi kohapealsete saksa sõjaväeosade nõusolekust jätta vabatahtlikke Narva jõe joonele: „Sakslased kogusid enda keskel ühes ohvitseridega teateid, kui palju vabatahtlike vahest nõus oleks Eestisse jääma Eesti sõjaväe ülemuse juhatusel Narroova liini kaitsma. Maakonna valitsus sai sellest teada ning teatas traadiga. 3 tunni pärast tuli ettepanek ametlikult. Nad on kokku ajanud 4 ustavat roodu, 250 meest roodus, kindlate kuulipildujate rooduga ja osaliste ratsaväe osadega. See tagavara võtaks järgmised ülesanded enda peale: nimetatud Uusna — Sõrenetsi liini kaitsmine ja reservid Narva-Jõesuu — Narva liinil juhtumisel, kui praegused osad sealt lahkuvad, mida, nagu eelpool üteldud, on iga silmapilk oodata. Nagu tähendatud, oleks nimetatud 4 roodu täiesti vabatahtlikult kokku seatud ja annavad end meie käsutada. Tingimused ülalpidamiseks järgnevad muidugi kokkuleppimise järgi.“

Kiri loeb saksa vabatahtlike palkamise vajaliseks 1—2 kuuks ja soovitab sellega rutata. Sakslased soovivad reamehele palgaks 10 marka päevas + ülalpidamine; ohvitseride ning allohvitseride palga suuruse

teatavad hiljem. Kiri lisab sellele: „Ootame traadi teel vastust. Meie seisukohalt ei peaks abi tagasi lükkama.“

21. novembril jõuab Narva kolonel A. Seiman kolme ohvitseriga ja alustab sõjaministri kindral A. Larka suusõnalisel käsul 4. jalaväe rügemendi formeerimist. Rügemendis on esialgu ainult 4 rivikompaniid ja töökomando. Juhtivaile kohtadele määratakse: I pataljoni ülemaks — kapten Liivak (21.11.), II pataljoni ülemaks — kolonelleitnant Kunnus (25. 11.), 1. kompanii ülemaks — alamkapten Steinmann (23. 11.), 2. kompanii ülemaks — alamkapten Himnov (21. 11.), 3. kompanii ülemaks — alamkapten Leiburg (22. 11.) ja 4. kompanii ülemaks alamkapten Vende (24. 11.), rügemendi adjutandiks — nooremleitnant Lents (22. 11.), majandusülemaks — kapten Bachmann (21. 11.), sideülemaks — alamkapten Limberg (24. 11.), relvurohvitseriks — leitnant Siir (24. 11.), kortermeistriks — sv.-ametnik Raamot (24. 11.). Narva linna komandandiks määratakse alamkapten Aalberg (25. 11.).

22. novembril sakslaste ja venelaste vahel aset leidnud lahingu järele hakkab Narva linna kogunema eesti ohvitseride, sõdureid, kaitseliitlasi. Esimese korraliku üksusena tuleb välispoolt Narva Vaivara kaitseliitlaste salk 54 meest alamkapten Steinmanniga eesotsas. See salk moodustab 4. jalaväe rügemendi 1. kompanii.

Ohvitserid ja sõdurid ilmuvad rügementi väikeste osadena ja üksikult. Nendega komplekteeritakse esijoonel I pataljon Jaanikindluses ja töökomando. Relvi (vintpüsse) jätkub samuti ainult I pataljonile; reivadata mehed määratakse II pataljoni Vestervalli kasarmusse.

Iseloomustava ja ülevaatliku pildi 4. jalaväe rügemendi komplekteerimisest annavad järgmised tabelid¹⁾:

¹⁾ V A K „Viru rinde üldkaust“ lhk. 28—30.

Tabel I.

Ohvitseride kogumine.

№№	Ilmumise		Määratud allüksusis:											Mujale ja määrata ¹⁾	Kokku
	aeg	arv	St.	1. k.	2. k.	3. k.	4. k.	5. k.	klp. k-o	rats. k-o	side k-o	töö k-o	kokku		
1)	21.11.	6	1	2	1	—	—	—	—	—	—	—	4	2	6
2)	22.11.	3	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	3	—	3
3)	23.11.	8	1	—	3	1	2	—	—	—	1	—	8	—	8
4)	24.11.	11	3	2	1	2	1	—	—	—	1	1	11	—	11
5)	25.11.	12	—	1	1	—	3	1	—	1	—	2	9	3	12
6)	"	23	—	1	—	—	3	—	2	1	—	—	7	16	23
7)	"	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8
8)	26.11.	23	—	2	1	1	1	1	4	1	—	8	19	4	23
9)	27.11.	11	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	10	11
		105	7	9	7	5	10	2	6	3	2	11	62	48	105
			Juurelähetatud suurtükiväelased:												
10)	25.—27. 11.	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9	9
		114	7	9	7	5	10	2	6	3	2	11	62	52	114

¹⁾ Lähikäijate komandosse 11
 Ratsa k-ndo juure 2
 Ohvitseride rühma 15
 Pioneerkomandosse 3
 Narva kaitseliitu 1
 Ima ametikohata 11
 Suurtükiväelasi 9

Tabel II
4. jalaväe rügemendi komplekteerimine sõduritega.

№№	Kust ilmunud	Aeg	Arv			Kuhu määratud:									
			vab.	k/l	mob.	St.	1. k.	2. k.	3. k.	4. k.	5. k.	töö k-o	rats. k-o	Kokku	
1)	Vaivara k/l	20. 11.	—	6	—	—	6	—	—	—	—	—	—	—	6
2)	Jõhvi k/l	"	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3)	Vaivara vald	21. 11.	17	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—	17
4)	Rakvere VK	"	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
5)	Vaivara k/l	22. 11.	—	54	—	—	54	—	—	—	—	—	—	—	54
6)	?	"	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7)	Rakvere VK	23. 11.	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	2
8)	Narva VK	"	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
9)	Jõhvi VK	"	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
10)	Rakvere VK	24. 11.	16	—	—	—	—	16	—	—	—	—	—	—	16
11)	Narva VK	"	25	—	—	—	—	25	—	—	—	—	—	—	25
12)	Narva VK	"	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	4
13)	Jõhvi VK	"	7	—	—	—	—	4	—	—	—	3	—	—	7
14)	?	"	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
15)	Rakvere VK	25. 11.	38	—	4	—	—	19	—	10	4	9	—	—	42
16)	Narva VK	"	2	—	69	—	2	6	34	15	—	14	—	—	71
17)	Jõhvi VK	"	—	—	21	—	—	2	4	12	—	3	—	—	21
18)	Tallinna k/l	"	—	81	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19)	" VK	"	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20)	?	"	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
21)	Narva VK	26. 11.	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
22)	"	"	—	—	6	—	—	—	—	—	—	6	—	—	6
23)	Tallinna VK	"	57	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
24)	?	"	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
25)	Rakvere VK	27. 11.	14	—	12	—	—	11	8	4	2	1	—	—	26
26)	Jõhvi VK	"	1	—	10	6	—	1	—	3	2	—	—	—	12
27)	Narva VK	"	—	—	3	2	—	—	—	—	1	—	—	—	3
28)	?	"	—	—	3	—	—	—	—	—	—	2	1	—	3
Kokku			208	142	131	8	81	88	47	44	9	45	1	—	323

481

Peale 4. jalaväe rügemendi oli Narva kaitseliidul linna julgeoleku teenistuses alamkapten H. Laretei juhatusele veel ligi 200 meest (nendest umbes pooled Narva keskkoolide õpilased).

27. novembri jooksul ja ööl 27./28. novembril tuli 4. rügemendi veel mehi ja lahingu alguseks 28. novembril oli 4. jalaväe rügemendi ülema käsutada:

— 4. jalaväe rügemendis: 114 ohvitseri + 208 vabatahtlikku + 131 mobiliseeritud sõdurit +

61 kaitseliitlast + 81 Tallinna õpilast = 596 meest 3 kuulipildujaga. Osa mehi ei jõutud veel allüksusisse jaotada. Osa mehi oli püssideta.

— Narva ja lähema ümbruskonna kaitseliitlasi: 4 ohvitseri + 108 kaitseliitlast + 80 õpilast = 192 meest.

Kokku 118 ohvitseri + 339 sõdurit + 169 kaitseliitlast + 161 õpilast = 787 meest 3 kuulipildujaga.

Knaur'i konversatsioonleksikon

A-st kuni Z-ni ühes köites.

Üle 35000 oskussõna. 2600 illustratsiooni ja 115 statistilist diagrammi tekstis. 70 ühe- ja mitmevärvilist tabelit ja maakaarti. Arvurikkad ülevaated. Ligemale 1000 kaheveerulist lehekülge.

Täiesti uus 1934. a. väljaanne

Knaur'i konversatsioonleksikon ühes köites, olles täieliselt uus ja algupärane teos, on tarvitavamaks ja hädavajalisemaks käsiraamatuks sakra keeles, haarates terve tänapäeva teaduse. Leksikoni uus väljaanne on koostatud vastavalt kahe viimase aasta jooksul ümberkujunenud ilmavaateile.

See põhjanev raamat on saadaval erakordselt madala hinnaga

Kr. 4.75

KLUGE & STRÖHM'i ja F. WASSERMANN'i

raamatukauplustes, Tallinnas, Pikk t. 7 ja 9.

Raamatu hinna ettetasumisel saadetakse raamat kätte postikuludeta.

Tabel III.
Ohvitseride ja sõdurite jaotus rügemendis.

№ №	Allüksus, ametikoht	Määratud ametikohale:						Relvi:		
		auaste	nimi	ohv.	sv. am.	sõd.	kokku	püsse	mõõku	klp.
1)	Staa: Rügem. ülem Adjutant " abi Majand. ül. " abi Kortermeist. Asjaajaja Relvur Sõdureid	kolonel noor.-lt. lipnik kapten al.-kapt. sv.-ametn. leitnant	Seiman Lents Leinbock Bachmann Lindemann Raamot Peebus Siir	1 1 1 1 1 — — — —	— — — — — 1 1 — —	— — — — — — — — —	1 1 1 1 1 1 1 1 1 8 8			
2)	I/4. patül . . .	kapten	Liivak	6 1	2 —	8 —	16 1	16 1		
3)	1. kompanii: kompül. . .	al.-kapt.	Steinmann	1 7	— —	— 81	1 88			
4)	2. kompanii: kompül. . .	al.-kapt.	Hinnov	8 1 6	— —	— — 88	89 1 94	89		
5)	3. kompanii: kompül. . .	al.-kapt.	Leiburg	7 1 4	— —	— — 47	95 1 51	95		
6)	4. kompanii: kompül. . .	al.-kapt.	Vende	5 1 9 10	— —	— — 44	52 1 53 54	52		
			kokku I/4.	31	—	260	291	291		
7)	II/4.: patül . . .	kol.-lt.	Kunnus	1	—	—	1	1		
8)	5. kompanii: kompül. . .			— 1	— —	— 9	— 10	— 11		
			kokku II/4.	2	—	9	11	11		
9)	Töökompanii			10	1	45	56	56		
10)	Side-k-ndo			2	—	?	2	2		
11)	Klp. k-ndo			6	—	?	6	6		3
12)	Ratsa-k-ndo			5	—	1(?)	6	6	?	
13)	Pion. k-ndo			3	—	?	3	3		
14)	Läbikäijate k.			11	—	—	11	11		
15)	Ohvitseride r.			15	—	—	15	15		
16)	Ametikohata			11	—	—	11	11		
17)	Suurtükiväel.			9	—	—	9	9		
				110	3	323	436	436	?	3

Nagu eeltoodud tabelist näha, tulid mehed rügemendi väikeste gruppide ja üksikute inimeste kaupa. Korralikust õppusest ei võinud olla juttu. Rügemendi koosseis pidi astuma lahingusse peaaegaliselt endisest ajast päritud teadmiste ja oskustega.

Eesti väeüksused olid Narvas paigutatud korterisse järgmiselt: 4. jalaväe rügemendi staap asus Rahu ning Kooli tänavate nurgamajas nr. 6. Kaitseliidu staap — linna raekojas, sealsamas arsenal ja selle kaitse (rühm Narva kooliõpilasi). 4. rügemendi osad — Jaanikindluses, Vestervalli kasarmus ning ka-

sarmus nr. 26 Vestervalli tänaval. Ohvitserid asusid elama praeguse linnahaigla barakkidesse Vestervalli tänava lõpus (Sepa tänav nr. nr. 30—36). Loeteldud ruumid polnud kuigi heas seisukorras; eriti viletsad olid Jaanikindluse kasarmud, milliseid saksa okupatsiooniväed tarvitasid enne üleandmist vangimajana.

Eesti kaitsejõudude iseloomustus.

Organisatsioonilt olid eesti kaitsejõud Narvas alles loomise ajajärgus. Lahingu alguseks 28. novembril oli 4. jalaväe rügemendis:

Eesti väeüksuste ja asutuste paigutus Narvas 27. novembril 1918. a.

Jrk. nr.	Väeüksuse või asutuse nimetus	A s u k o h t	Nr. skeemil	M ä r k u s e d	
	I 4. jalaväe rügement:				
1)	4. jalaväe rügemendi staap	Kooli ja Rahu tän. nurgal nr. 6 (tol ajal Kooli tän. nr. 15)			
2)	I pataljon	Jaanikindluse kasarmus.			
3)	II pataljon (relvadeta sõdurid)	Vestervalli kasarmus.			
4)	Ohvitseride rühm	Jaanikindluse kasarmus.			
5)	Töökompanii (majanduse jaosk.)	Kasarm Vestervalli tän. nr. 26.			
6)	Ohvitseride korterid	Praeguseis linnahaigla barakes Sepa t. nr. nr. 30, 32, 34 ja 36.			
	II Kaitseliit:				
7)	Kaitseliidu staap	Linna raekojas.		Kuni 13. 11. „Omakaitse“ staap asus Viru tänaval majas nr. 6.	
8)	Relvaait	Sealsamas.			
9)	Narva kooliõpilaste I rühm	„			
10)	Narva kooliõpilaste II rühm	Jaanikindluse kasarmus.			
11)	Sissesõitnud kaitseliitlased	„ ja Vester- valli kasarmus. „			
12)	Kohalikud kaitseliitlased	Oma kortereis linnas.			
	III Narva läkitatud:				
13)	Suurtükiväe ohvitserid	Praeguse linnahaigla puubarakes Sepa tän. nr. nr. 30, 32, 34 ja 36; erakortereis (võõrastem.) linnas.			

— rügemendi staap juhtiva jõu poolest komplekteeritud ja üldiselt töövõimeline; eriuksusi rügemendi juhatuse juures (side-, ratsa-, luure- ja pioneerkomandod) alles formeeriti ja nende puudumine pidi piirama rügemendi juhatuse töövõimet;

— lahinguüksusena rügemendis võis tulla kõne alla ainult I pataljon, kes omas ohvitseri 100% ja sõdureid umbes 50% koosseisust; II pataljonis kompaniisid ei olnud, III pataljon puudus täieliselt; kuulipildujakomando oli formeerimata; töökompanii (või komando) oli küll väikeses koosseisus, kuid selle aja nõudeid võis see teatud määral siiski rahuldada.

Rügemendis puudus väline ja sisemine kokkuliituvus. Juhid ei tunnud või tunnidsid puudulikult alluvaid, alluvad tunnidsid niisama vähe oma juhte.

Kaitseliidu üksused ei omanud kindlat organisatsiooni. Need tegutsesid üksikute salkadena ohvitseride juhatusel.

Relvastuse puudulikkus oli juba mainitud, — isegi vintpüsse ei jatkunud kõigile, rääkimata teistest relvadest. Kuulipildujaid oli ainult 3. Laskemoona oli vähe. Narva relvalaos oli sakslasil umbes 5000 vene ja 2000 jaapani püssi, umbes 1.000.000 püssipadrunit, kümned kastid käsigranaate ja palju igasugust muud sõjavarustust. Eestlasile lubasid sakslased selle varustuse üle anda ainult siis, kui nad ise Narvast lahkuvad.

Tehniline varustus puudus peagu täieliselt.

Suurtükivägi puudus. Narva sõitnud 1. suurtükiväe rügemendi ohvitseridel (leitnandid G. Leets, H. Maim ja A. Tenno, nooremleitnandid E. Luha, G. Nieländer, A. Rattiste, K. Rostfeldt ja K. Terras ja lipnik M. Grosholm) ei õnnestunud sakslasilt saada suurtükke. Sakslased motiveerisid oma äraütlemise kord üteldes „Meie vajame neid ise“, kord jälle sellega, et „Soldatenrat“ ei luba suurtükke eestlasile üle anda. Suurtükiväe ohvitserid võtsid Narva lahingust osa jalameestena.

Riidevarustus oli sõdureil kehv — enamalt jaolt see, millega kodunt välja tuldi. Ühtlast vormi ei olnud. Riided ja jalanõud ei vastanud sõjapidamise nõudele külmal talve ajal.

Jõudude moraalne väärtus oli üldiselt rahuldav. Kooliõpilasil aga hea. Paljud ei uskunud edusse kokkupõrkel suure Venemaaga. Vene revolutsiooniga ühenduses olnud läbielamused mõjutasid mõnegi mehe lahinguväärtust.

Toitlusolud olid rasked. Esimesil päevil ei saadud keskastutustelt midagi peale raha. Rügemendil tuli oma algatusel muretseda toiduaineid kohapeal, milleks toleaeagne kehv Narva pakkus vähe võimalusi.

Meeleolu Narva linnas polnud kuigi rahulik. Linna elanike seas räägiti avalikult peatsest punaste pealetungist. Jutte sellest levitasid Narvas üle piiri tulijad. Okupatsioonivägede eest põgenesid märtsi alul 1918 Venemaale paljud kohalikud enamlased. Mahajäänud omaksed ja enamliku korra pooldajad ootasid igatsusega „pagulaste“ tagasitulekut. Linnas nähti isikuid, keda polnud Narvas ammu näha olnud, — need hiiltsid linna salaja üle piiri. Sakslaste minekust kõneldi päris avalikult. Linna pahempoolsete seas oli märgata meeleolu tõusu, — nad lootsid, et saksa vägede lahkumine toob tagasi enamlaste valitsemise. Kaitseliitlasi ei armastatud, relvastatud kooliõpilasi koheldi vaenulikult. Venelaste esimese pealetungi äpardumine 22. novembril mõjus kohalikule riigivaenulisele elemendile kainestavalt; ei usutud, et saksa sõdurid avavad venelastele tule. Sakslaste seas tehti nüüd kihutustööd, et nemad uue pealetungi korral ei avaldaks enam vastupanu. Saksa võimud oma poolt rahustasid elanikkonda ja teatasid seinakuulutuste kaudu, et nemad nii pea Narvast ei lahku ja kõik venelaste („bolševike“) kallaletungid löövad tagasi.

Ka ajakirjanduse kaudu kinnitati rahvale, et Eestimaa ei ähvarda mingi hädaoht. Nii 17. novembril ilmub „Postimehes“ nr. 217 teadaanne: „Ärevate kuulujuttude tagasitõrjumiseks teatame, et Narvas kui ka mujal piiriäärsetes punktides kõik rahulik on. Seltsimees, kes alles 12. skp. Jamburist tuli, teatab, et sääl mingit meie maa kallaletungimist ei plaanitseta. Hiljuti pidanud Jamburi punane kaart koosolekut, kus otsustatud meie riigi sisemisesse asjasse mitte segada. Eestimaa on Bresti lepingu põhjal Venemaast eraldatud ja seepärast ei olevat vene proletariaadil huvitsid siinsetesse asjadesse segada.“

JOALA LAHING 28. 11. 1918
Saksa patarei tulistab kartetšiga Paemurru metsat tungivaid 2. Vilj. kommun. kütirügemendi osi

23. novembril sakslased viisid oma väeosad Uuzdna — Vasknarva joonelt Kurtina — Illuka — Iisaku — Kauksi jonele. Sellest päevast alates ei jäänud Narva jõe ülemjooksule ühtki sakslast.

24. novembril annab diviisiülem kindral-majoor A. Tõnisson järgmise korralduse kolonel A. Seiman'ile: ... „Teile saadetakse Tallinnast 24. XI Narva 50 ohvitseri, salk Kalevi seltsi liikmeid ja salk kooliõpilasi. Tarvitage neid kui sõjaväelist jõudu tähtsamate ülesannete täitmiseks, korra alalhoidmiseks linnas ja ligemas ümbruses. Edespidi, rahvaväelaste polku kogumisel, annate ohvitseridele vastavad nimetused (ametid). ... Nad peavad kasarmutes koos täielikus sõjakorras olema kui reserv igaks juhtumiseks. Igal grupil peab olema oma ülem — ohvitser. Kõigi nende salkade ülemaks nimetan mina seniks alamobersti Kunnus'e.“

25. novembril Ajutise Valitsuse usaldusmees Narvas h-ra Schulbach, kaitseliidu ülem alamkapten Laretei ja linna miilitsa ülem h-ra Palitser saavad valitsusele järgmise teadaande seisukorra üle Narvas:

„Täna, 25. novembril 1918 kell 6 õhtul saime Saksa soldatite nõukogu esimehelt Narvas, meie järelküsümise pääle, suusõnaliselt järgmise ametliku teate:

1) Saksa väed lahkuvad Narvast lähema 10—14 päeva jooksul, piiri täiesti Eesti vägede hooleks jättes, sest et sakslastel igasugune põhjus puudub verd valada võõra maa ja rahva eest. Äraviimine algab ajaviimata pääle, tema läbiviimiseks kulub vähemalt kümme ja mitte rohkem kui neliteist päeva. Kunni viimase väeosa äraviimiseni jääb piirikaitse sakslaste hooleks. Peaks aga enamlaste kallaletungimine sündima ajal, kus suurem osa Saksa vägesid juba välja viidud, siis taganevad nad jõe taha ja lasevad sillad Naroova pääl õhku.

2) Piiri kaitseks on sakslastel praegu: eelseisukohadel 400—600, reservis 3000 meest, suurtükiväge üks polk.

3) Enamlaste poolt mõne päeva eest Narva pääle toime pandud kallaletungimise asjus on Saksa valitsus protesti ära annud, mille pääle Vene valitsuse poolt vastus on saadud lubadusega piiri ääres asuvaid enamlaste väeosasid tagasi tõmmata¹⁾.

Neid ametlikke teateid ära kuulates palusime igast katatsevast Saksa vägede tagasilikumisest aegsati meile teateid anda, et võimalik oleks tarbekorral oma vahiposte asemele säada.

Narva kaitseliidus on umbes 100 liiget, sissesõitnud Vaivarast 54, Tallinnast 81. Kuna aga osa nendest kauriliteenistuses ja linnas korda pidamas on, võib frondile ainult pool üleüldisest arvust minna.

¹⁾ Sellest võime näha, et sakslased ei valgustanud olukorda eestlastele tõetruult.

Kõike seda silmas pidades palume Eesti Ajutist Valitsust kõik teha, mis võimalik, et Vene piiri kaitseks lähemal päivil täiesti ustavad väeosasid tarvilisel arvul ja tarvilise sõjajoonega varustatult saadetakse. Narvas olemas olevate jõududega ei suuda piiri kaitseks vähematki ära teha, päälegi et piir Peipsi järvest mereni kohaliste kaitseliitude poolt sugugi kindlustatud ei ole.“

26. ja 27. novembril sakslased viisid osa jõude Narva jõe joonelt ära. Esimesest vabadussõja lahingust võttis osa palju vähem sakslasi kui tähendati 25. novembri kirjas Ajutisele Valitsusele.

26. või 27. novembril sakslaste poolt saadatud komando leitnant Mülleri juhatusel hävitab Krivasoo (Kriusa) puusilla üle Narva jõe.

26. novembril saadab 4. jalaväe rügemendi ülem kolonel Seiman diviisi ülemale kindral-majoor Tõnissonile järgmise salajase ettekande:

„Täna olin 405. polgu ülema juures ja sain sakslaste seisukorra üle järgmised teated:

1) Neil ei ole mingisugust lootust selle pääle, et nende soldatid pikemaks ajaks liinile jäävad.

2) Täna olin ohvitseridega liini pääl Narva ees. See oli ka sakslaste tahtmine, et sellega näidata soldatitele, et eestlased hakkavad juba töötama. 32 meest ja 4 ohvitseri saatsin frondile, kes juba sinna jäävad, esite sakslastega seltsis, aga pärast iseseisvalt. Nii siis iga päev võib seda salka suurendada ja liini oma kätte võtta.

3) Sakslased ütlesid mulle, et nemad on otsustanud sillad õhku lasta ka sel juhtumisel, kui meie Narva ees kaitseliini oma kätte võtaks. Ma ei ole sellega sugugi nõus. Kui sillad saavad purustatud, siis meie oma mehi Narva ees hoida ei saa, — mul seda lootust ei ole, et mehed jääks rahulikult kohale, kui seljataga pääsetee purustatakse. Linnas jõe taga, nii palju kui mina taktikat tunnen, ei ole võimalik piiri kaitsta. Siis saaks ka linn tule all olema ja sääl tuleb suur korratus ja vilumata soldatid ei saaks sellega korda. Mina arvan, et üks sild peab ikka jääma, kui tahame Narva liini kaitsta.

Palun kedagi saata siia, kes korraldaks üleüldist liini kaitset, — nüüd mul tuleb kaitseliini mööda käia ja sugugi ei ole aega polgu jaoks. Kõige parem oleks, kui diviisi staap siia sõidaks.

Enamlaste poolt praegu veel karta midagi ei ole, aga kui nad teada saavad, et sakslased ära on läinud, siis tuleb midagi oodata ja selleks ajaks peaks niisugune jõud olema, kes võib vastu panna ja kelle pääle võime kindel olla.

Kõige pealt 4. polgu jaoks tuleks kõige rohkem mehi saata, pääle selle on tarvis suurtükiväelasi, miini- ja pommipildurid ja ka neid, kes helgiviskajatega mõistavad ümber käia.

JOALA LAHING 28. 11. 1918
Saksa flankeeriv kuulipilduja tulistamas paemurru-aukudest

Kui neid saab ja siis igapäev 3—400 meest polku tuleks, siis ma arvan, saame hästi läbi.“

Selle ettekande peale telegrafeerib sõjavägede staabiülem kindral Larka kolonel Seiman'ile, et 27. novembril sõidab Tallinnast Narva vastavate volitustega diviisiülem kindral-major Tõnisson. Kindral Tõnisson pidi jõudma Narva 28. novembri hommikul. 28. novembril algab aga Narvas sõjategevus — see päev kujuneb saatuse tahtel meie vabadussõja esimeseks sõjapäevaks.

Kindral-major Tõnissonile 27. novembril sõjavägede staabiülemalt antud ettekirjutusest nr. 101 selgub, et

— sõjavägede staap nõudis Narva jõe joone kaitsmist;

— diviisi staabi asukohaks tuleb valida Oru või Jõhvi jaama ümbrus ja sealt luua side Narvaga ning Iisakuga.

Kindral Tõnisson jõuab Narva lahingu ajal 28. novembril kella 1200 paiku ja olukorra tõttu ei suuda enam saadud korraldusi terves ulatuses täita.

IV. Narva lahing 28. novembril 1918.

27. novembril kell 1400 pidi sakslased meile üle andma kuulipildujad ja jalaväesuurtükid, milleks kolonel Seiman käsutab Jaanilinna 4 ohvitseri ja 40 sõdurit (lisaks 4 ohvitserile ja 32 sõdurile, saadetud Jaanilinna 26. novembril). Kuid kell 1200 sakslased püüavad kinni venelaste telefonogrammid, kust selgub venelaste uus Narva vallutamise katse 28. novembri hommikul. Seepärast tühistatakse kuulipildujate ja jalaväesuurtükide üleandmise korraldus.

Samal 27. novembril said saksa väeosad käsu olla valmis kahe tunni jooksul Narvast lahkumiseks. Sakslasile jäi Narvas täita järelkaitse ülesanne, kuni Narva rajoonist on lahkunud saksa väed ja asutused.

27. novembril pärast lõunat tutvustab eeslinnil seisva saksa 405. landväri rügemendi 2-se kompanii ülem leitnant Köler meie ohvitseri kaitsesüsteemiga Jaanilinna ees. Ka õpetatakse eesti ohvitseri käsitama saksa kuulipildujaid. Öhtul pannakse saksa vahipostide kõrvale eesti vahipostid.

Parema tiiva kindlustamiseks saadetakse sama päeva öhtul kell 2100 Kulgu rajooni 4. jalaväe rügemendi II pataljoni ülem kolonel-leitnant Kunnus 80 mehega ja ühe raskekuulipildujaga. Salga ülesanne — valvata ja kaitsta Narva jõe kallast Kulgust kuni Piimaninani (Narva jõe kään 4 kilomeetrit Kulgust lõuna pool, Plüssa jõesuu vastas). Kella 2400-ks salk pani välja 4 valveposti Kulgust Piimaninani, kuna Kulgu ja Kreenholmi vabriku vahel pandi käima üks liikuv patrull. Piimanina ning Kulgu vahel oli ka veel üks rühm sakslasi ühe kuulipildujaga; pealeselle Kreenholm — Kulgu rajoonis asus varus üks saksa laskurkompanii kuulipildujatega.

Poolte jõudude arv ja paigutus 28. novembril kell 0530.

A. Eestlased ja sakslased.

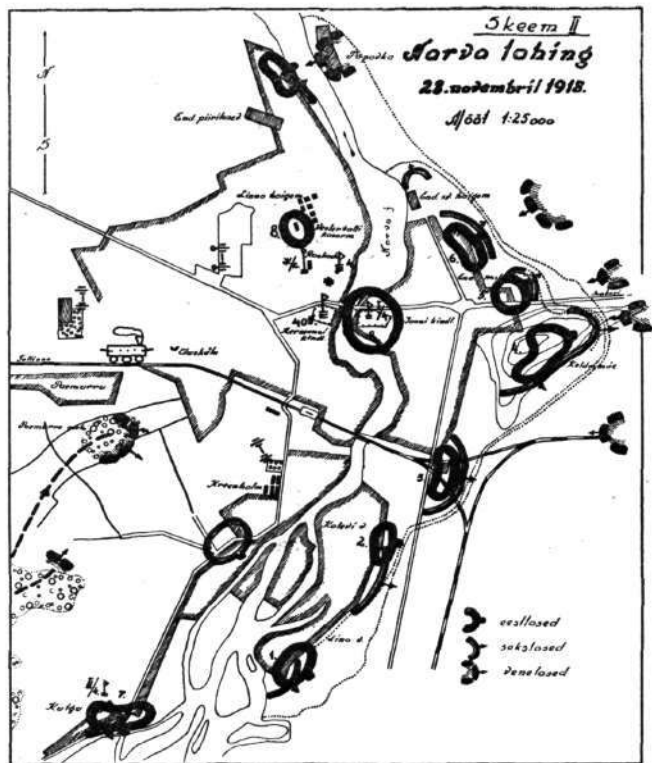
1. Narva-Jõesuus — üks laskurkompanii saksa 49. jalaväe rügemendist.

2. Narva-Jõesuu ning Riigiküla vahel — kaks laskurkompaniid saksa 49. jalaväe rügemendist ja sama rügemendi raskekuulipilduja kompanii 12 kuulipildujaga.

Tegelikult loeteldud saksa üksused olid lahkumas ja valveteenistust enam ei pidanud. Valve selles rajoonis oli Narva-Jõesuu kaitseliidusalga käes nooremleitnant J. Rimmel'i juhatusel (18 meest).

3. Riigikülalt Narvani — üksikud valvepostid Peetri valla kaitseliidust (lipnik Nurk 20 mehega).

4. Narva rajoonis:

Eestlased.

Tabel IV.

Eesti osade aetus ja arvuline koosseis.

№	Osade nimetus ja aetus	A r v:			Märkused
		ohv.	sõdur.	kokku	
I. Narva-eelses grupis (jõe idakaldal):					
1	Lipnik Virit'i salk linavabriku rajoonis	1	30	31	
2	Leitnant Kõljalg'i salk kalevivalvabriku rajoonis	4	30	34	
3	Lipnik Takkel'i salk raudtee piirkonnas	5	10	15	
4	Lipnik Margussoni salk Keldrimäel	1	3	4	
5	Nooremleitnant Uuskam'i salk Jamburi kivitee rajoonis . .	5	58	63	
6	Lipnik Hein'i salk Jamburi kivitee ja end. sv. haigla vahel	4	30	34	
	Kokku	20	161	181	
II. Kulgu grupis (jõe läänekaldal):					
7	Kolonelleitnant Kunnus'e salk Kulgu rajoonis	16	64	80	1 raskeklp.
III. Varus:					
8	4. jal. rügem. Jaanikindluses ja Vestervalli kasarmus . .	78	256	334	enamik püssideta
	Kaitseliidu osades linnas ja Jaanikindluses	4	188	192	
	Kokku varus	82	329	526	
	Kokku Narva rajoonis	118	669	787	

Sakslased.

Narva rajoonis asusid saksa 405. landväri jala-

väerügemendi osad ooberst Holze juhatusel, kõvendatud suurtükiväega ja tehnilise väe osadega. Nende paigutus oli järgmine:

Tabel V.

Saksa osade asetus ja tulejõud.

Nr.	A s u k o h a d	R e l v a d						Helgiheitjad	
		Püsse mehi	Klp.	Jalav. srt.		Suurtükivägi			
				57 mm kahurid	76 mm miinip.	57 mm õhukaitse kahurid	77 mm kahurid		105 mm haubitsad
I Positsioonil:									
1	Piimanina metsav. m. kuni Kulguni (üksikud valvepostid)	15—20 ¹⁾	1 ¹⁾						
2	Kulgu-Kreenholmi rajoonis	80 ¹⁾	5 ¹⁾						
3	Narva-eelsel positsioonil jõe idakaldal	100 ²⁾	14 ²⁾	4	9	—	—	4	
4	Joala väljal asuv kergekahuri patareid	40	1	—	—	—	2	—	
5	Rahvaväljal asuv kergehaubitsa patareid	40	1	—	—	—	—	2	
6	V. Soldino ms. juures asuv kergekahuri patareid	100	1	—	—	—	4	—	
7	Rahvaväljal asuv õhukaitserühm	20	—	—	—	2	—	—	
II. Varus:									
8	Hermani kindluses ja linnas Narva jõe läänekaldal	300 ³⁾	16 ³⁾	—	—	—	—	—	
9	Soomusrong (2 vagunit) Narva jaama rajoonis ⁴⁾	20	2	—	—	—	1	—	
Kokku . . .		720 ⁵⁾	41	4	9	2	7	2	
		(umbes)						4	

Märkmed:

- 1) Üks laskurkompanii.
- 2) 2. laskurkompanii leitnant Köleri juhatusel + raskekuulipilduja kompanist neli rühma.
- 3) Kaks laskurkompaniid + kaks raskekuulipilduja rühma + sidemeeskond + pioneerid.
- 4) Ümber tehtud kaubavagunitest.
- 5) Nende hulgas umbes 200 suurtükiväelast.

Narva-eelse kaitsepositsiooni üldine pikkus Narva jõe idakaldal linavabrikust kuni telliskivivabrikuni oli 5 kilomeetrit. Kaitsepositsioon koosnes üksikuist kaevikgruppidest, flankeerivaist kuulipildujapesadest ja jalaväesuurtükide (57 mm kahurid ja 76 mm miinipildujad) asukohtadest. Positsiooni ees oli 2—4-rea-

line pidev traattõke kõrgepinge elektrivooluga. Eestlaste asetust sellel kaitsepositsioonil nägime eespool (tabel nr. IV ja skeem nr. II). Sakslased asusid samas ühe kompaniiga (2. kompanii 405. rügemendist), kusjuures selle kompanii osad olid positsioonile paigutatud jagudena (gruppidena) järgmiselt:

Tabel VI.

Sakslaste asetus Narva jõe idakaldal.

№ №	A s e t u s	Jagude arv	R e l v a d			M ä r k m e d
			Klp.	57 mm k.	76 mm mmp.	
1	Linavabriku piirkonnas	1	1	—	—	Helgiheitjad asusid raudtee ja Jamburi mnt. rajoonis.
2	Raudtee ja Oudova mnt. teederisti rajoonis	1—2	2	—	2	
3	Raudteest 200 m põhja pool	1	2	2	2	
4	Keldrimäel	2	4	2	3	
5	Jamburi mnt. rajoonis	1	2	—	—	
6	Jamburi maanteest 200 m põhja pool	1	1	—	—	
7	End. sv. haigla rajoonis	1	1	—	2	
8	Sellest 200 m põhja pool	1	1	—	—	
		9—10	14	4	9	

Kui asume võrdlema eestlaste ja sakslaste jõude metsavahimajast kuni mereni (Narva-Jõestuuni), siis arvuliselt ühiseil kaitsepositsioonidel Piimanina saame järgneva pildi:

Tabel VII.

Eesti ja saksa vägede võrdlus Narva rajoonis.

A s u k o h a d	Posit- siooni pikkus (km)	Tulejõud esijärgus							Tulejõud varus			
		Püsse	Klp.	Jal. srt.		Suurt.-vägi			Püsse	Klp.	77 kahur.	Soom- rong
				57	76	37	77	105				
Piimanina -- Kreenholm:												
— eestlasi	5,5	80	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— sakslasi		20	1	—	—	—	—	—	80	5	—	—
Narva linna kaitsel:	5,0											
— eestlasi		181	—	—	—	—	—	—	526	2	—	—
— sakslasi		100	14	4	9	2	6	2	320	18	1	üks
Narva — Riigiküla:	5,5											
— eestlasi		21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— sakslasi		—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Riigiküla — Narva-Jõesuu:	5,0											
— eestlasi		19	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
— sakslasi		100	18	—	—	—	—	—	200	12	—	—
Kokku:												
— eestlasi		301	1	—	—	—	—	—	526 ¹⁾	2	—	—
— sakslasi		220	33	4	9	2	6	2	600	35	1	üks

¹⁾ Suurem osa relvadeta.

Märkus: saksa osade arvuline koosseis (elavjõud) on ligikaudne.

Viimasest tabelist näeme, et võitlejate arvult on eestlaste ja sakslaste jõud Narva rajoonis ligikaudu võrdne (eestlasi 827 ja sakslasi 820). Tulejõu poolest aga olid sakslased rõhuvas ülekaalus (eestlasil 3 kuulipildujat, sakslasil 68 kuulipildujat ja 24 mitmesugust suurtükki).

5. Poruni jõest Vihtse küalani — lipnik Toomel 70 kaitseliitlasega (Jõhvist 20 ja Ilukast 50 meest) kuulipildujateta, kokku 1 ohvitser + 70 sõdurit.

6. Vasknarvas — Iisaku kaitseliitlaste salk lipnik Altmann'i juhatusel koosseisus 2 ohvitseri + 100 sõdurit + 4 raskekuulipildujat.

Narva jõe osa Krivasoo'st (Kriuša) kuni Plüssa jõeni oli kaitseta. Krivasoo puusild oli purustatud sakslaste poolt.

Kokku Narva jõe joonel: eestlasi — umbes 1000 meest 7 kuulipildujaga ja suurtükkideta; sakslasi — umbes 800 meest 68 kuulipildujaga ja 24 mitmekalibrilise suurtükiga.

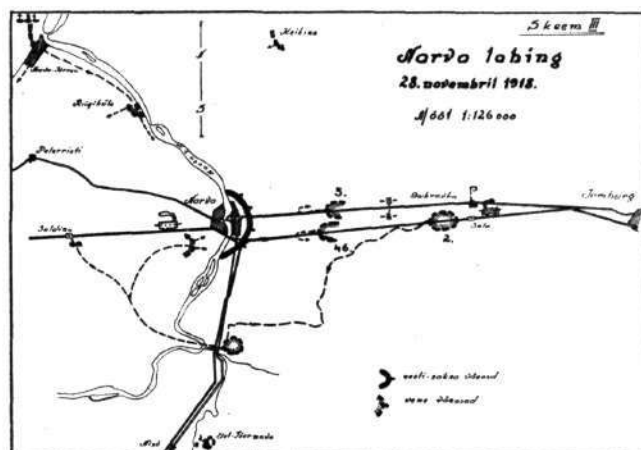
Jõudude asetusest selgub, et meie jõud olid koondatud:

— peasuunda (Narva) 787 meest 3 kuulipildujaga, ehk 80% meeste üldarvust;

— tähtsasse Narva-Jõesuu rajooni, kuhu võis oodata venelaste dessanti, ainult 19 meest kuulipildujateta, ehk 2% üldarvust;

— kõrvalsuunda (Vasknarva — Poruni) 173 meest 4 kuulipildujaga, ehk 18% meeste üldarvust.

Sakslased koondasid oma jõud kahte gruppi:
— peasuunda (Narva) suurema osa jõududest (520 meest ehk 65%);
— tähtsasse Narva-Jõesuu rajooni vähema, kuid küllalt tugeva osa (300 meest ehk 35%);
— Narva jõe ülemjooksu jätsid sakslased hoopis tühjaks.

B. Venelased.

28. novembril kell 0530 asusid vastaspoole, venelaste, jõud järgmisil seisukohtadel:

Lilleäri

P. KAUBA

Raekoja-plats 9

Tallinnas, tel. 464-03

Tabel VIII.

Vene jõud ja nende asetus.

V ä e o s a	A s e t u s
6. laskurdiviisi juhatus ¹⁾ Brigaadi juhatus ²⁾	Jamburi linnas. Dubrovka külas.
E s i j ä r g u s :	
Jalavägi:	
Üksik Jamburi salk	Keikino juures; parema tiiva kaitse.
Eesti 3. Tartu komm. kütirügement	Kallalietungi lähtealusel Jamburi maantee rajoonis. Esi-
Vene 46. kütirügement ³⁾	mene maanteest põhja pool, teine maanteest lõuna pool.
Eesti 2. Viljandi kommun. kütirügement	Ületanud Narva jõe Piimanina juures. Liigub Narvale
Vene 51. kütirügemendi osad	selja taha. Vasknarva rajoonis Narva jõe idakaldal.
Ratsavägi:	
Ratsasalk	Nisõ rajoonis; Narva grupi vasaku tiiva kaitse.
Suurtükivägi:	
Eesti 2. kommun. kergepatareid	Tulepositsioonidel Zaretšje rajoonis.
1. raskepatareid	
Vene 6. suurt. kütibrigaadi üks kerge kahuripatarei ⁴⁾	
Soomusvägi:	
Soomusrong	Saala jaamas.
Merevägi:	
Dessantsalk (madrused) ⁵⁾	Laevadel Narva lahes dessandivalmis.
V a r u s :	
Vene 47. kütirügement	Jamburi ümbruses.
2. Peterburi ratsarügemendi kaks eskadroni ⁶⁾	
Kaks vene kergepatareid 6. suurtükiväe kütibrigaadist Kaks soomusautot	

M ä r k m e d :

- 1) Divül — Ivanov, divstabül — Pljuštševski-Pljuštšik, diviisi komissar — Samtsov.
- 2) Brigaaditülem — Keppen.
- 3) Rügül 46. — end. lipnik Kuzminski; tema asetäitja — Kirsanov, abi — Panov; komissar — Laur, abi — Simson.
- 4) Suurt. brigül 6. — end. alampolkovnik Lukanin, II divisjoni ülem — end. polkovnik Davidov.
- 5) Kokku 500 meest, nendest 200 soomlast ja 300 eestlast. Salgas 3 kompaniid à 3—4 kuulipildujaga. Salk formeeritud Peterburis novembri aul 1918 nimega „I morskoi beregovoi otrjad“. Salga ülemaks end. lipnik Hansen, kompül 2. — Simson.
- 6) Ratsarügemendi ülem — Antonov. Eskadronis 115—120 meest ja 2 klp.
- 5) Dessandi kaitse — soomusristleja „Oleg“ ja miiniristlejad „Spartak“ ja „Avtroil“.

Arvuliselt oli venelastel Narva suunda koondatud ligi 4000 meest¹⁾ paljude kuulipildujatega, 16 kerge ning 2 raske suurtükiga, 1 soomusrongi ja 2 soomusautoga. Seega ligi kolmekordne ülekaal elavjõus. Sõjaliselt ja moraalselt tugevaimaiks ja parimaiks väeosadeks olid venelasil eesti kommunistlikud osad (2. Viljandi ja 3. Tartu kütirügemendid, 1. ja 2. eesti kommunistlikud patareid) ja madruste dessantsalk, formeeritud kindlamast ja ustavamast elemendist. Väeosade relvastus ja riietus oli hea, toitlusolud rahuldavad.

Venelaste Narva vallutamise kava seisis selles, et osa vene jõude pidi siduma Narva kaitsjaid rindelt, kuna parimad löögiosad said ülesandeks h a a r a t a Narva põhjast ja lõunast, — 2. Eesti kommunistlik kütirügement lõunast ja dessantsalk põhjast; viimane pidi ühtlasi löikama kaitsjaille taandumistee Narvast.

1. Lahingtegevus Jaanilinna ees.

Kell 0530 avavad venelased Narva pihta ägeda suurtükiväele. Tulistamise objektideks on Narva linn,

¹⁾ „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3 (4) 1927, lk. 20 andmetel ligi 6000 meest.

Jaanilinn, surnuaed Keldrimäel. Osa mürske kukub ka traataia ette. Jaanilinnas süütuvad kella 0700 paiku mõned majad suurtükiväele. Võib selgesti märgata, et pimedas avatud suurtükiväele on sihitud peaaegselt linnale, kuna kaevikud Jaanilinna idaserval jäävad tullest puutumata. Patareid tulistavad Zaretšje küla suunast (Jamburgi maantee rajoonis).

Saksa patareid alustavad kell 0730 võitlust vene patareidega, milleks viimaste tulekuma pakub soodsaid võimalusi. Sakslased tarvitavad seejuures rohkesti gaasimooni. Saksa suurtükiväele ei võimaldanud vene patareidele vaba tegutsemist kogu lahingu kestvusel.

Narva linna komissarile saadetakse rügemendiülema kolonel Seimani poolt järgmine teade:

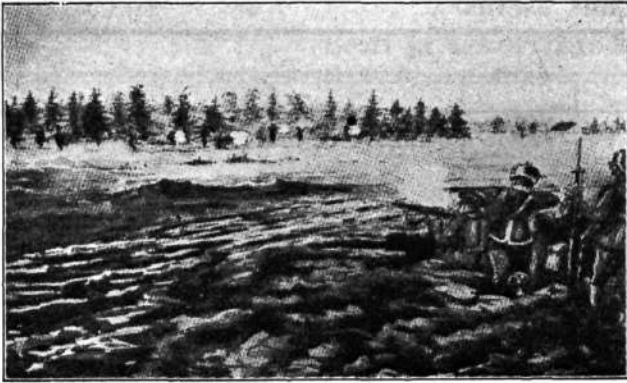
„28. 11. 18. kell 6½.

Salajane.

Narva linna komissarile.

Täna õhtu sakslased lähevad välja, olge valmis igaks juhtumiseks. Kui täna enamased ei saa täielikult tagasi löödud, siis mul ei ole võimalik 400 harjumata mehega vastu panna. Praegu veel karta midagi ei ole, tänane pealetungimine oli teada.

4. polgu ülem Seiman,“

JOALA LAHING 28. 11. 1918
Narva kooliõpilased koos sakslastega tulistamas pae-
murru-aukudest

Kell 0630 ilmub nähtavale vaenlase jalavägi. Aeh-
likud lähenevad linnale peamiselt Jamburgi kivitee suu-
nas, mõlemal pool kiviteed. Raudtee juures vaenlase
jalaväeosad ilmuvad metsatuka lääneservale, mis Jaani-
linnast ligi 1200 meetrit idas.

Varahommikul saadetakse varust (Jaanikindlusest)
Keldrimäele lipnik Lepik 10 sõduriga ja 1 kuulipildu-
jaga.

Kell 0700 palub abi leitnant Uuskam, kes tegutseb
oma salgaga Jaanlinna ees Jamburgi maantee piirkon-
nas. I pataljoni ülem kapten Liivak saadab temale
abiiks lipnik Einpauli 20 mehega Jaanikindlusest.

Vaenlase jalaväe kallaletung lüüakse kella 0800-ks
kuulipilduja- ning suurtükiväga tagasi.

Venelased kordavad kallaletunge, kuid kaitsjate
hästi organiseeritud ja juhitud automaatrelvade tules
need kallaletungid varisevad igakord kokku. Jalaväe-
suurtükide, miinipildujate ja patareide tuli likvideerib
vastase kuulipildujate tegevuse.

Kella 0900 paiku avatakse kohalike punaste poolt
Kreenholmi töölistmajadest püssituli läheduses töötava
saksa patarei pihta. Samal ajal ilmub seljatagant
ootamatult Paemurru metsa servale 2. Viljandi kommu-
nistlik kütirügement ja tungib Narva linna kallale ede-
last. Algab nn. J o a l a l a h i n g, kus äärmiselt tõsine
seisukord lõpeb kella 1130 meie täielise võiduga. Joala
lahingu kirjeldus järgneb eespool.

Kell 0900 4. jalaväe rügemendi 1. kompanii ülem
nihutab varuna ette Jaanlinna vene kiriku juure 12
meest tema käsutuses olevaist kaitseliitlastest ja saadab
8 meest lipnik Heini käsutusse kaitseliitlaste vasakule
tiivale saksa miinipildujate juure. Paremale tiivale,
linavabriku rajooni, saadetakse samast kompaniist lip-
nik Alujev 13 mehega. Pealeselle kasutatakse raud-
teesilla kaitseks 2. kompaniist leitnant Tann poole
kompaniiga.

Kella 0900—1000 vahel registreeritakse vasakul
tiival, Jaanilinnas, juhtumid, kus linna punased selja-
tagant tulistasid meie ja saksa sõdureid.

Kella 1100 paiku on vaenlase juures märgata ette-
valmistusi Narva jõe ületamiseks paatidega Popovka
küla kohal. Piiritusevabriku hooneis (praegune 1. suur-
tükiväegrupi patarei nr. 2 kasarm) asuv sakslaste salk
ühes meie kaitseliitlastega (Narva keskkoolide õpila-
sed) asub kaitseseisukorda Narva jõe läänekaldale
Popovka küla vastas. Samasse ilmub peatselt külg-
vaatleja Rahvaväljal seisvast saksa kergehaubitsa pata-
reist. Esimesed saksa mürsud lõhkevad Narva jõe ida-
kaldal, Popovka küla kohal, parajasti siis, kui kaks
paaditait venelasi on hakanud Siiversti poole sõudma.
Patarei tabava tule all vaenlase ületuleku katse nur-
jub ja jalavägi jõe idakaldal Popovka juures jookseb
laiali.

Päeva kestes on vastase suurtükivägi juhitud peale
Narva linna ning Jaanlinna veel raud- ja puusildade
pihta, raudteejaama ümbruskonda ja Jaanikindluse
pihta. Suurtükiväele ei ole reaalseid tagajärgi, sillad
jäävad terveks.

Karlova kohale ilmub vaenlase soomusrong, mis
oma suurtükiväga lahingust osa võtab, tulistades Nar-
va raudteejaama piirkonda. Ta satub aga varsti saksa
patarei tule alla ja kaob Sala jaama sihis.

Lahing Jaanlinna ees raugneb lõplikult kella 1200.
Vaenlane on igal pool tagasi löödud.

Keskpäeval lahkuvad sakslased kaevikuist Jaani-
linna majadesse ja sildade lähedusse. Eestlased jäävad
eesliinile üksinda edasi. Vastase suurtükivägi, olgugi
harv ja korratu, kestab vahetpidamatult. Jaanilinnas
põleb kümnekond maja.

Kell 1320 saksa 405. rügemendi ülem teatab, et
sakslased lahkuvad varsti linnast ja kell 1600 lasevad
kõik Narva sillad õhku.

Saksa suurtükivägi lahkub tulepositsioonidelt, tõm-
bub rännakolonnidesse ja valmistub minekuks.

Raudteejaama juures asuva saksa „Pioneerparki“
juures hävitatakse ja rikutakse enne äraminekut varus-
tus, mille äraviimiseks sakslasil puudub võimalus ja
aeg.

Kella 1400—1500 vahel tulevad saksa väeosad
Narva jõe läänekaldale.

4. jalaväe rügemendi ülem saadab I pataljoni üle-
male käsu tuua kõik eesti üksused Narva jõe lääne-
kaldale ja võtta pataljoni kaitsepositsioon jõekaldal
joonel: Pimeaed (incl.) — Hermani kindlus
(incl.).

Vahepeal selgub, et sakslased kavatsevad sillad
õhku lasta kella 1600 asemel juba kell 1500. Et üle
sildade veel tulemata nooremleitnant Mitt'i ja lipnik
Alujev'i grupid, siis I pataljoni ja 1. kompanii ülemad
paluvad taandumist juhtivat saksa majorit oodata sild-
dade õhkulaskmisega kuni kella 1600-ni, millise täht-
aja suhtes on eesti ja saksa rügemendistaapide vahel
varem kokku lepitud. Major lubab kannatada ainult
20 minutit. Määratud aeg möödub, kuid üle jõe jää-
nud mehed ei ilmu sildade juure. Oodatakse veel 5
minutit. Kell 1525 punaste ja roheliste raketite jä-
rele lendavad õhku kõik Narva sillad ja saksa sõjaväe
osad lahkuvad linnast Jõhvi suunas.

Narva jõe idakaldale jäid nooremleitnant Mitt oma
meestega, lipnik Alujev oma meestega ja rühm Tal-
linna kooliõpilasi. Neil kõigil õnnestub sildade rusude
kaudu või paatidega õnnelikult üle jõe pääseda. Kaa-
sas olev raskem sõjavarustus, mille ületamiseks puu-
dusid võimalused, — nagu 2 raskekuulipildujat, kastid
käsigranaatidega, sidevarustus jne. — uputatakse Nar-
va jõkke.

JOALA LAHING 28. 11. 1918

Rünnak Joala väljal

Staabikapten PEETER VAGA
Eesti salga juht Joala lahingus 28. 11. 1918

Leitnant GEORG LEETS
Haavatud kahest püssikuulist Joala lahingus
28. 11. 1918

Raudteesilla õhkulaskmisel sai vigastada üks sõdur ja kaks ohvitseri (nooremleitnant Tarto ja lipnik Alujev) ja üks Tallinna kooliõpilane-kaitseliitlane (A. Buldas). Puusilla õhkulaskmisel sai põrutada üks sõdur (J. Roots).

Kreenholmi vabriku rajoonis tuleb ette kokkupõrkeid ja tulevahetusi kohalike punaste ja eesti patrull-salkade vahel.

Pärast Narva sildade hävitamist (õigemini riknemist) asusid 4. jalaväe rügemendi osad ühes kaitseliitlastega kaitseisukorda jõe länekaldale. Paremalt tiival püsis mehi kolonelleitnant Kunnuse salgast. Vasakut tiiba kaitstes Siiversti rajoonis Suthovi pargis asuv salk kaitseliitlasi nooremleitnant Luškovi juhatusel.

Kui saabus teade vaenlase dessandi randumisest Narva-Jõesuus ja võis oodata seljataguse tee äralõikamist, muutub puudulikult relvastatud vähearvuliste eesti jõudude seisukord Narvas hädaohtlikuks. Arvestades olukorda annab Narvas viibiv I diviisi ülem kindralmajor A. Tõnisson 4. jalaväe rügemendi ülemale taandumise käsu. Kella 1500 paiku oli tulnud Tallinnast sõjavägede staabiülemalt kindral A. Larka'lt telegraafi teel korraldus: „Taganeda järk-järgult raudteed ja kivitööd mööda, sillad kõik lõhkuda.“

Taandumise teostamist vaatleme hiljem. Vahepeal asume Joala lahingu ja Narva-Jõesuu dessandi tegevuse kirjeldamisele.

Lahingus Jaanilinna ees sai haavata kaks saksa sõdurit, eestlaste hulgas kaotusi ei olnud. Seesugune vähene kaotuste arv on seletatav varjendite ja maastiku osava kasutamisega kaitsjate poolt.

Jaanilinnas põles maha suurtükitelest 14 maja. Linnas sai pommitamise tagajärjel kella 1600 ja 1630 vahel haavata üks sõdur 4. jalaväe rügemendist Joala tänaval ja põrutada üks kooliõpilane-kaitseliitlane Suurel tänaval (V. Mirbach).

2. Joala lahing.

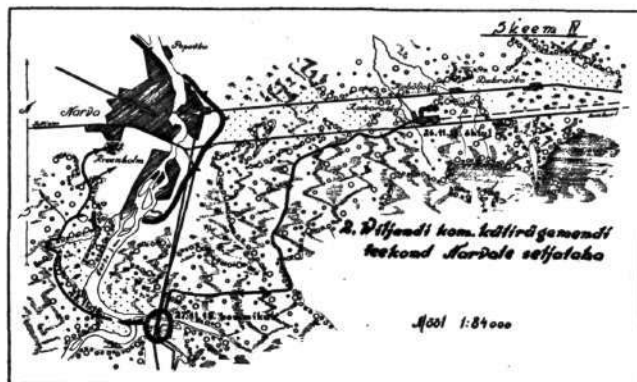
2. Viljandi kommunistlik kütirügement sai Jamburis 26. novembril 6. vene diviisi juhatuselt käsu

Narvale seljatagant 27. novembril koidu ajal peale tungida. Rügemendile oli määratud pealöögi andmine Narva lahingus ja see pealööki oli suunatud saladuse katte all Narva kaitsjaile parema tiiva kaudu seljataha.

26. novembri õhtul laaditi mehed vaguneisse ja rong sõitis kustutatud tuledega Komarovka küläni, kus rügement vaguneist maha laaditi.

Komarovka külla jäeti maha seljatagused komandod, voorid, köögid jne. Võeti kaasa ühe päeva toidumoon ja laskemoona nii palju kui keegi kanda suutis. Rügement asus metsade ja soode kaudu teele, koosseisus kaks pataljoni à 3 laskurkompaniid ja kuulipildujate komando, — kokku 360 meest. Rügemendi tegevuse eesmärgiks oli: jõuda hommikupoole ööd Plüssa jõe suhu (Piimanina), ületada Narva jõgi, minna nägematult Narvale seljataha ja tungida Narva linna edelast; lõigata ära raudtee ja Tallinna maantee ning takistada eestlasil ja sakslasil taandumist Narvast.

Masked teelud — poolkülmanud soos tuli 14 kilomeetrit teest käia paiguti põlvini vees — olid põhjuseks, et rügement jõudis alles koidu ajal Piima-

nina juure, olles seejuures täiesti väsinud ja märg. Sellases seisukorras rügement ei suutnud kohe ette võtta Narva jõe ületamist. Sellest kantakse ette Jamburi 6. diviisi staapi ja sealt tuleb teade ja käsk, et üldine pealetung Narvale on edasi lükatud 28. novembri hommikuks. Selle järele asetatakse rügement puhkusele Plüssa silla ümbruses olevaisse majadesse. Rügemendi puhkepaik eraldatakse tiheda valvepostide võrguga muust maailmast, et tagada rügemendi manöövrile ootamatust. Nii seisis kogu rügement 24 tundi Narva lähedal teisel pool Narva jõe, ilma et Narvas sellest keegi midagi teadis.

Rügemendi staap asus 27. novembril kallaletungiplaani üksikasjalisele väljatöötamisele. Sellekohasest nõupidamisest võtsid osa Eesti revolutsioonilise komitee liige ja eesti punaste küttide „isa“ Jaan Sihver, rügemendi ülem Ed. Teiter, rügemendi komissar Al. Jea, 1. pataljoni ülem K. Kanger ning 2. pataljoni ülem Jürisson. Operatsiooni läbiviimise kohta „sõjanõukogul“ puudus üksmeel: rügemendi juhatus kaldus selle poole, et pealetung Narvale tuleb suunata Kulgu — Kreenholmi kaudu, kuna J. Sihver arvas otstarbekohasemaks liikuda Narva linnale sügavamalt seljataha ja võtta kallaletungi lähetealuseks Paemurru metsa, kust jääb linnani ainult $\frac{3}{4}$ kilomeetrit. Otsustati jääda rügemendi juhatuse plaani juure, kuid, nagu hiljem näeme, siidi tegelikult läbi ikkagi J. Sihveri kava.

Rügemendi viimine üle Narva jõe tehti ülesandeks 2. kompanii ülemale Utterile. Jõe ületamine pidi teostuma J. Sihveri isiklikul järelevalvel. Pii-

Narva kooliõpilane-kaitseliitlane

VIKTOR PAJO

manina kohal ei leitud paate ja 2. kompanii ülem Utter saadeti 10 mehega paatide järele Plüssa jõekaldal asetsevasse Nisõ külla, mis asetseb 6 km rügemendi asukohast lõuna pool. Sealt võeti 5 paati ja nendega viidi 28. novembril kella 0600-ks rügement Plüssa jõesuu kohal Narva jõe läänekaldale.

1. pataljonile (K. Kanger) tehti ülesandeks pärast jõe ületamist vallutada Piimanina metsavahimaja, kus pidi asuma eesti-saksa vahipost. Pimedas tullakse mööda metsa maja juure ja leitakse see vahisõdureist olevat tühi (sakslased kaotasid valveposti Piimanina metsavahimajas pärast 22. novembri lahingut). Kohalik metsavaht A. Välja võetakse sunniviisil kaasa teejuhina.

Vahepeal, — 28. novembril pärast keskööd kolonelleitnant Kunnuse lõunapoolne vahipost märkab Piimanina kohal jõel liikuvaid tulesid lähenemas jõe läänekaldale. Vilkuvate tulede päritolu vahipost ligemalt ei selgita.

Kella 0200 paiku saksa ohvitser Kulgul asuvas valvetõkkest liigub oma algatusel 5 saksa sõduriga luurele Piimanina metsavahimaja suunas. Jõudnud meie lõunapoolse vahiposti juure, võtab selle kaasa ja liigub piki jõekallast lõuna poole. Umbes kella 0320 paiku salk pörkab kokku umbes 70—80-mehelise vaenlase osaga. Lühikese tulevahetuse järele taanduvad mõlemad pooled. Kontakt vastasega kaob kohe pärast tulevahetust. Saksa ohvitser tuleb oma meeskonnaga Kulgule tagasi. Ka meie vahipost liigub Kulgu sihis tagasi, ilma et püüaks vastast jälgida ja luurata vastase jõudude suurust ja liikumissuunda. Kolonelleitnant Kunnuse salk ei selgita vastase tulekut üle Narva jõe ja ei teadusta 4. rügemendi ülemale luureosade kokkupõrkest, mille tõttu 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi kallaletung paari tunni pärast Narvale seljatagant tuli Narva kaitsjaile kibeda üllatusena.

Kella 0400 paiku Kreenholmi — Kulgu vahel liikuv patrull teatab kolonelleitnant Kunnusele, et vabriku tööliste keskel on märgata erilist elevust ja liikumist.

Tulles Narva jõe läänekaldale saadab 2. Viljandi kommunistlik kütirügement oma 1. kompanii A. Jänes'e juhatusel mööda metsa Soldino raudteejaama juure „raudteed purustama, et valgete evakueerimist Narvast takistada ja valgete soomusronge saagiks saada,“ ühtlasi oli sm. Jänesel ülesandeks telegraafi ja telefoni traadid mitmest kohast läbi lõigata ja postid maha saagida¹⁾. Pärast ülesande täitmist pidi 1. kompanii rügemendiga ühinema. Kompanii täidab ülesande — rikub raudtee ja lõikab läbi telegraafi-telefoni juhtmed raudtee ääres.

Rügement liigub Kulgu sihis edasi.

Kella 0700—0800 vahel ilmub Kulgu telliskivitehase ette ja sellest lääne pool asetseva metsa servale vaenlase ahelik ja avab Kulgu sihis püssitule. Aheliku pihta avavad tule kolonelleitnant Kunnuse salk ja saksa kuulipilduja, mille järele ahelik tõmbub sügavamale metsa. Seega lõpevad punaste pealetungikatsed Kulgule. Saksa ohvitser teatab olukorrast telefoniteel oma kompaniiülemale Kreenholmi, kust temale saadetakse abiks 20 sõdurit 2 kuulipildujaga.

Kohates Kulgu juures vastupanu tõmbuvad 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi osad tagasi ja mõelduvad Kulgust mööda metsi läänest. Selles näibki peituvat põhjus, miks 2. Viljandi kommunistlik kütirügement kaldus kõrvale eelmisel päeval otsustatud liikumissuunast Kulgu-Kreenholmi kaudu: Kulgul oli vastane ees ja kallaletung 3 kilomeetri ulatusel piki Kreenholmi vabrikurajooni võis kaotada ootamatuse, võis ühtlasi muutuda kaotusrikkaks ja aegaviitvaks tänavavõitluseks kaugel Narva linna südamest. Palju õigem oli seepärast J. Sihveri plaan — viia rügement

¹⁾ „Eesti diviis“. Leningrad, 1924. Lk. 20.

otse Narva linna külje alla Paemurru metsa ja sealt, oles oma eesmärkidele lähedal (Narva vallutamine edelast, raudtee ja Tallinna maantee lõikamine), alata hommikul vara ootamatut kallaletungi.

Vahepeal oli lahing Jaanilinna ees alanud, kaitsjate tähelepanu oli pöördud rindele, Narva linn oli vaenlase suurtükitele all ja 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendil läheb korda tähelepanematult koonduda Joala ja Paemurru metsadesse. Paemurru metsast avaneb viljandlasile huvitav pilt: otse nende ees Narva linna panoraam, neid eraldab Narvast veel vaid 500-kuni 600-meetriline lage külmanud väli; poolpöiki paremalt 1000 meetri kauguselt paistavad Kreenholmi vabrik punased kasarmud puistestega ja Jaanilinna suunas tulistav saksa patareid, mis asub positsioonil Kreenholmi väljal, vabriku põhjapoolse bloki lähedal, seljaga

viljandlaste poole. 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi komissar A. Jea kirjeldab seda silmapilku järgmiselt: „Linn põles mitmest kohast. Teisel pool kuuldus püssi- ning kuulipildujate pragin. Meeleolu oli ülisõjakas ja kütidele paistis, nagu Narva oleks juba meie. Siin nõudis sm. Sihver eesti revolutsioonilise komitee nimel pealetungimist. Tema enda korraldusel oligi esimene pataljon ahelikus ning liikus linna poole üle Joa välja“¹⁾.

Vaenlase lähim väeüksus — saksa kahesuurtükiline patareid Joala väljal — ei aimanud seljatagant ähvardavat ohtu.

Patareid tulistas Jaanilinna ette. Kella 0900 paiku hakkasid patareid peal vinguma püssikuulid. Esialgu sel-

¹⁾ „Eesti diviis“. Leningrad, 1924. Lk. 20.

Osavõtjaid Joala lahingust 28. nov. 1918 Narvas:

Leitnant MIHKEL TARTLAND

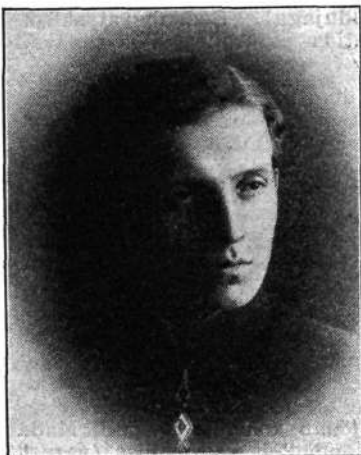

Nooremleitnant
MIHKEL LUSCHKOV

Narva kooliõpilane-kaitseliitlane
VOLDEMAR MIRBACH

Narva kooliõpilane-kaitseliitlane
RICHARD RUBACH

Narva kooliõpilane-kaitseliitlane
V. RIMSKY-KORSAKOV
Langenud vabadussõjas

Nooremleitnant ADOLF KOLK

Meie vastaseid

Joala lahingus 28. nov. 1918 Narvas:

Ülal: Eesti revolutsioonilise komitee liige ja Eesti küttide nõukogu esimees JAAN SIHVER.
Langes Joala lahingus 28. nov. 1918.

Allreas (pahemalt paremale):

2. Viljandi kommunistl. kütirügemendi ülem EDUARD TEITER
Haavatud Joala lahingus 28. nov. 1918.
2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi naiskütt MARIE
KERSMANN. Langes Joala lahingus 28. nov. 1918.
2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi komissar AL. JEA.
Joala lahingus 28. nov. 1918.

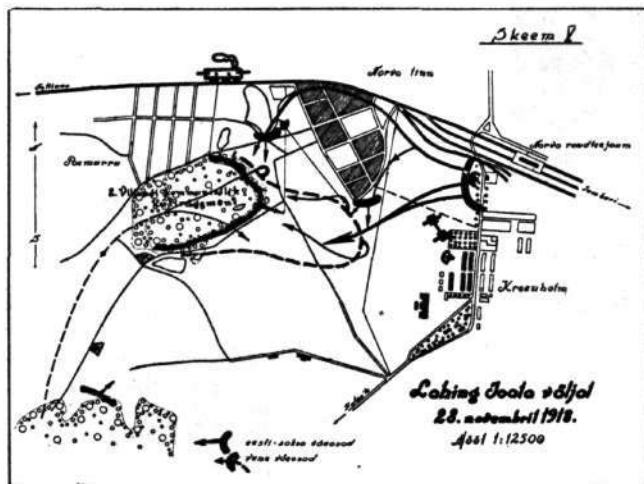
lele ei pöördud erilist tähelepanu, — arvati, et on tegemist juhuslike kaugete kuulidega Jaanlinna eest. Varsti kostsid paugud lähedaist vabrikutöölise elumajadest (blokkidest). Nähtavasti kohalikud punased arvasid, et on tulnud paras moment avitada Jaanlinnale kallalategivaid seltsimehi. Patarei peal saab 2 sakslast surma ja 3 haavata, suurtükid katkestavad ajutiselt tule ja meeskond otsib varju suurtükkide kilpide ja lähemate majaseinte taga. Sakslased reageerivad sellele karmilt: patareiohvitser teeb korralduse ja kahtlastesse

akendesse lendavad käsigranaadid. Paistis, et see mõjub. Patarei hakkab uuesti tööle.

Varsti tiheneb aga kuulide vingumine patarei tulesuhtes. Paugud kostavad kustki Paemurru poolt. Pöördutakse ümber. Joala ja Paemurru metsade serval nähakse tihedaid ahelikke liikumas patarei poole. Mõni minut kaob pinevas vaikuses. Kõigi silmad binoklitega ja ilma kiinduvad metsa poole. Olukord tundub vägagi tõsisena. Patareiohvitser informeerib telefoniga 405. rügemendi ülemat ähvardavast ohust ja palub kiiret abi; kutsub välja patarei kaitse (45 saksa jalaväelast kahe kergekuulipildujaga). Saadab ratsakäskjala linna ülesandega juhtida patareile abiks tänavail leiduvaid vabu mehi.

Suurtükid keeratakse ümber ja patarei avab umbes 800 meetri kauguselt tule vastase pihta. Esiälgu lastakse šrapnelliga. Kui vaenlane on nihkunud veelgi patarei poole, läheb patarei kartetšitule peale üle. Meeskond töötab haruldase rahuga. Tuuakse välja üks kergekuulipilduja ja seatakse laskevalmis lähedal asetseva liivahunniku taha patarei vasakul tiival. Aeg näitab 0940.

Abi jõuab kohale. Kreenholmi puisteelt, patareist meetrit 300 paremal, kostab kuulipilduja raginat. Sinna on jõudnud patarei kaitse — 45 meest kahe kerge kuulipildujaga ühe ohvitseri juhatusel 405. saksa jalaväerügemendist ja salkkond eestlasi al.-kapten P. Vaga juhatusel ja 5 suurtükiväeohvitseri (kokku 7 ohv. ja 32 sõdurit). Veidi aja pärast jõuab kohale ka lipnik Made salk — 20 meest 4. rügemendi 2-st kompaniist (varust

Jaanikindlusest)¹⁾. Sakslased ja eestlased asuvad kraavi, kuulipildujad tulistavad üle asfalteeritud kõnni-

¹⁾ Ohvitseridest võtsid osa Joala lahingust: alamkapten P. Vaga, lipnikud Matten ning Made 4. rügemendist ja suurtükiväelasist leitnandid G. Leets, H. Maim, M. Tartland, nooremleitnandid E. Luha ja K. Rostfeldt.

Joala lahinguväli,

nagu ta oli 28. nov. 1918:

tee. Tuli, avatud võrdlemisi kaugel maa pealt (800 kuni 1000 meetrit), ei avalda silmnähtavat mõju vaenlasele. 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi ahelike edasitung muutub küll aeglasemaks, kuid järkjooksudega vaenlane jätkab liikumist patarei ja Uusküla suundades. Külmetanud põllul paistavad selgesti silma punaste ahelikud.

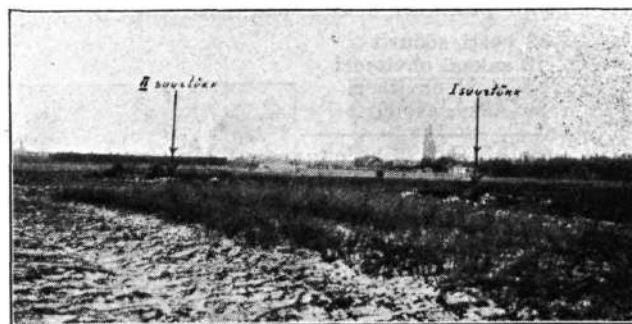
Saksa leitnant eraldab oma salgast umbes 15 meest

Lahingu keskkoh — väli, mis oli kaetud vastase surnukehadega

Paemurru-augud, kust tulistasid vastast saksa flankeeriv kuulipilduja ja kooliõpilased-kaitseleitlased koos sakslastega. Tagaplaanil Paemurru mets — vastase kallaletungi lähtealus

Saksa patarei tulepositsioon

Säärasena paistis Narva linn Paemurru metsa idaservale jõudnud 2. Viljandi kommun. kütirügemendi osadele

ja saadab nad ühe kuulipildujaga vaenlasele Uuskülla vastu, käsuga võtta vastase vasak tiib külje pealt flankeeriva kuulipildujatule alla. Kohaletulekust kästi anda märku valge raketiga. — „Kui bolševikud hakkavad metsa tagasi valguma, siis takistage seda küljepealt kuulipildujatulega. Niitke nad kõik maha!“ lõpetab saksa leitnant oma korralduse salgaülemale-allohvitserile.

Eraldatud salkkond sakslasi jookseb raudtee kaubamaja aitade varjul määratud kohtadele ja varsti tõuseb valge raket. 8 sakslast asub Uuskülla lõunapoolsele servale, neile seltsib seal 8 meie kaitseliitlast. 7 sakslast ühe kuulipildujaga asub Paemurru aukudesse raudtee rajoonis (Nobeli petrooleumisisterni läheduses), kuhu on kogunenud vahepeal 16 meie kaitseliitlast (nende hulgas 1 ohvitser²⁾ ja 12 kooliõpilast).

Paemurru august panevad eestlased ja sakslased püssi- ja kuulipildujatulega vaenlase edasitungi Uuskülla suunas seisma. Tabava kuulipildujatule all vaenlase vasak tiib taandub Paemurru metsa põhjaservale ja sealt edasi enam ei pääse. Sellevastu saksa patarei suunas on vaenlane vahepeal nihkunud Paemurru metsa ida- ja kaguservast enam kui poole kilomeetri võrra ida poole ja tema esimesed ahelikud on jõudnud Uuskülla lõunaserva kõrgusele.

Saksa soomusrong seisab malmivabriku kohal, kust majad segavad teda tulirelvadega lahingust osa võtmast. Liivakottidega „soomustatud“ harilikule vagunile asetatud väljasuurtükist polegi võimalik küljepeale lasta.

Saksa leitnandi käskluse järgi läheb vastulöögil Kreenholmi puiestel asuv saksa-eesti salk koosseisus:

52 eesti sõdurit
2 saksa ohvitseri
8 eesti ohvitseri
30 saksa sõdurit

92 meest saksa leitnandi üldjuhatusel.

Saksa kergekuulipilduja liigub kaasa. Minnakse edasi kiirsammul ja püsti, hoolimata vaenlase püssi- ja kahe kuulipilduja tulest. Vastase kaks raskekuulipildujat tulistab vastu, kuid valesti hinnatud sihiku-seade tõttu jookseb kuulide jüga esmalt lähenevate eestlaste ja sakslaste ette, pärast jälle üle nende peade. Uuskülla poolt on kuulda saksa kuulipilduja ragin. Patarei laseb veel viimased paugud ja vaikib, et mitte tabada Joala välja mööda liikuvaid oma mehi, kes olid jõudmas vastase lähedusse. Läheda maa pealt algab püssi- ja kuulipildujalaskmine. Uuskülla lõunaserval asuv sakslaste salk pillub käsigranaate.

Vaenlane jookseb tuldud teed metsa poole tagasi. Saksa flankeeriv kuulipilduja teeb sealjuures viljandlaste ridades puhta töö. Väljale Paemurru metsa rajoonis jääb maha kaks vastase rasket kuulipildujat, — üks kraavis, teine laetud ja pooleldi tühjendatud lindiga kraavi lähedal oleval künkal.

Laskmine hakkab lõppema. Kostavad veel üksikud paugud. Väljal on rohkesti surnuid ja haavatuid. Ühes kohas on niidetud maha terve ahelik, — nähtavasti saksa kuulipildujast Uuskülla ja Paemurru vahel. Haavatute vastu on sakslased armunud: enamiku neist lasevad püssidest maha või torkavad täakidega surnuks. Sealjuures vannuvad, et bolševikud olevat lepinguvastaselts ja äraandlikult neile kallale tunginud.

Surnute hulgas oli ka Jaan Sihver ja üks sõduri-riides naiskütt Marie Kersmann.

Selles lahingus kaotas 2. Viljandi kommunistlik kütirügement 94 meest surnutena (nende hulgas 14 juhti ehk „komandöri“) ja 30 meest haavatutena¹⁾. Haavata sai ka rügemendiülem E. Teiter.

Lahinguväljal leiti kokku 5 raskekuulipildujat.

²⁾ Nooremleitnant M. Luškov.

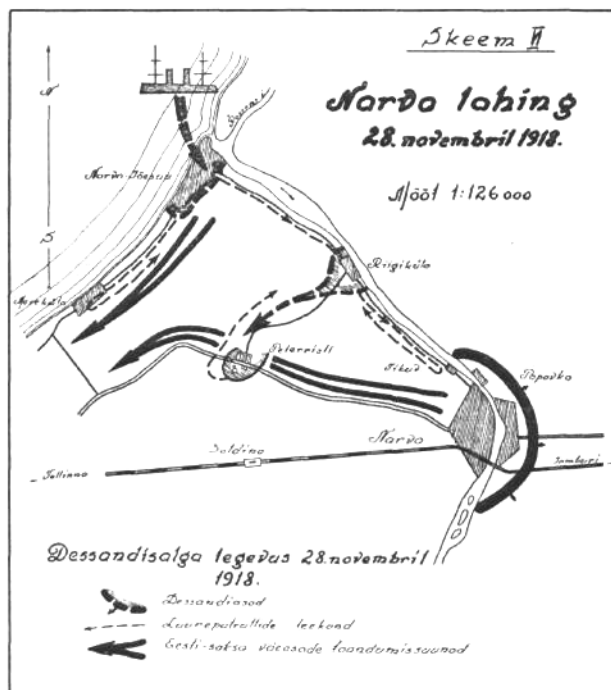
¹⁾ „Prolet. revolutsioon Eestis“ nr. 3 (4). Lenin-grad, 1927.

Kaitsjate kaotused olid järgmised: surnuid — eestlasi 1²⁾ ja sakslasi 2 (mõlemad patarei peal), haavatuid — eestlasi 1 (leitnant G. Leets) ja sakslasi 8 (nendest 3 patarei pealt)¹⁾.

Joala lahing lõppes kella 1130 paiku ranga kaotusega 2. Viljandi kommunistlikule kütirügemendile. Rügemendi ülejäänud osad põgenesid metsade kaudu Piimanina suunas. Eestlased ja sakslased jälitasid neid kuni Joala metsani ja Joala lõunapoolse taluni.

8. Vaenlase dessant Narva-Jõesuus.

28. novembri operatsioonile pidi mõjuvalt kaasa aitama vene väejuhatuse poolt Narva-Jõesuho saadetav dessant. Dessantsalk koosnes kolmest kompaniist, kuhu kuulusid peamiselt eesti-soome punased madrused eestlastest lipnik Hanseni juhatusel. Salka kuulus umbes 300 eestlast ja 200 soomlast, kokku ligi 500 meest.

Salgale oli antud võrdlemisi passiivne ülesanne: randuda Narva-Jõesuus, vallutada Riiigiküla, jääda sinna peatuma ja saata Narva ja Peeteristi suundades luure-salgad; Narva-Jõesuus ehitada pontoonsild ühenduse kindlustamiseks Jõesuu ja Narva jõe taguse vahel.

28. novembri hommikul dessant ilmub kahel kaubalaeval Narva-Jõesuho kohale soomuristleja „Olegi“ ja miinuristleja „Spartaki“ ja „Awtroili“ kaitsel. Laevadel on inglise lipud mastis. Kell 1200 sõidavad kaubalaevad dessantosadega Narva-Jõesuu sadamasse,

²⁾ Reamees Lints alamkapten P. Vaga salgast. Sai surma salga lähenemisel Joala väljale Kreenholmi puiestel, raudtee ülesõidukoha läheduses.

¹⁾ Kapten G. Simmo märgib artiklis „Meie kaotustest Vabadussõjas“, avaldatud sõjaajalooalbumis „Vabadusemonument I“ 1933 (lhk. 74, joone all), et ajaleht „Esmaspäeva“ andmeil olnud Narva lahingus 11 haavatut, kellest varem polnud teateid. See märkus on alusetu, sest haavatute hulgas, kellest räägib kapten G. Simmo, ei olnud ühtki eestlast, — kõik olid sakslased.

Kogutud ja kontrollitud andmeil olid meie kaotused Narva lahingus 28. novembril 1918 — vaata lisa nr. 3-a.

Vabadusristi Vene Ühenduse Narva osakond istutas aastail 1929—1931 tammiku vabadussõja esimese lahingu 28. nov. 1918 mälestamiseks. Vabadustammik istutati tolleaegse Narva-eelse kaitsepositsiooni „võtmele“ — Keldrimäele, kus osakond soetas vastava krundi ja kus renoveeriti vabadussõjaaegsed traattõkked, kaevikud, kuulipildujapesad, varjendid.

Allpool ülevõtteid Vabadustammikust:

Keldrimägi tammedega, ees traattõkked

Mälestusmärk Vabadustammikus. Kivil marmortahvel pealkirjaga: „Siit algasime võitlust 28. nov. 1918. a.“

Jooksukraav Keldrimäel

Klp.-pesa Keldrimäel. Tammed, istutatud esimesest lahingust osavõtnud 4. jalaväe rügemendi ja koolinoorsoo auks

Kaevikud tammikus

Kaevikud tammikus

Kaevikud tammikus

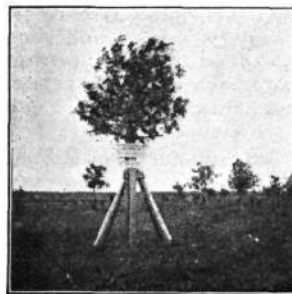
Varjend Vabadustammikus

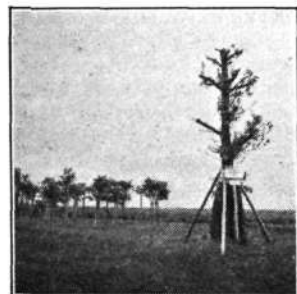
Klp.-pesa Vabadustammikus

Tamm, istutatud esimesest lahingust osavõtnud 4. jalaväe rügemendi auks

Tamm, istutatud esimesest lahingust osavõtnud koolinoorsoo auks

Tamm, istutatud härra Konstantin Päts'i auks, kes oli esimese lahingu päeval vabariigi pea- ja sõjaministriks

tõmbavad masti punased lipud ja kell 1230 saadavad dessandi maale.

Sakslased ei avalda dessandile mingit vastupanu, — osa neist taandub Mereküla suunas, osa purustab ja rikub oma relvad ja jääb randunud dessandile vangi (umbes 120 meest, 40 hobust, 12—15 rikutud kuulipildujat). Madrused kasutavad vangistatud sakslasi laevade tühjendamise juures.

Kohalik kaitseliidusalk (18 meest nooremleitnant Rimmeli juhatusel) taandub Mereküla suunas.

Üks madruse kompanii moodustab Narva-Jõesuus kohaliku garnisoni, kuna kaks kompaniid liigub Riigikülasse, kuhu jäävad 29. novembrini.

Dessantsalk ei näita kuigi suurt aktiivsust, tema tegevus piirdub luureteenistusega. Pontoonsild jääb ehitamata. Dessantosad ei püüa ära lõigata Narva kaitsjail taandumisteed, mis oleks teostatav Peeteristi rajooni vallutamiseks.

Jõesuhu jäänud madruse kompaniist saadetakse luurpatrull Merekülasse, Riigiküla salgast Peeteristile ning Narva. Mereküla patrull jõuab Merekülani, leiab selle tühja olevat ja tuleb Jõesuhu tagasi. Riigiküla — Peeteristi patrull käib Peeteristil ja võtab seal mõne sakslase vangi, kelle käest kuuleb Narva mahajätmisest. Riigiküla — Narva patrull jõuab Siiverstikuvabrikuni, leiab seal eesti kaitseliitlasi ees ja pöörduvad Riigikülale tagasi.

Dessandi tegevust kirjeldab kuukiri „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3 (4) lk. 37 järgmiselt: „Peeteristil saadud vangid rääkisid, et sakslased Narvast lahkunud. Öhtul pimedas läks Peeteristist läbi suurtükipatarei ja kuulipilduja komando. Otsustasime Narva-Tallinna maanteele Peeteristi kiriku ligi minna pimedas kuulipildujate ja suurtükide haaramiseks... Läksime ühe rooduga tugeva sakslaste hulga vastu ja see ei võinud anda oodatavaid tagajärgi. Saagiks saime siiski ühe kuulipilduja. Eelhuure 13 meest koostas Peeteristi majade vahel Narvast põgenenud sakslasi (8 kuni 10 meest), kellega oli veike kokkupõrge. Kui luure jõudis nende juure, üks sakslastest viskas meid käsigranaadiga. Pärast seda kadus vastane pimeduses. Natukese aja pärast anti eemalt pimedusest kokkupõrkamise kohta peale tuld mõnesajast püssist korraga. Nagu pärastpoole kuulsin, olnud laskjad Narvast taganejad Eesti sõdurid, kes kokkupõrke ajal lähedal puhkasid. Seega oli kavatsus nurja läinud. Narva poole liikumine jäi seisma. Pärast seda sammus rood Riigile tagasi.“

4. Narva mahajätmine.

Saksa sõjaväeosade lahkumisega Narvast ja Narva sildade õhkulaskmisega muutus vähearvuliste ja puudulikult relvastatud eesti kaitsesade seisukord Narvas lootusetuks, — eriti pärast seda, kui saabus teade vaenlase dessandist Narva-Jõesuus, mis ähvardas lõigata meie ühenduste seljatagusega. Lasta hävitada Narva jõe kaldal meie esimesed piirikaitsjad, mille järele oleks olnud tee Eesti pealinna poole vaba, — see polnud kooskõlas ei riigikaitses huvide ega tolleaegse olukorraga (vastu panna end mitte hävitada lastes, et võita aega ja viia läbi seljatagune mobilisatsioon, mille järele asuda organiseeritud kaitsjõududega vastupealetungile).

Pärast lahingut 4. jalaväe rügemendi koosseis suulas kokku umbes 100 sõdurile, ülejäänud lahkusid omavoliliselt rügemendist. Viimsel silmapilgul tuli Narva värsket jõudu juure: ühes kindral-major A. Tõnissoniga jõudis rongiga 28. novembril kella 1200 paiku Paemurru rajooni ja kell 1400 paiku linna: a) Rakverest 5. jalaväe rügemendist 80 meest ilma püssideta alamkapten A. Traksmani juhatusel (salk paigutati kella 1500 paiku Vestervalli kasarmusse); b) kaitseliidu Viru 1. palgaline kompanii alamkapten V. Karingi juhatusel (35 meest, nendest 30 Rakvere kooliõpilast); d) Tallinnast 20 ohvitseri 4. jalaväe rügemendi täienduseks.

Narva jäänud jõududega ei võinud olla väljavahetada Narva rajooni kaitsmiseks. Õigesti arvestades olukorda annab diviisiülema kindral-major Tõnisson 28. novembril kella 1500 paiku 4. rügemendi ülemale ja kaitseliitlasile taandumise käsu.

See taandumise korraldus teostatakse kahes suunas järgmiselt:

1. Tallinna maanteed mööda Repniku mõisa — 4. jalaväe rügemendi staap ühes rügemendiülema kolonel Seimaniaga, I pataljon (kapten Liivak), suurtükiväelaste salk ja Narva kaitseliit (alamkapten Laretei).

2. Raudteed mööda Auvere jaama — 4. jalaväe rügemendi II pataljon (kolonelleitnant Kunnuse salk) ja Tallinna kooliõpilaste salk.

Taandumine Narvast algas kell 1800. Kuulipildujad kanti kätel, sest rügemendil puudus voor ja Narvast polnud võimalik hobuseid saada. Rügemendiga ühes lahkusid linnast paljud põgenejad ja mõned sakslased, kes oma väeosadest maha jäänud.

Kuni Peeteristini liiguti vahejuhtumisteta. Peeteristi juures oli kokkupõrge vene dessantosadega. 4. jalaväe rügemendi 1. kompanii saadeti vastast Peeteristist välja lööma, 1. kompaniile järgnes lahingukorras 2. kompanii. Pärast lühikest tulevahetust kadusid madrused Mereküla sihis ja taandumistee oli vaba. 1. kompanii leidis Peeteristi kirikuaias venelaste poolt haavatud 2 saksa sõdurit.

Ööbiti Repnikus ja Auvere jaamas (sakslased asusid Vaivara mõisa rajoonis). Järgmisel päeval, 29. novembril, liikumine jätkus Jõhvini, kust 30. novembril korraldati esimene kaitsesatsioon joonel Kunnapea-Konju-Oru jaam.

29. novembri hommikul sammusid vaenlase väesalgad ilma vastupanuta meie poolt eelmise päeva öhtul mahajäetud Narva linna, kus kuulutasid samal päeval välja „Eesti sotsialistliku nõukogude vabariigi“¹⁾.

Kõrgemaks võimaks uues „nõukogude vabariigis“ oli nõukogu järgmises koosseisus: esimees — Jaan Anvelt, kes pidi saama ühtlasi sõjaministriks, rahvamajanduse juhataja — Hans Pöögemann, hariduse juhataja — Artur Valner, rahvusvahelise läbikäimise juhataja — Johannes Mägi, nõukogu asjaajaja — Johannes Käspert.

29. novembril avaldas mainitud nõukogu Narvas manifesti „kogu Eesti linna ja maa töörahvale“, milles tühistab Eesti Ajutise Valitsuse ja kuulutab Eestis uuesti maksvaks „töörahva nõukogude valitsuse“.

Kuid nõukogude võim ei püsinud venelasi vallutatud Eesti territooriumi osades kuigi kaua: Virumaal ainult 80 päeva. 18. jaanuari öhtul 1919 vallutati

¹⁾ 8. detsembril 1918. a. järgneb sellele ülevõetud kesktäidesaatva komitee dekreet nr. 269 Leninil allkirjaga, millega N. Vene tunnustab Eestimaal nõukogude vabariiki ja selle nõukogude võimu.

Auruvärvimine, vanutamine, šäärimine, pressimine, keemiline puhastus, plisseerimine ja dekateerimine

„Hoff-Man's Method“

Apteegi 1, telef. 430-10.

Niguliste 6.

OSAKONNAD:

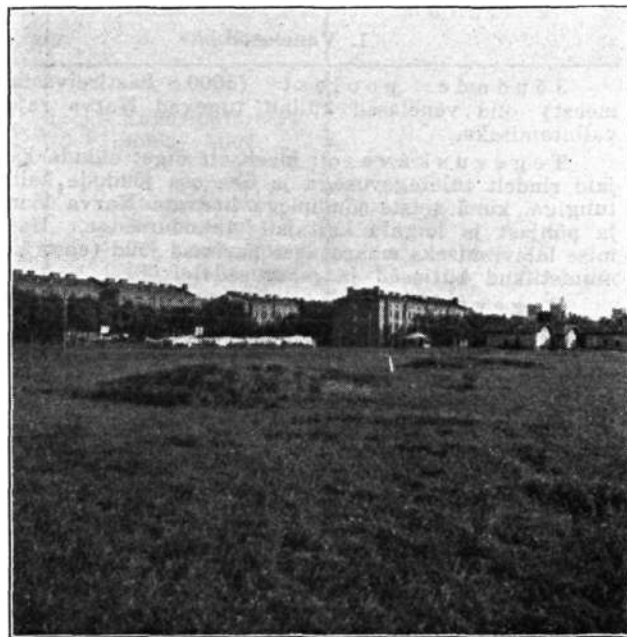
Tartus, Promenadi 4, Rütli 11.

Pärnus, Vilmsi 12.

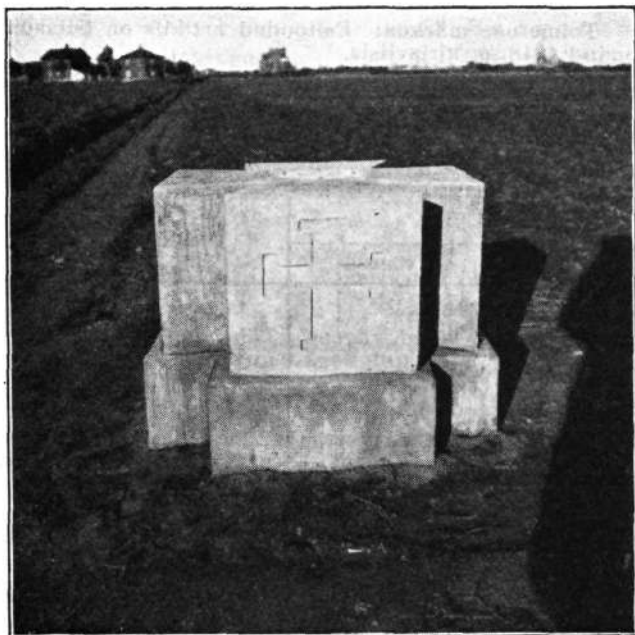
Narva Ajalooselts tähistas 1933. a. suvel vabadussõja esimesed lahinguväljad Narvas betoonsammastega, millel vasktahvlid sellekohaste pealkirjadega:

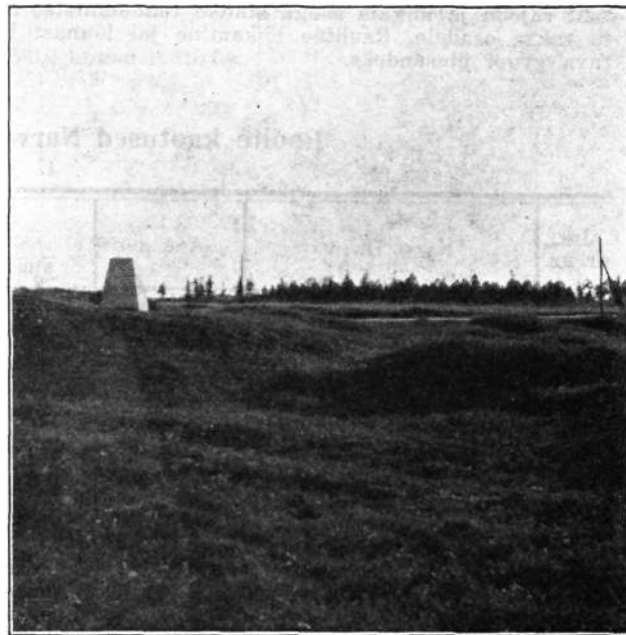
„Siit asus vasturünnakule eesti-saksa salk Joala lahingus 28. nov. 1918 a.“ Sammas asetseb Kreenholmi puistees, tagaplaanil Pæmurru mets

„Siin asus patarei Joala lahingus 28. nov. 1918. a.“ Näha suurtükkide asukohad (küngaste juures), keskel sammas

„Siin peeti Joala lahing 28. nov. 1918. a.“ Sammas lahinguvälja keskkohas

„Siit flankeeriv saksa kuulipilduja aitas mõjuvalt kaasa vaenlase hävitamisele Joala lahingus 28. nov. 1918. a.“

Sammas Pæmurru aukude juures

Narva uuesti I diviisi osade ja Eestit avitavate soomlaste ühisel jõupingutusel. Venelased visatakse üle riigi piiri tagasi.

Kokku võttes hindame lühidalt poolte tegevust Narva lahinguis 28. novembril 1918. a.

1. Venelased.

Jõudude pooltest (4000 hästirelvastatud meest) olid venelased küllalt tugevad Narva rajooni vallutamiseks.

Tegevuskava oli ideeliselt õige: siduda kaitsjaid rindelt tuletegevusega ja ühe osa jõudude kallale tungiga, kuna teiste jõududega haarata Narva lõunast ja põhjast ja lõigata kaitsjail taandumistee. Haaramise läbiviimiseks määratakse parimad jõud (eesti kommunistlikud kütiosad ja madrused).

Tegevuskava teostamises aga võime näha mõningaid olulisi puudusi, mille tulemuseks oli venelasile pealetungi äpardumine ja suured kaotused:

— Jõudude jaotus võis olla teissugune, et kindlamini tagada kava teostamist (= pealöökk haaravalt osadelt ja abilöökk rindelt). Kaitsjate sidumiseks rindelt ja nende tähelepanu kõrvale juhtimiseks oleks jatkunud ühe rügemendi (vene 46. kütirügement) pealetungist Jamburi maantee suunas suurtükiväe ja soomusrongi toetusel. Eesti 3. Tartu kommunistlikku kütirügemendi oleks õigem olnud määrata koos Eesti 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendiga lõunast haaravasse gruppi, — seega pealöögi grupp oleks muutunud kaks korda tugevamaks ja positiivsete tulemuste saavutamise palju tõenäolisemaks.

— Dessantsalgale antud ülesanne ei olnud küllalt aktiivne (= randuda Narva-Jõesuus, vallutada Riigiküla, toimetada luure Peeterristi ja Narva suundades, ehitada pontoonsild Narva-Jõesuus). Salga koosseis (500 valitud soome-eesti punast madrust) oli küllalt tugev selleks, et täita suurem ja selles olukorras venelasile olulise tähtsusega ülesanne — vallutada laevastiku tuletoetusel Peeterristi rajoon ja lõigata seega ainuke taandumistee eesti ja saksa osadele. Raudtee lõikamine jäi lõunast haarava grupi ülesandeks.

Dessantsalga juhid ei suutnud olukorda õieti hinnata ja oma algatusel asuda Peeterristi rajooni vallutamisele.

— 2. Viljandi kommunistliku kütirügemendi pealetungi Narva jõe läänekaldal oleks õigem olnud suunata algusest peale kiiresti ja tähelepanu alla tult Narva linna külje alla Paemurru metsa ja sealt edasi Narva linna (500—600 m.) Kallaletung Kulgule oli asjatu, — ta pidi alarmerima enneaegu kaitsjaid ja võtma hulga kallist aega. Kallaletung saksa patarile Joala väljal oli veel suuremaks veaks, — ta viis kallaletungi õigest suunast (Narva linn) kõrvale ja kujunes rügemendile otse saatuslikuks (rügement hävis).

2. Eestlased ja sakslased.

Jõududel olid eesti-saksa osad küllalt võimelised edukalt kaitsma Narva rajooni. Hästi relvastatud saksa osade lahkumine Narvast tõi suure muudatuse jõudude vaherkorda. Lõplikult veel organiseerimata ja puuduikult relvastatud vähearvulised eesti osad ei suutnud üksinda Narva rajooni kaitsta. Narva mahajätmine selles olukorras oli paratamatu.

Tegevuskava oli õige: kaitsta Narva rajooni viimse võimaluseni; rõhuva ülekaalu ees taanduda, avaldades järk-järgult vastupanu; võita aega kaitsjõudude organiseerimiseks seljataga, et õigel ajal asuda vastu pealetungile.

Tegevuskava teostamine seatud eesmärgi piirides sündis normaalselt.

Väärrib tähelepanu tähtsa Narva-Jõesuu rajooni kaitseta jätmine. Dessantsalga aktiivsema tegevuse juures see oleks võinud Narva kaitsjatele minna kalliks maksma. Tõsi, — meil polnud tol ajal jõude Narva-Jõesuu kaitsmiseks. Pealegi ei võinud keegi arvata, et saksa 49. jalaväe rügemendi osad Narva-Jõesuus ilma vastupanuta relvad maha panevad.

Negatiivse nähtusena tuleb märkida puuduikku luure- ja sidekorraldust Kulgu saigas, mille tagajärjed panid kaalule Narva linna saatuse 28. novembril ja võisid osutada saatuslikuks Narva kaitsjatele, kui lahing Joala väljal poleks lõppenud eduga.

Toimetuse märkus: Eeltoodud artiklis on tsitaadid toodud 1918 a. kirjaviisis.

Lisa nr. 3-a.

Poolte kaotused Narva lahinguis 28. novembril 1918.

I. Eestlased.

Jrk. nr. nr.	K o h t	A e g	I s i k u			Märkmed
			auaste	nimi	väeosa	
A. Surnud.						
1	Kreenholmi puiesteel raudtee ülesõidukoha läheduses	Kella 0930—1000 vahel	reamees	HINTS	4. jal. rügem. (al.-kpt. Vaga salk)	Lähenedisel Joala lahinguväljale sai püssikuulist pähe surma
B. Haavatud.						
2	Joala lahinguis	Kella 1000—1030 vahel	leitnant	LEETS, Georg	1 suurtükiväe rügement	Rünnakul püssikuulidest haavatud käest ja jalast.
3	Linnas Joala tänaval teater, 'Võitleja' rajoonis	Kella 1600 paiku	reamees	teadmata	4 jal. rügem. (?)	Haavatud suurtükimürsu plahvatusel
D. Põrutatud ja vigastatud.						
4	Puusilla õhkulaskmisel	Kell 1525	reamees	ROOTS, Jaan	4. jal. rüg. teadmata	Põrutatud
5	Raudsilla õhkulaskmisel	Kell 1525	reamees	teadmata	4. jal. rüg.	Vigastatud
6	"	"	noor.-leitn.	TARTO, Heinr.	4. jal. rüg.	Põrutatud
7	"	"	lipnik	ALUJEV	4. jal. rüg.	"
8	"	"	reamees	BULDAS, A-er	Tallinn kooliõp. salk	"
9	Linnas, Suurel tänaval	Kell 1630	reamees	MIRBACH, Vold.	Narva kooliõp. salk	Põrutatud suurtüki mürsu plahvatusel.

Kokku eestlasi: surmasaanuid — 1, haavatuid — 2, põrutatud ja vigastatud — 6.

Poolte kaotused Narva lahingus 28. novembril 1918.

Lisa nr. 3-b.

II Sakslased.

Jrk. nr. nr.	K o h t	A e g	Surnute, haavatute, vangide		M ä r k m e d
			arv	väeosa	
		A. Surnud.			
1	Joala lahingus, patarei peal . . .	Kella 0930 paiku	2	Kahuripatarei Joala väljal	
		B. Haavatud.			
2	Joala lahingus, patarei peal . . .	Kella 0930 paiku	3	Kahuripatarei Joala väljal	
3	Joala lahingus, vasturünnakul . . .	Kella 1000 ja 1130 vahel	4	405. landv. rügem.	
4	Joala lahingus, paemurrnaukudes		1	405. landv. rügem.	
5	Lahingus Jaanilinna ees	Kella 0700 ja 1200 vahel	2	405. landv. rügem.	
6	Kokkupõrkel Peeterriisti junres .	Kella 1900 paiku	2	405. landv. rügem.	
		D. Vangid.			
7	Narva-Jõesuus	Kella 1230 ja 1300 vahel	120 (umbes)	49. jalav. rügem.	Ilma vastupanuta andsid end vangi vene dessant- salgale
Kokku sakslasi: surmetsaanuid — 2, haavatuid — 12, vangi langennid — 120.					

Lisa nr. 3-d.

Poolte kaotused Narva lahingus 28. novembril 1918.

III venelased.

Jrk. nr. nr.	K o h t	A e g	Surnute, haavatute		M ä r k m e d
			arv	väeosa	
		A. Surnud.			
1	Joala lahingus	0930—1130	94	2. Vilj. komm kütirüg.	Venelaste kaotuste üle Jaani- linna ees andmed puuduvad
2	Lahingus Jaanilinna ees	0730—1200	?	?	
		B. Haavatud.			
3	Joala lahingus	0930—1130	30	2. Vilj. komm. kütirüg.	
4	Lahingus Jaanilinna ees	0730—1200	?	?	

Peakoosoleku otsusel, Tallinna börsikomitee ja majandusministeeriumi nõusolekul ja kohtu- ja siseministeeriumi registreerimisel on **Tallinna Vastastikku Vastutavate Ametnikkude Ühingu** nimi muudetud ja on nüüd

Eesti Vastutavate Ametnikkude Ühing.

Ühing on asutatud 1920. a. Annab vastutavaid ametnikke ja vastutab nende kätte usaldatud varade eest. Vastutuskapital ja tegevus seisab Tallinna börsikomitee järelevalvel, arvepidamise ja asjaajamise sundusliku välisrevisjoni toimetab Eesti Kindlustuskeskselts. Aadr.: Tallinn, Väike Karja 3, telef. 458-66.

LIITLASPIDUSTUSED VÄINA KALDAIL

Läti vabariigi 15. aastapäev ja riigivanem K. PÄTS'i külaskäik Riiga

18. novembril 1918. a. — täpselt üks nädal pärast suure maailmasõja verevalamise lõppu läänerindel — kuulutati Riias välja Läti vabariigi iseseisvus. Rahvusteaatri lavalt teatasid läti rahva usaldusmehed, et Läti tahab olla vaba, rippumatu ja iseseisev, — läti rahvas tahab ise rajada oma saatuse.

Vaimustuse ja lootuste rõõmuga võeti see teade vastu nii Riias kui ka kogu riigis. Lipu ehtes pealinn hõiskas vastu uuele vabadusele ja näis nagu unustavat need mitmeaastased sõjakolekused, mis olid laastanud Väina äärset värsket pealinna ja ka kogu riiki.

Paljukannatanud läti rahvas sai 18. novembril 1918. a. uut isamaalist hoogu edasiseks võitluseks, mis tal tuli pidada oma vastsündinud vabariigi kaitseks iseseisvuse verivaenlaste vastu.

Idast lähenes punane sõjarull, edelast tungis peale saksa raudrusikas, siseriigis võimutsesid kõikisugused muulaste väerühmitused. Ääretu kriitiline olukord ja raske võitlus nõudsid vaba Läti juhtidelt, sõjaväelt ja rahvalt tookord suurt patriotismi, võitlusindu, ohvrimeelsust ja surmapõlglikku eneseohverdamist. Algas Läti vabadussõda, kus Läti leidis oma kindlama, truuma ja otsekohesema sõjaliitlase — vastvabanenud Eesti.

See vereliit, mis Eesti ja Läti löid 1918.—1920. aasta ühises vabadussõjas ühiste vaenlaste vastu, sai mõlema riigivärske iseseisvuse kindlaimaks nurgakiviks, viis neid vastu vabadussõja võidukale lõpule ja võimaldas need 15 rahuaastat, mis nii Läti kui ka Eesti on juba elanud iseseisva riigina.

18. novembril 1933. a. pühitses Läti oma iseseisvuse 15. aastapäeva. Suurejoonelisil juubelipidustusil kogu riigis tuletati kõikjal meele, et ainult üheskoos võideldes jäid iseseisvaina püsima Läti ja Eesti, — ja ka edaspidi võivad nad püsida ainult kõikumata liitu jäädes.

Läti juubelipidustuste eestisõbralist ilmet ja lätlaste üldist lugupidamist meie vastu aitas tõsta ka riigivanem K. Päts'i külaskäik Riiga, mis need juubelipidustused muutis õieti võimsaiks Läti-Eesti sõpruspidustusiks.

Ka Eesti riigitrude kodanike võimas ja pererohke relvavendlus — Eesti kaitseliit — tunneb suurt rõõmu vaba Läti püsivast arengust ja Eesti-Läti sõpruse kindlast süvenemisest. Sõjaliitlase juubelipäeval soovib Eesti

kaitseliit edu ja kuulsust iseseisvale Lätile!

Palju ja huvitavat võis tähele panna riigivanema külaskäigul Riias. Alpool püüame neist märkida mõningat.

Iseseisvuspüha eelõhtul, 17. novembril, süüdati läti langenud kangelaste vennassurnuaia altaril püha tuli. Riigipresident Kviesis pani tõrvikuga tule suurele neljanurgelisele kivialtarile ja pidas vaimustava kõne langenute mälestuseks. Luterlik peapiiskop T. Grinberg õnnistas tulealtarit. Silmapilk oli haarav ja vaimustav.

Kaksteistkümmend tuhat koolilast, kümned tuhandet langenute omaksed, organisatsioonide esindused ja Läti riigi ning kaitsejõudude juhid vaatasid pidulikult hardumuses pealt seda suurejoonelist tseremoniat. Maagilise kumaga valgustas õhtuhämäruses kiviselt altarilt kõrgele loitev püha tuli langenute haudu, kalmistu kõrgeid väravaid ja müürikujusid ja eemal — kalmistu lõpul asetsevat hiigelsonumenti — Lemavat Latviat... Püha tuli helkis langenute suure isamaa-armastuse auks, kindlustades ka elavais usku oma rahvuse vabadusse.

Kaks korda aastas süüdatakse see püha tuli — 17. novembril ja 5. jaanuaril. Jaanuaris tulevad vennaskalmistule vanad läti kütid — tsaariarmee vaprate rahvuspolkude veteraanid — et kord aastas anda au oma langenud lahingkaaslasile ja uuendada vandetootus rahvusele ja isamaale. 5. jaanuar on valitud selle kuulsa lahingu mälestuseks, kus valgeisse kitleisse riietatud läti kütid — kelle ridades oli ka palju eestlasi — maailmasõja ajal Riia ja Tukumi vahel roomasid üle krudiseva lume saksa kaevikuini ja teostasid hulljulge pealetungi ja läbimurde saksa frondist. See oli suur võit, kus sakslasi löödi rängasti.

Igal 5. jaanuaril kogunevad vahvad vanakütid Metsapargi vennaskalmistule, omaaegseis valgeis lahingkitleis auvalve seisab altari juures, veteraanid on vanades lahingumundreis. Püha tuli süüdatakse altaril ja silmapilk on pühalikult tõsine, paljudel on pisarad silmis, sest elavalt tulevad meele vanad verised lahingud, kümned tuhandet langenud sõbrad ja raske võitlused isamaa ja enda eest.

Lätlased oskavad pidustusi hästi korraldada. Tseremoniaalne külg on suure hoole ja oskusega mõteldud läbi ja viidud täide. Igaks juhtumiks — olgu see pühalik tseremonia vennaskalmistul, paraad, võõra riigipea vastuvõtt jaamas, raut, pidulik aktus või muu pidustus — on arendatud terve hulk mitmesuguseid musaid kombeid ja tra-

Vasakul: Riigivanem K. PATS Metsapargis vennaskalmistul pärga asetamas. Paremal: Riigipeade sõbralik käepigistus tervitusel

dotsioone, mida täidetakse sulavalt ja täpselt, nii et kõik need pidustused jätavad väliselt palju hoogsama ja haaravama mulje kui meil.

Me oleme hulga nõrgemad etiketimehed kui lätlased. Meie Juhkentali surnuaial pole mingisuguseid erilisi ilusaid mälestukombeid, peale tavaliste pärjapanekute. Isegi eesti nime pole suudetud anda sellele kalmistule ja linnaosale. Meie paraadid on hulga venivamad ja hooletuma korraga. Otse nauding on näiteks vaadata suurt kaitseväge paraadi Riia avaral Esplanaadi-platsil. Väeosa väeosa järele astub täpselt ühtlases, kiires, uhkes ja energilises paraad-sammus. Eriti see samm on täpne.

Iseloomulik on, et iga Karutapja kavaler kannab orduristi sineli rinnaesisel. Orkester mängib ainult üht ja sama paraadmarssi.

*

Väga suurt tähelepanu äratasid riigivanem K. Pätsi järgmised sõnad, mis ta ütles oma kõnes suurel paraadil Esplanaadi-platsil: „Soovin südamest, et veri, mida valasid läti ja eesti sõjamehed ühiseil lahinguväljadel, ei jääks ainult surnud ajaloo faktiks, vaid et see oleks meile kõigile elavaks ja õigeks teenäitajaks ka tulevikus.“

Juba paraadiplatsil läti riigimehed kiitsid elavalt neid kindlaid sõnu ja kõik välisriikide diplomaatlikud esindajad lasksid endile täpselt tõlkida, mis riigivanem just ütles. Riigivanema kõne oli üldiselt väga hoogus ja kategooriline — ja mõjus sügavamalt kui tavaline pidukõne. Läti kindralid habemikud Eesti vabadusristi ja Läti Karutapja kava-

lerid, olid ilmselt rahul, sest nad võtsid riigivanema kõnet kindla deklaratsioonina ka tuleviku häda-ohutude puhuks.

*

Olen kaasa sõitnud kolme riigivanema väliskülaskäigu puhul. Kui ise erapooletu vaatejana elada kaasa niisuguseid riiklikke külaskäike ja näha seda suurt austust ja reklaami, mis need harvad riigipeade sõidud meie väikesele ja noorele Eestile on toonud, siis mõistad, kui väiklased ja põhjendamatud on need nurisemised, millega mõned püüavad luua rahvahulkades pahameelt, nagu oleksid need sõidud ainult asjatu rahakulutamine, ülikallid lõbureisid ja täiesti mõttetus.

Olen näinud Tõnissoni Stokholmi, Strandmani Varsavi ja Pätsi Riia sõite ja mul on jäänud veendumus, et need on kõik meile toonud kaugeltrõhkem kasu kui nende puhul kulutati. Kui Tõnisson majesteetlikult astus Stokholmi lossisadamasmaale ja kuningas Gustav V talle sõbraliku ja ülilähke naeratusega südamlilikult ütles tere tulemast, siis täitus iga juuresviibiva eestlase süda rõõmuvärinaga. Meie riigivanem oli see, kelle ees need balti aadli ja sajan-dite jooksul meie rahva isandaid mänginud Rosenite Wrangelite, Stenbockide, Vredede jne. nimesid kandvad uhked kammerhärрад, kindralid ja kojamarssalid siis sügavasti kumardasid.

Uhkusega täitus rind, kui nägid, kuidas uhke kuningalinn oli ehitatud sinimustvalgete lippudega ja kuidas Karl XII-nda aegseid ajaloolisi põdranahkseid univorme kandvad kaardiväelased-trabandid aupakli-

kult hoidsid teed ja andsid au meie riigivanemale, kui see läks lossi, et kõrge külalisena asuda samadesse ruumidesse, kus elasid omaaegsed Rootsi kuningad, kes meiegi üle valitsesid. Keegi ärgu tundu kadedust, et just tema oli see isik, kellele näidati austust, nii mõtlesime meie, eesti lehemehed. Tähtis on, et austatakse meie — vaba Eesti — riigipead.

Selle külaskäigu tõttu tõusis kogu Rootsis ennenägematu laialdane huvi Eesti vastu, millest sai alguse paljude teadlaste, ärimeeste, huvireisijate jne. siiatulek. Niisama positiivsed tagajärjed olid ka Strandmani Varssavi sõidul. Neid ilusaid ja puhtaid eesti tippe, suuri auvärvavaid ja vanikuid ja uhkeid elektritulekirju, mis siis Poola miljonlinnas väljas oli, jätkuks meile Tallinna ehitamiseks vähemalt viieks vabariigi aastapäevaks.

Suurejooneline ja südamlük oli ka nüüdne riigivanema K. Pätsi vastuvõtmine Riias. Ja väga iseteadvalt, väarikalt ja ehtsalt oskavad need eelnimetatud esineda.

Lätlased ehitavad praegu Riiga, Vabaduspuiesteele, suurt ja uhket vabadusmonumenti. See tuleb vägev ja suurejooneline ehitus — hulga iga-suguste kujudega ja keskel kõrge obeliskiga, mille otsas Latvia naisekuju. Mälestussammas pole veel valmis, kuid kavandi järgi on ta väga ilus. Kui nende kavandit võrrelda nende meie kavanditega, mis läinud aastal avaldati ajakirjades, siis peab jälle konstateerima, et naabrid on meist tublisti ees.

Riia linn oli aastapäevaks suurejooneliselt ilustatud. Lipud, projektid, elektritulekirjad ja vanikutega ehitatud hoonete fassaadid. Väga ilus komme on ka see, et aknaile pannakse põlevad küünlad. Seda oli näha väga palju. Samuti põlesid kõigi suuremate tänavate ääres ja riigi-, linna- ning ülikooli asutuste ees kõnnitee rentsis tõrvapannikesed — nii iga meetri

tagant. Küünlad aknaile ja tõrvapannikesed majaanisel on vana Riia komme, mis jätab väga ilusa mulje. Tore oli vaade ka Väina jõele, kus Läti sõjalaevastik seisis üleni ilutuledes.

*

Juubeli puhul jagati üldse 853 aumärki, sellest 382 Kolme Tähe ordenit omamaalasile, 72 välismaalasile ja 399 medalit. Lätlane armastab väga ordineid, ta kannab neid hea meelega ja vaatab heakskiitvalt, kui ka teised neid kannavad. Selles läheb ta täiesti lahku meie inimestest. Meil muistakse, kui mõni kannab ordineid, ja häbenetakse ise neid kandmast. Lätlane tunneb aga rõõmu, et vaat', meie inimesi on nii hinnatud, et nad võivad kanda aumärke.

Suurel raudil ja ballil riigipresidenti lossis, kus oli üle 800 inimese, võis harva näha mõnd ilma ordenita. Isegi paljudel naistel olid aumärgid rinnas. Kõrgemal kõigist kanti sel õhtul läti ja eesti ordineid.

*

Eriti liigutav oli silmapilk Eesti koloonia vastuvõtul Riia eestlaste suure viiekordse seltsimaja suures pidusaalis, mis on „Vanemuise“ saalist avaram. Sinna oli kogunenud väga palju noori ja vanu, mitmed neist polnud juba aastakümneid Eestis käinud. Kõlas eesti laul, Läti-Eesti seltside liidu esimees Verendel pidas tervituskõne, riigivanem tänas liigutatult ja paitas pead pisikesel rahvusriideis tütarlapsel, kolonel Kohali tütrekesel, kes ulatas lilli.

Kui riigivanemale esitleti eesti tegelasi ja vanu hallipäiseid eestlasi-riialasi, siis mitmed vanemad mehed ja naised suudlesid riigivanema kätt. Need suudlused olid määratud Eestile ja meie kaitsejõududele, kes vabastasid riigi ja keda ka riialasil on põhjus südamest tänada. Kõnede ajal olid väga paljudel silmad vees. Eestlaste tagasihoidlik vaimustus lõi võõrsil lõkkele.

E. H. T.

FOTO-ATELJEE

Parikas
TALLINNA

KUNINGA T. 1

Kunstiliselt ja tehniliselt viimisteldud portreed, grupid ja suured rendused. Ateljee avatud: k. 9—5, pühapäeval k. 11—2

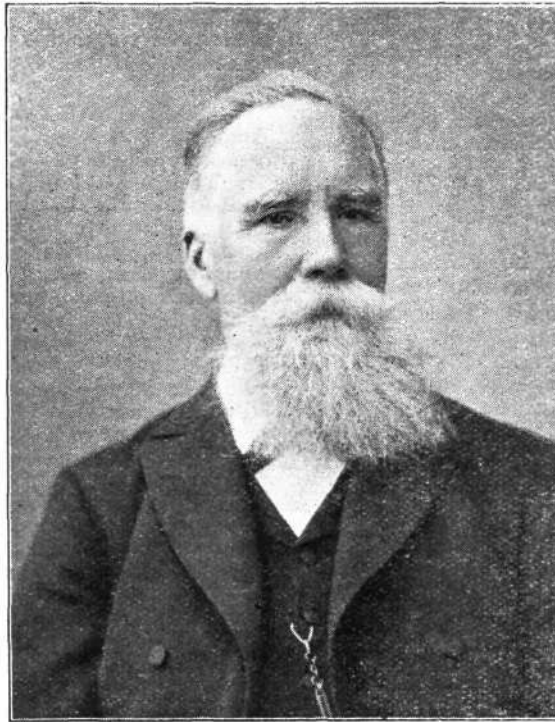
VIVAT TREFFONIA!

Vanima eesti hariduslätte — Hugo Treffneri
gümnaasiumi — 50 aasta juubeli puhul

Käesoleva aasta detsembrikuus pühitseb H. Treffneri gümnaasium oma 50-dat sünnipäeva. Ta algaastad langevad ühte rahvusliku ärkamisaja lõppaastatega. Teatavasti asutati üks suurimaist ärkamisaja üritusist, Eesti Kirjameeste Selts, 1871. aastal, olgugi et tema algidud ulatuvad esimese laulupeoni. Teise rahvuslikke sihte taotleva seltsi, Aleksandri kooli, mõte algatati küll juba varem — 1860. aastal —, kuid selle tegevuskava ei näinud ette nii laiaulatuselisi ja üldhariduslikke küsimusi kui vast Eesti Kirjameeste Selts. Kuid nii esimene kui teine, tolle aja olude tõttu, ei suutnud täita nende peale pandud lootusi. Eesti Kirjameeste Selts jooksis karile ja oli sunnitud lõpetama oma tegevuse 1892. a., kuna paljud oodatud Aleksandri koolist kujunes välja vene õppekeelega algkoolike. Kuigi nende ürituste luhtumised jätsid paljudele tolaeagseile tegelasile pettumus- ja kibedustunde, siiski — üht arusaamist, hariduse tarvilisust, nad kindlasti suurendasid. Võõras surve suutis küll seltside tegevuse lõpetada, kuid janu hariduse järele ei suutnud ta ometi surmata. Aeg oli kõigiti küps seks, et täita õpiahimulistega kooli, kuhu võis pääseda teistel tingimustel kui need olid maksvad tolaeagseis kroonu-gümnaasiumides. Säärase seisukorrani jõudmiseks aitasid palju kaasa Eesti Kirjameeste Selts, Aleksandri kooli asutamise küsimus, laulupeod ja teised ärkamisaja kultuuralgatused. Üks aktiivsemaist tegelasist kõigis neis ärkamisaja seltsides oli Treffneri gümnaasiumi asutaja Hugo Treffner.

Hugo Hermann Fürchtegott Treffner sündis 5. juulil 1845. a. (v. kal. järgi) Võrumaal Kanepi köstri Ludvig Treffneri pojana. Esimese hariduse ta sai kodus kooliõpetaja A. Erlemanni juhatusel. Olles kodus läbi võtnud alamate klasside õppekava, astus H. Treffner 15-aastasena (1860. a.) Tartu kroonu-gümnaasiumi. Kuid juba kahe aasta pärast oli ta sunnitud lahkuma sealt kõrge õppemaksu pärast, sest isa kitsad sissetulekud lubasid poja hariduse peale anda välja õige väikese summa. H. Treffner kolis Võrru ja astus Sintenise õigustega eragümnaasiumi. Sintenis alandas H. Treffnerile tunduvalt õppemaksu, kuid ka sellest ei saanud väikeste rahadega H. Treffner üle ja oli sunnitud lahkuma, ilma et oleks saanud kooli lõpetada. Ta asus jälle Tartu ja tegi ülikooli juures ladina keele koduõpetaja eksami. Selle järele ta oli Poolamaal kindral Bodisco juures lühikest aega koduõpetajaks. Ka siit ta pidi varsti lahkuma, haiguse tõttu. Paranedes ta sõitis Tartu tagasi, andis siin eratunde ja valmistus gümnaasiumi lõpuksamile,

mille ta ka sooritas eksternina 1868. aastal. Siirdus siis Tartu ülikooli keeleteadust õppima, kuid läks varsti usuteaduskonda, mille lõpetas 1880. aastal cand. rever. minist. astmega. Ülikoolis õppimise aeg venis H. Treffneril võrdlemisi pikale, sama materjaalse kitsikuse tõttu, mis andis end tunda õige valusasti juba keskkoolis. Ta kuulas loenguid perioodiliselt, teenides vahepeal raha koduõpetajana, et katta õppemaksud ja ülalpidamise kulud.

Kooli asutaja cand. theol. HUGO TREFFNER

Üliõpilasena ta võttis osa „Rigensise“ korporatsioonist värvikandjana, kuid lahkus sealt pea kokkupõrke põhjal sakslastega ja hakkas ühes kolme teise eestimeelse üliõpilasega asutama eesti üliõpilaste koondust „Virooniat“. Oli isegi seltsi esimees 1875. aastal. Kuid nagu kõigil tolaeagseil rahvuslikel ettevõttele, tuli ka asutataval eesti üliõpilaste seltsil võidelda ülepääsmatute raskustega, mis lõppesid sageli kaotustega. Mitmeaastastest katsetest hoolimata ei leidnud ta ametlikku kinnitust ja pidi lõpetama oma tegevuse.

Juba 1870. aastast peale oli Treffner tegev peagu kõigis rahvuslikes ettevõtetes. Eesti Kirjameeste Seltsist võttis ta liikmena osa algusest saadik. Pärast Hurda lahkumist presidendi kohalt 28. aug. 1881. a. valiti H. Treffner teiseks ja aasta hiljem esimeseks presidendi abiks. Kuid juba 1887. aastal ta asub presidendi kohale.

Siinkohal ei ole huvituseta märkida, missuguses olukorras tuli H. Treffneril töötada Eesti Kirjameeste Seltsis, seda enam, et sama olukord mõjutas ka kooli ta esimesil aastail.

Rahvuslik liikumine jõudis haripunktile C. R. Jakobsoni viimastel päevadel ja siit peale järgnes juba laskumine, mis kestis paarkümmend aastat. Ja just neil järellainetustel tuli töötada H. Treffneril.

Kinnitatakse, et rahvusliku liikumise kandjaks oli esmajoones jõukam talupoegade kiht ja selle liikumise sisemiseks jõuks tolle kihi majanduslik tõus. Liivimaal 80. aastail oli ligemale pool talukohtadest ostenud pärisomanduseks. See oli teatud määral jõukuse tunnuseks. Rahvusvaheliste majandusolude tõttu saadi viljast ja linadest head hinda, mis aina parandas talupoja majanduslikku seisukorda. Sama majandusliku tõusu tendentsi näitasid ka linnad. Nad teenisid tublisti kaubandusest ja just neil ajal kasvasid linnad jõudsamini kui kunagi varem või hiljem. Sai veendumiseks, et see edeneb ka tulevikus samas tempos nagu viimase kümne aasta jooksul. Kuid varsti tulid pettumused, ja õige mitmest kandist. Tõusule järgnes peagi mõõn. Juba varsti pärast 80-aid aastaid algas

kriis. Linad ja vilja läksid odavaks, eriti pärast Ameerika vilja maailmaturule ilmumist. Maarendid jäid aga endiseks. Ostuvõlgade tasumine jäi seisma, tehti koguni uusi võlgu, et ajutisest kitsikusest pääseda. Ent pääsmine ei tulnud nii ruttu ja tagajärg oli see, et paari aasta jooksul (1894—1896) läks Liivimaal 3926 talu sundmüügile. Maarahva ostujõu langemisega said ka linnad kriisivalu tunda. Nende kasvamine ei läinud kaugeltki sellase hooga nagu enne. Seega oli rahvuslikku liikumist kandval optimismil laias massis majanduslikud juured võetud.

Samasse täbarasse seisukorda langes liikumine ka aktiivsete juhtide poolt. Talurahva kohapealseiks juhtideks oli maaintelligents, kuid venestusega pidid nad kõik kõrvale tõmbuma. V. Reiman arvab, et 90% vallakirjutajaist ja koolmeistreist oli sunnitud kohtadelt lahkuma vene keele mitteoskamise pärast. Asemele tulid vene keelt oskajad noored, kuid neil ei olnud alul side-meid rahvaga ja, peamiselt, puudusid ärkamisaja traditsioonid.

Ka rahvusliku liikumise peajuhid ja ideoloogid kadusid. C. R. Jakobson suri 1882. a., samal aastal ka Kreutzwald, Koidula 1886. a., J. V. Jannsen sai halvatus 1880. a., Wiedemann suri 1887. a., Kunder 1888. a., Veske 1890. a., kuna Hurt asus 1880. a. Peterburgi ja tõmbus avalikust elust tagasi. Algatajad ja eestvedajad olid varisenud ja see ei jätnud mõju avaldamata edaspidises arenemiskäigus.

Kõigele lisaks peab siin arvestama puhthingeelulist momenti. Ühiskondlik üritus ja pidulik meeoleolu ei võinud kesta aastakümneid. Ta oli kulutanud rohkem närvijõudu kui rahvas kanda suutis ja sellele järgnes paratamatu tagasilangus, mille järele tuntakse olevat end nõrgem ja jõuetum kui see tegelikult ongi.

Säärasel kriisiajajärgul tuli H. Treffneril olla mitte üksi Eesti Kirjameeste Seltsi eesotsas, vaid ka kooli asutamisel.

Nagu allpool näeme, ei olnud need asjaolud kaugeltki väikese tähendusega kooli arenemiskäigus ta esimesil aastail. Tolleaegne üldine väsimus ja majanduslik kitsikus nõudsid õige suurt pingutust ja jõudu, et vee peal hoida mõni aasta varem asutatud kooli.

Sellasel raskel ajal astus H. Treffner seltsi eesotsa ja hoolimata sellest, et kool tarvitas peagu kogu tema tööjõu, jätkus tal siiski energiat oma vabad minutid pühendada seltsile. Tähtsamaiks sündmusiks E. K. S. H. Treffneri presidendiks oleku ajal võiks nimetada esmakordselt korraldatavaid võidupidusid. Nende pidude sihiks oli, nagu üleskutse tekstist loeme: „Üks abinõu halva kirjanduse vastu võitlemiseks oleks ilma kahtlemata see, kui hea kirjandus ja tublid kirjanikud mitte üksi paberi peal, ajalehtede läbi, vaid ka,

Grupp treffneriste, kes vabatahtlikena võtsid osa meie vabadussõjast

nõnda ütelda, näitlikult tuhandete pealt vaatamisel ja pealt kuulamisel juba sellel kõrgusel hiilgaksivad, kuhu neid ajalugu muidugi saab tõstma... Rahvas piab oma silmaga nägema ja aru saama, kui auuline, kui pühaline üks küpse, terve ja õpetlik kirjatöö on.

Selle otstarbega tahab E. K. S. üht suuremat pidu ära pidada. Tulevad võidu-jooksule kõned igast teaduse vallast, laulud, jutud, näitemängud, ettelugemise kunst, koorilaul, muusika mäng, ja on see pidu üks uudis Eesti rahvale.

Auuhindadeks saavad määratud: kõige paremate auuhindade vääriliseks arvatud kirjatööde äratrükkimine Kirjameeste Seltsi kulu peal, kõige paremad raamatud, tähtsatest meestest valmistatud piltide ärapildid, kiituse kirjad.

Sääraseid võidupidusid korraldati kaks, kus jagati auhindu autoreile ja võimaldati paremate tööde kirjastamine ja levitamine.

Pikemalt peatuda H. Treffneri töö juures E. K. S. oleks üleliigne, sest käesoleva kirjutuse ülesanne ei ole mitte jälgida tema tööd seal, seepärast tegime seda võrdlemisi lühidalt, niipalju kui see on vaid seoses H. Treffneri kui kultuurtegelasega, viibates ühtlasi neile tingimustele, milles temal tuli töötada mitte üksi Eesti Kirjameeste Seltsis, vaid ka kooli asutamisel.

Tema elutööks oli kool, millega ta end kirjutas kuldsete tähtedega Eesti kultuurajalukku. Nooremale generatsioonile ei ole see vast küllalt selge, miks just H. Treffneri gümnaasium võib suure uhkusega oma kultuurhariduslikule tööle tagasi vaadata, kuna meil on praegu palju kesk- ning kutsekoole, mis sama tööd teevad, ja võib-olla mitte halvemini kui mainitud gümnaasium omal ajal. Aeg, millal H. Treffner asutas oma erakooli, ei olnud kaugeltki soodus eesti soost õpilastele, eriti maa-noortele. Ja isegi linnades, kus keskkoolid olemas, ei olnud eestlasele kerge pääseda sinna. Saksa koolid ei võtnud neid heameelega vastu, või kui tehti erandeid, siis ümberrahvustamise tagamõttega. Vene keskkoolidesse oli vast pääsmine kergem ja ümberrahvustamise hädaoht väiksem, kuid takistuseks olid teised pahed. Lapsed, kes õppisid alg- või kihelkonnakoolides, ei pääsnud nende lõpetamise järele vanaduse tõttu enam keskkooli. Ka alg- ja keskkoolide kooskõlastamatud õppekavad sünnitasid palju raskusi. Jõuda aga välispool kooli küpsuseksamini oli toleaeagseis oludes kangelastegu, millega said hakkama ainult üksikud. Kõigile neile õppehulilisele ilmus päästjana H. Treffneri eragümnaasium. Ta ei annud küll alguses lõpetajaile küpsustunnistust, kuid ta ei arvestanud ka õpilase iga. Esimesest klassist kuni viimseini õppisid siin segamini noorukesed keskealiste meestega. Juhtus sageli, et mõni rahvaalgustaja käis ainult kevadel ja sügisel mõned kuud Treffneri eragümnaasiumis, talvel õpetas oma koolis lapsi, suvel aga teenis raha kraavikaevamisega ja lõpetas mõne aasta järele gümnaasiumi. Praegune H. Treffneri gümnaasiumi direktor K. Treffner ütleb: „Ei olnud haruldane näha, kui õpetaja palju noorem oli kui õpilased, kui mõni õpilane kooli ilmus kevadel, kus teised juba mõtteid kodu poole seadsid, ja sügisel jälle ära kadus, kui teised alles õppimisele õieti pihta andma hakkasid; kui mõni õpilane aastaks vaatepiirilt kadus ja siis jälle ilmus; kui mõni õpilane tunni lõpul korraga üles tõusis ja välja läks või veerand tundi hiljemini klassi tuli, ilma et õpetaja selle peale oleks reageerinud.“ Nagu sellest näeme, piüti raudse visadusega omandada haridust, teenides ise eluüalpidamist teistel kohtadel.

Lisaks sellele võib märkida, et ka õpperaha tasumisviis oli õige omapärane. Makseti järkude kaupa, tihti kuude viisi, kuidas kellelgi sissetulek lubas. Õige palju oli neid, kes maksid ainult 50—60 rubla semestris ühes pansioniga, kui ka neid, kes õppisid täiesti ilma rahata, andes selle eest alamais klassides tunde või täites mõningaid muid ülesandeid kooli juures.

Kooli praegune direktor KONSTANTIN TREFFNER

Need olid kõik õpilased, keda vanemad ei koolitanud, vaid kes ise läbi raiusid raskusist, elades äärmiselt vähenõudlikult ning primitiivselt, et aga saavutada siht. Eriti on see maksev ülalmainitud kooli esimeste aastate kohta. Varsti sigines nende kõvade edasipingutajate kõrvale sootu teine liik õpilasi, kellele hulgas ei puudunud vürstid, krahvid ja parunid. Siia kogunes kõigist Venemaa nurkadest (isegi kaugest idast) neid, kes muudest koolidest olid välja visatud. Siin võis kohata logardite ja tuimpeade kvintessentsi. H. Treffner võttis neid vastu, sest nad maksid hästi. Oli juhtumeid, kus sellane õpilane istus kuus aastat ühes klassis, ja teati rääkida, et ta läinud iga aastaga veel rumalamaks.

Ametlikuks gümnaasiumi asutamispäevaks võib lugeda 7. detsembril 1883. aastal. Tegelikult töötas kool küll juba paar aastat varem kroonu-gümnaasiumi ruumides. Raskust tegi loa saamine, sest tolleaegne õppekonna kuraator parun Sackelberg ei tahtnud näha kooli juhatajana H. Treffnerit. Teda tunti Eesti Kirjameeste Seltsist ja Aleksandri kooli komiteest kui vene orientatsiooniga meest, kes kuulus C. R. Jakobsoni rühma. Seda üteldi Treffnerile otsekohe avalikult, kui ta pööris kuraatori poole. Loa saamine 1883. aastal õnnestus ainult seetõttu, et parun Sackelbergi asemele tuli õppekonna kuraatori kohale venelane M. Kapustin. Nüüd algas kool tegevust kolme alama klassiga. Kooli avamise teadaandes, mis ilmus 24. detsembril 1883. a., põhjendab H. Treffner oma sammu järgm.: „Klassikagümnaasiumide kasu, mis universiteedile ette valmistavad, on igaühele isegi tuttav. Kahju aga, et suurel jaol noorsoost veel mitte — oma vanemate kurbtuseks — võimalik ei ole sarnase kooliõpetuse osaliseks saada. Sest pea iga meie maa gümnaasiumi alumistes klassides jääb palju õppijaid juba ruumipuuduse ja vanaduse pärast vastu võtmata. Seesama lugu on ka reaal- ja kreiskoolides. Küll on privaat-klassikakoolid (gümnaasiumid ja progümnaasiumid) koolihäda vähendada katsunud, siiski on ka nendesse alumistesse klassidesse sisseastumine raske — pealegi on sarnased privaatkoolid vaesema rahva lastele liiga kallid. Näi-

tuseks on Eesti ja Liivi maakonnas järgmised privaatklassika koolid: Tallinnas: kooliraha 100 rubla, söögi- ja kooliraha 400 rubla aastas, Tartus: kooliraha 100 rubla, söögiraha Liivimaalt pärit poistele 300, teistele 330 rubla aastas. Birkenruhis: kooli- ja söögiraha 330 rubla, muusikaõpetus 50 rubla aastas.

Minu kolmeklassilise kooli asutamiseks on mind koolide suur puudus, kõiksugused takistused, mis meie rahva lastele sarnastesse koolidesse sisseastumist võimalikuks teevad, ja südamliselt soov juhtinud, ilma iga vahet pidamata, kodumaa laste vaimu ja hinge haridust seal jõudu mööda edendada, kus seni mitte veel ei ole tarvilikul määral sündinud.

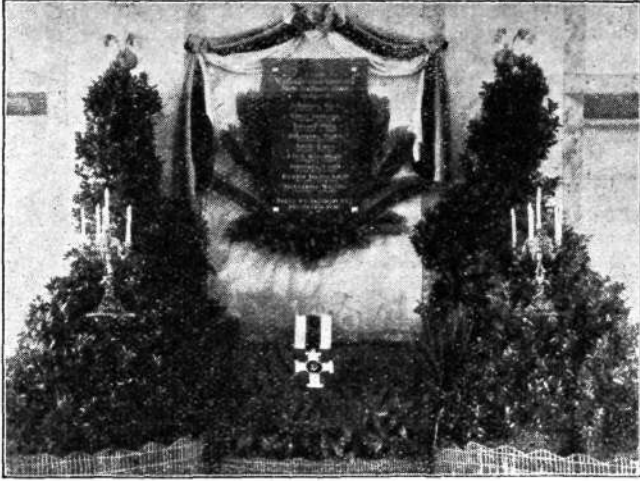
Peale linna koolide kasvandikkude saavad ka maalt paremate Eesti ja Vene kihelkonna koolide õppijad vastu võetud ja on see kool meie kodumaal esimene, kus kihelkonna kooli paremad kasvandikud, ilma et neil oleks enne gümnaasiumi astumist, võõraste keelte kätteõppimise pärast, mitu aastat teistes koolides käia, otsekohe teel klassika-gümnaasiumidele ette valmistatud saavad, sest selleks antakse nendele, kes Saksa ja Vene keeles puudulikud on, tarvidust mööda eratundisi ehk tehakse abiklass.“ Samas teadaandes on ka kooliraha ära määratud, mis oleks alamas klassis 30 rubla, keskmises 35 ja ülemas 40 rubla poolaasta eest. Kooliraha ühes pansioniga 110 rubla poolaastas. Sellest kooli avamise ajal avaldatud teadaandest selgub, missugused motiivid olid Treffneril juhtnõu-riks kooli asutamisel: võimaldada maanoortele edasiõppimine võimalikult odava õpperaha eest.

Pärast loasaamist asus kool lühikest aega „Linda“ seltsi majas Raatuse tän. nr. 16. Oli aga sunnitud sealt varsti ära kolima üüri kalliduse tõttu. Odavamad ruumid leiti Myliuse majas Kroonuaia tän. nr. 21. Kooli jõukust iseloomustab kolimise protseduur. Poisid tassisid reas oma õlgadel pingid uude kohta, kuna kantselei toimetati üle ainukesse kooliteenri kaenla all. Rohkem varandust koolil ei olnud. Kooli kasvades jäid varsti ka need ruumid kitsaks ja 1886. a. koliti üle oma majasse Hobuse tän. 2. Kuid ka siin ei olnud seisukord palju parem. Ruumid olid küll suuremad, kuid täitsa kõlbmatud kooliks. Kooli klasside mahutamiseks tarvitati endisi kuure ja talliruumi, kus viletsate akende tõttu töötati ka päeval petrooleumilampide valgustusel, ahjude puudumisel soojendati ruume liikuvate ahjudega, mida kanti ühest ruumist teise. Oli sagedaseks nähtuseks, et õpilased-pansionärid pidid hommikul üles tõustes enne pesuruumis raiuma jääd, kui said vett kätte. Neid magamisruume nimetati naljatades „Siberiks“ või „Kamtsatmaks“. Asi paranes alles 1906. aastal, kui Kalda uulitsa poole külge ehitati juure kolmekordne kiviehitus.

Esimesel poolaastal oli õpilasi 50 ja teisel 65 inimest. See arv kasvas järjekindlalt. Teisel poolaastal, 1886. a., avati juba kaks alamat klassi juure. Ametlik luba kõigi gümnaasiumi klasside avamiseks jõudis päralt õppekonna valitsuselt 1881. aastal, veebruarikuus. Tol ajal oli õpilaste arv juba 377. Samal aastal laskis kool välja ka esimese abiturientide lennu, arvu kolm, kelle hulgas oli ka hiljuti surnud piiskop J. Kukk. Lõppeksamid tuli teha kroonu-güm-

„Vana Treffnia“ Hugo Treffneri ja Kalda tän. Tartus

Vabadussõjas langenud õpilaste mälestustahvel kooli saalis

naasiumide juures. Esimesel aastal sooritati need Tallinnas ja järgmisil aastail Tartus. Eriti raskeks kujunesid eksamid Tartus, sest kroonu koolitegelasil oli kujunenud teatud eelarvamine „selle Eesti varjupaiga“ kohta, nagu nad teda nimetasid. Katsuti küll nende raskuste vältimiseks eragümnaasiumile muretseda kroonu kooli õigusi, kuid neid ei saadud kaugeltki nii kergesti. See võttis palju aega, sest leiti ikka uusi põhjusi loa keelmiseks. Olgugi et H. Treffner oma palvekirjades õppekonna kuraatorile deklareeris, et ta on ainuke usuteadlane Baltimaal, kes „siin Vene asja eest seisab“, ei aidanud see kõik midagi. Õigusi ei antud. Esimene katse tehti 1889. aastal ja neid korraldi peagu igal aastal, aga tagajärgi ei saavutatud enne kui 1907. aastal. Ja seda seepärast, et 1905. aasta revolutsiooni järele olid vene võimud sunnitud tegema mõningaid järeleandmisi. Nüüdsest alates oli kooli seisukord palju kergem. Õiguslik alus oli kindlustatud ja see ei jätnud mõju avaldamata kooli edaspidises arenemiskäigus. Õpilaste arv kasvas ja seetõttu võis ka rohkem rõhku panna õpetajate kvaliteedile. Kui alguses ülemate klasside õpilased andsid alamais klassides tunde, siis nüüd ei puudunud õpetajate hulgas ülikooli dotsendid ja professorid. See kõik tõstis kooli prestiiži sedavõrd, et ta võitis tolaegsete koolivõimude usalduse ja võis omaette ja rahulikult tööd teha.

Kuid hoolimata sellest ei olnud kõik päevad kooli ajaloo heledad, vaid oli ka musti päevi, kus kooli saatus rippus juuksekarva otsas. Vaevalt oleks suutnud vähem paindub ja liikub kui H. Treffner kooli kõigist raskusist viia läbi. Nagu juba ülalpool nimetasime, oli saanud majandusliku ja vaimse depressiooni aeg. Sel ajal ei saanud läbi ainult suurejoonelise idealismiga, vaid tuli sageli ennast ja oma paremaid arusaamisi ja tõekspidamisi ära salata, et lüüa läbi. Ja tänu sellele, et H. Treffner oskas olusid ja ümbrust õieti hinnata, on tema asutus Eestis korda saatnud suure kultuuritöö.

Kool elas nii mõnigi kord kriitilisi päevi üle. Tartvis kas või meele tuletada 1892. aasta majanduslikku kriisi ja koolera-hädaohtu. Sama aasta kevadel oli õpilaste arv 390, aga sügisel vaid 306. Siit peale algas järjekindel allaminek, mis jõudis haripunkti 1897. aastal, kus õpilaste arv küündis ainult 153-ni. Klasside arv kuivas kokku. 15 klassist jäi töötama ainult 6. Sellases meeletikus seisukorras tegi kool katse moodustada kuuendast klassist, kus oli 9 õpilast, kaheksanda klassi ja viiendast klassist 8 õpilasega teha seitsmenda klassi. Kursus võeti kõigil pool-lühendatult läbi. Kooli rahaline seisukord halvenes. Õpetajatele makseti palka 2 rubla viisi. Võlausaldajad hin-

dasid juba maja ja varandust, lootes peatset oksjoni. Asi läks isegi nii kaugemale, et koolijuhataja H. Treffner oli sunnitud ühele kooliõpetajale oma korteri ära andma tema palga tasuks. Kõigele sellele lisaks, kooli rasket seisukorda ära kasutades, hakkasid kooli vaenlased selle vastu tegema ägedat kihutustööd. Teine oleks säärases olukorras kõrvale pörganud, kuid H. Treffner ei vandunud alla. Ta jooksis tihti terve linna läbi, et laenata rubla raha möödapääsmatuks maksuks. Ta laotas käsi ja tingis õpetajatega, kes ei tahtnud tasuta tunde anda, kuid koolil hoidis hinge sees. Ja katastroof jäi tulemata. Olukord hakkas paranema ja ühes seega ka õpilaste arv kasvama. Nende arv tõusis 1903. aastal juba jälle 400 lähedale. Pärast 1905. a. revolutsiooni on see arv püsinud 450 kuni 500 piirides. Kooli majanduslik seisukord paranes ja nüüd läks õppetöö harilikku rada kuni 1911. aastani, millal H. Treffneri tervis hakkas halvenema. Ka välismaa sanatooriumid ei toonud parandust ja ta suri 29. veebruaril 1912. a. H. Treffneri välismaal olles juhatas kooli neljaliikmeline kolleegium, kuhu kuulusid õpetajad Uspenski, Beldjugin, Konstantin Treffner ja Mihkel Haavik.

H. Treffneri surmaga muutus kooli edasikestmise küsimus kaunis keeruliseks. Esialgu jäi kooli ülalpidajaks H. Treffneri lesk Elsa Treffner, kuna kooli juhatajaks sai venelane Uspenski. See kestis kuni 1913. õppeaasta lõpuni. Nüüd ministerium ei kinnitanud enam pr. E. Treffnerit kooli ülalpidajaks, põhjendades oma sammu seega, et kool peab pärast tema asutaja surma likvideeritama, vähemalt vormiliselt. Kooli endised kasvandikud ja ka paljud tolaegsed avalikud tegelased, kes hindasid kooli tööd eesti haridusloos, hakkasid otsima väljapääsuteed. Kooli senine juhataja Uspenski oli küll nõus juhatajaks edasi jääma, kuid kooli ülalpidamise kohustuste enese peale võtmisest ütles ta kategooriliselt lahti. Lõpuks lepiti kokku nii, et Uspenski nõustus kooli enda nimele võtma, kuid majandusliku külje eest jäi vastutajaks kooli endine õpilane, praegune Eesti panga president J. Jaakson. J. Jaakson ei elanud üldse Tartus, vaid tegutses tol ajal advokaadina Riias ja võttis selle kohustuse Tartus enda peale ainult selleks, et päästa kooli sulgemisest. Ametlikult kandis kool 1914. õppeaastal Uspenski nime, kuid juba järgmisel aastal võttis majandusliku vastutuse ja gümnaasiumi ülalpidamise enda peale Liivimaa kubernerit poolt registreeritud selts, mis kandis nime: „Hugo Treffneri asutatud gümnaasiumi ülalpidamise selts“. Sellesse seltsi kuulusid endised kasvandikud ja eesti seltskonna liikmed, nagu A. Karneol, O. Rüütli, J. Pehap, K. Treffner, Fr. Kangro ja palju teisi. Esialgu jäi kooli juhatajaks Uspenski, kes selle ameti varsti üle andis kooli kauaaegsele füüsika õpetajale N. Saharovile. N. Saharov püsis sel kohal 1917. aasta kevadeni ja muutunud olude tõttu loobus vabatahtlikult sellest ametist. Tema asemele asus lühikeseks ajaks ladina keele kooliõpetaja Backströhm, kuna juba 1917. aasta sügisel valiti juhatajaks kooli asutaja sugulane K. Treffner, kes on sel kohal püsinud tänapäevani.

Okupatsiooni võimude lahkumisel kolis kool üle oma praegustesse ruumidesse Jaani tän. 17, kus töötas praegu linna koolivalitsuse toetusel eesti gümnaasiumina. Praegu on see gümnaasium üks perekamist Eestis. Selle õpilaste arv kõigub tuhande ümber.

H. Treffneri gümnaasium on saatnud korda suure kultuuritöö Eesti haridusajaloos. Tema heitlused ja võitlused sarnanevad nii mõneski suhtes Eesti arenemiskäigule. Raskustest hoolimata on tema läbi avanenud rohkem kui 600 noormehele ülikooli ukseid. Ta on täitnud tarvilise koha kultuurilises ja poliitilises elus, andes õigel ajal meie algajale riigile avalikke tegelasi ja riigimehi.

Tema 50 aasta juubeli puhul soovime õnne ja püsivust sama visadusega edasi töötamiseks.

E. P.

TARTU MALEV TÄNAPÄEVAL

Tartu malev on aastases töös jõudnud mitu sammu edasi. Kui eelmisel aastal murega vaadati sellele, et nende osatähtsus kaitseliidus, kes peaksid olema otsest huvitatud kaitseliidust ja selle jõulisusest, ei leia võimaliku olevat kaitseliidu ridadesse astuda, siis ei saa kaitseliit täita neid ülesandeid, mis temalt loodetakse. Et seda olukorda teha loomulikumaks, algas sihikindel töö. Selle tagajärjel näeme elukutsete osatähtsuse muutumist maleva ridades. Protsentuaalselt on tõusnud käsitöölaliste arv 10,4%-lt 11,2%-le, eriettevetete teenijate arv 7% — 9,4%, teised elukutsed 3,3% — 5,5%, kaupmeeste arv 2,6% — 3,4%, kõrgema haridusega kodanike arv 2,3% — 2,7%, omavalitsuste teenijate arv 1,9% — 2,5%, kooliõpetajate arv 0,9% — 1,5%, töösturite arv 0,7% — 1,2%-le. Nende elukutsete tõusu protsent on tingitud üliõpilaste ja õppurite osatähtsuse langusest. Esimesed on langenud 43,6% — 36,8 protsendile, teised 17,5 — 14,2 protsendile. Vahekorra muudatus on küll väike, kuid näitab, et selles suunas tegutsemine annab tagajärgi. Selle tendentsiga on tahetud saavutada seda, et laiemad seltskonnakihid hakkaksid tundma huvi kaitseliidu töö vastu ja et kaitseliit oleks teguvõimne ka siis, kui kaitseliidu ridadest nooremad asuvad väetee- nistusslikke kohustusi täitma teisel. Noorte osa arvuliselt on jäänud aga samaks, mis mullugi. Ka on jäänud üliõpilaste osavõtt nende organisatsioonide järele ja korra kohaselt kohustuslikuks. Praegu suunatakse organiseerimisjõud majaomanike, kaupmeeste ja töösturite osatähtsuse tõstmisele, kuna see kaader tohiks kõige rohkem huvi tunda kaitseliidu töö vastu. Ühtlasi on tõusnud ka vanemate kaitseliitlaste arv.

Laiemate hulkade rakendamine järjekindlaks tööks on praegune hüüdsõna ja töökava oluline osa. Siin liigub ülesande lahendamine väikeste sammudega, kuid järjekindlalt.

Väljaõppe küsimus on saanud kindla raami, eriti selles osas, mis lubab tagajärjekalt rakendada tööle kõiki neid, kes tegevteenistuses on olnud eriliikide väljaõppel. Seni töötanud üksustele on loodud juure patarei, mille ümber on koondunud suurtükiväelased. Kaitsevägega tihedas kontaktis töötades saavutatakse sel alal suurtükiväelaste väljaõppes paremaid tagajärgi kui samad malevlased seda „püssimeestena“ oleksid saanud. Praegu on läbirääkimised käimas ka ratsaosa asutamiseks, missugune kavatsus vast lähemas tulevikus ka teostatakse. Võimalik, et ei ole kaugel ka aeg, kus leiab organiseerimist merirühm. Kuid sel ei ole vast nii suur osa kui seni asutatud alaliikidel. Peab aga tähendama, et eriüksused on oma töös märksa valvsamad ja meeskonna üksikute liikmete vahel va-

litseb tähelepandavalt tihe kontakt. Mida rohkem saab malevlasi jaotada eriharrastuste järgi, seda intensiivsem on töö. Selles suunas areneb kaitsemaleva lähema aja kava. Eriti tuleb seda pidada silmas Tartus, kus ülekaalus on noorsugu. Üliõpilaste ja õppurite liiklemine on kiire. Elukoha-vahetus toob aga kaasa töölonkamise, mõnikord ähvardab see kujuneda isegi nagu töö takistuseks. Kuid tänava üliõpilased vanemate õhutusel end „võtnud pihku“ ja lubavad anda oma parima. Lubadus ei ole jäänud lubaduseks, vaid sel alal on edu märgata, seda enam, et üliõpilase erilist olukorda on töökorralduses arvestatud. Seega ei muutu kaitseliidu teenistus koormavaks, küll aga nõuab ta vähese töö juures järjekindlust ja täpsust.

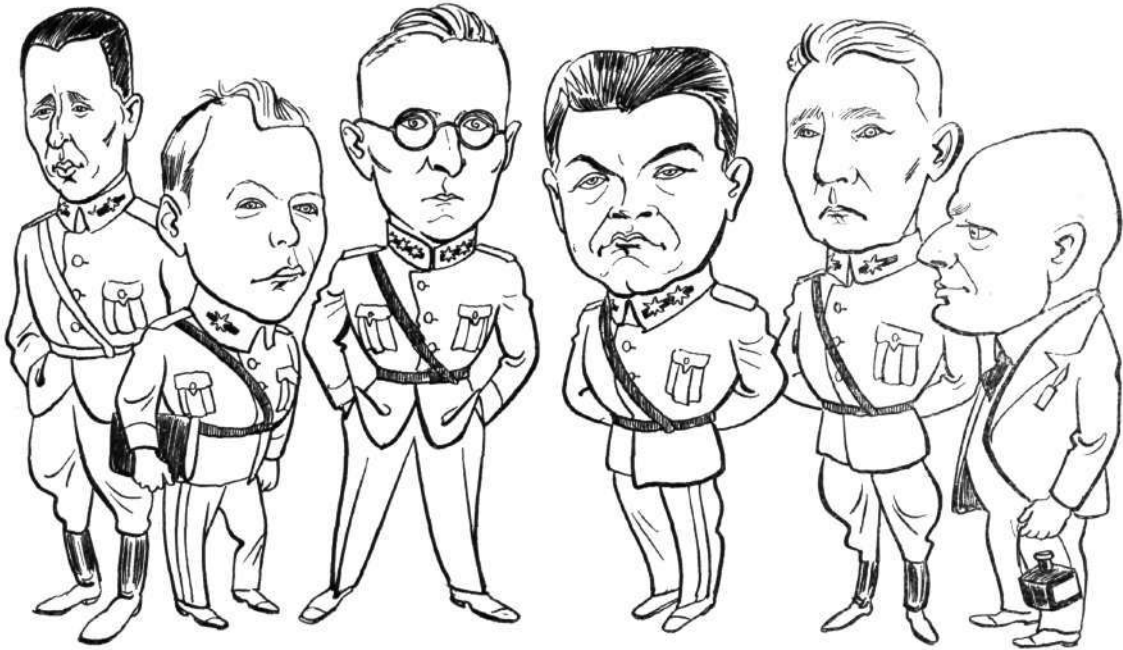
Nagu juba eelpool tähendatud, on maleva ridu komplekteeritud uute inimestega. Seejuures on see osa, kes oma igapäevase töö kõrval ei saa küllaldaselt täita kohustusi, jäänud kaitseliidu ridadesse toetajate liikmetena. Aast-aastalt on kasvanud nende malevlaste arv, kes suure innuga on aastaid olnud pidevalt töö juures. Mida suuremaks kasvab tööaastate arv malevlase töös, seda rohkem ta seob end kaitseliiduga. Vanemate kaitseliitlaste väljalangemise protsent on väike.

Kuna malevale osaks saanud eelarvelised riigisummad aast-aastalt on jäänud vähemaks, siis on seda rohkem tulnud sel alal maleval endal pingutada jõudu. Rahasummade hankimisele on tulnud kulutada küllaldaselt energiat. Sel alal on suur vaev langenud hästikorraldatud naiskodukaitse Tartu ringkonna arvele. Kuid mida rohkem rakenduvad malevlased tööle, seda suuremaks lähevad väljaminekud. Sellises korras ja ulatuses saadavad sissetulekud ei suuda katta hädavalajalisi, kuigi piiratud, väljaminekuid. Otsitakse uusi

Elva suusapäev 1933. a. Võistlejad ja kohtunikud

Meie Tartu tegelasi karikatuurides

Staa. Vasakult paremale:

- 1) KAPTEN KASE, vanem instruktor, julge sõjamees, ei karda kedagi peale iseenese karikatuuris.
- 2) LEITNANT P. ŠTUNDE, instruktor-hambatehnik, aga sealjuures mitte „hambamees“. 3) Maleva pealik MAJOR V. KARING, väga täpne mees. Nõuab, et püssil olgu raud otsas ja i-l täpp peal.
- 4) KOLONEL P. KANN, eraelus riigikohtunik ja malevas pealiku abi.
- 5) LEITNANT J. KANNELAUD, maleva instruktor, aga tungib julgelt ka kunstivalda.
- 6) KAPRAL J. SAARMANN, sekretär, maleva kirjatundja ja tähetark. Elab staabis, aga on ka andmeid, et ta vahest kodu viibib.

teid. On jäädud peatuma toetajate liikmete kogu väljaarendamisele, kelle kaudu, väikeste toetuste kaupa, kantakse igal aastal kokku teatud summad. Toetajate liikmete võrgu väljaarendamine on praegu käsil.

*

Kui küsida juhtidelt ja malevasilt, mis on nende suurimaks mureks ja puuduseks, siis vastatakse eranditult: puudub oma kodu. Praegune ruum, üüri-ruum, ei võimalda teha tööd selles ulatuses nagu see oleks tarviline. Kuid peaasi — ruumide ekspluateerimine läheb kalliks. Maja on vanaaegne ehitus ja seal ei ole arvestatud eriti küttekulu. Seepärast kulub majakorra kütteks ja korrashoiuks rohkem kui seda nõuaks terve maja korrashoid. Maja küsimus on malevale lähima tuleviku eluküsimuseks. Aasta on kadunud aasta järele, kuid ruumide küsimuses ei ole saadud edasi. Üks on selge: Tartu oma jõul sest küsimusest üle ei saa — sel lihtsal põhjusel, et maleval puudub oma kodu ostmiseks või ehitamiseks raha. Kõigile paistab õiglasena mõte — riik aidaku kaasa, vähemalt algsummadega. Malev pingutaks end ehitusaastail ka ise, viimist jõudu välja pannes.

*

Malev on seltskonna silmis oma head nime süven-
danud. Seda tõendab järjest laiemas ulatuses osavõtt
seltskondlikest üritustest. Ja kui omavalitsus ja selts-

kondlike organisatsioonide esindajad ja kandvaimad
seltskonnategelased tulid Eesti kaitseliidu 15. aastapä-
vale, võisid nad näha endi ees mehi ja naisi, kes kann-
avad hinges sama tuld, mis oli nendel, kes 15 aastat ta-
gasi löid kaitseliidu. Kaitseliidu osatähtsus Tartu elus
on tõusnud veel sellega, et seltskond ja eriti lastevane-
mad on noorkotkaste ja kodutütarde organisatsioonide
kaudu loonud tiheda sideme kaitseliiduga. Nimetatud
organisatsioonide kaudu on määratud ära ka maleva
pere juurekasv suure distsipliiniga juuretulistate arvel,
kellele kaitseliidu töö ei ole võõras, vaid kodune.

Et noored eriti Tartus endale on leidnud kaitseliid-
dus töös, näitab ka asjaolu, et siin valitseb märksa
sõbralikum vahekord noorkotkaste ja kodutütarde orga-
nisatsioonide vahel ühelt poolt ja skautide ja gaidide
vahel teiselt poolt. Tartu otsib algatajana võimalusi
nende kahe noorte organisatsiooni tihedaks koostööks.
Seepärast paistab Tartu noortele ja vanadele ka aru-
saamatuna mõnes teises linnas valitsev jahedus nende
organisatsioonide vahel, kui see mitte ei ole juba välja
arenenud sallimatuseks.

*

Kõigele eeltoodule linnulennult vaadatuna pilku
heites astub Tartu malev oma kümnendasse tööaastasse
— töömuredega, kuid ühtlasi lootustega paremais-
se aegadesse.

A. Peel.

TARTU NOORED

Aasta tööd Tartu noorkotkaste malevas

Tartu noorkotkad jalgrattamatkale minekul

Noorkotkaste tiivad tugevnevad aast-aastalt, nende löök võimeneb ja nad nõuavad lennul üha suuremat tugipinda. Seda tõendas II üleriiklik õppelaager, kus võistlus oli tunduvalt kõrgemataselisem kui I üleriiklikus laagris. Tartu maleval ei õnnestunud II laagris tulla võistlejate hulgas esimestele kohtadele, aga see aina innustab agaramale püüdele. Igatahes on poiste huvi laagri kui noorkotkalise kasvatuse peakooli vastu tõusnud ja laagrist osavõtjate arv näitab pidevat tõusu. Laagri hoolika administratiivse, majandusliku ja oskusliku aegsa ettevalmistusega loodab Tartu malev oma laagrid tõsta tõeliselt heade laagrite tasemele.

Senistele laagritele on suureks ja tänuväärseks toeks olnud Tartu linnavalitsus, kes toetussummadega ja majandusliku soodustustega laagrite korraldamisele on kaasa aidanud, ja naiskodukaitse, kes noorkotkaste laagreis ühtki vaeva ei pea endale küllalt suureks. Tartu naiskodukaitse on noorkotkaste jaoks välja töötanud toitlustuskava, mille järgi söök laagris on toitav, maitsev ja odav.

Peale paiksete laagrite on Tartu maleval nüüd juba kogemusi ka rändlaagriga. Möödunud suvel teostas vanakotkas hr. Hintzer ühe salgaga rändlaagri Tartust Petserisse. Ränd- ja paigalaagrite tulemusena on noored sooritanud katsed laagrikorraldaja ja ränduri erialal. Hr. Hintzeri juhatusel toimus möödunud suvel ka noorkotkaste rattaretk läbi Põhja-Läti Riiga. Tuleval suvel kavatakse korraldada rändlaager Soomes, tungides põhja poole kuni keskööpäikesepiirini.

Tähelepandavaks sündmuseks Tartu malevas oli kevadpidu maikuus. Seni on noorkotkad kevadpidu pidanud koos kodutütardega, nüüd aga toimus see peale kodutütarde ka koos gaidide ja skautidega. Maleva juhatus loodab, et ka edaspidi ei ole takistusi sääraseks noorsoo ühisteks esinemisteks.

Tartu noorkotkastega pole aga tuttav ainult Tartu. Maikuus esiteli malev ennast kogu Eestile, korraldades koos kodutütardega raadiopropagandatunni. Noor-

kotkluse põhimõtete ja tegevuse tutvustamiseks korraldati oktoobrikuus, jällegi koos kodutütardega, kino-propaganda koosolek, mis tõi kokku tulvil saali noori ja vanu.

Nii on Tartu poisse nähtud siin ja seal väljas esinemas. Aga ka seinte vahel tehakse tööd. Haukapoja ja noorhauka, pesakotka ja kotkapoja katsed toimuvad aasta läbi ja vastavate oskustega poisse on palju. Nüüd püütakse jõuda noorkotka järgule. Selleks nõutavad esikatsed esimese abi ja koka erialal on jõutud juba teha, signalisti ja pioneeri erikatse pingutust nõudvad kantsid on vallutamisel. Maleva esimeste magistrite päikesetõus ei ole enam väga kaugel.

Mitme erikatse jaoks, millele „Põhimäärustes“ on antud ainult raamid, on välja töötatud kindlad normid. Nii on muusiku erikatse nõuded täpselt fikseeritud. Laskuri erikatse, mis „Põhimäärustes“ normide järgi noortele on liig raske, on töötatud ümber ja grupeeritud kahte järku. Juure on võetud vibulaskja erikatse. Tõlgi erikatse on liigitatud kahte järku.

Kadunud pealik Egloni ajal töötati välja noorkotka hoolsusmärgi kava, mis esitati peastaabile. Kava näeb ette rinnalkantava märgi noorkotkaile, kes usinuse, hoolsuse ja töökuse tulemusena on saavutanud teatud hulga punkte.

Et maleva välisesinemise ilmekust tõsta, on töötatud välja maleva rivi- ja tseremooniate kord.

Maleva kõrval töötab majandusliku toetajana „Noorte Kotkaste Sõprade Selts“. Selts annetas malevale suure salga telgi ja kinkis rühmadele toetussummad lippude muretsemiseks. Ka ühe rühma juures asub toetajate kogu, mis noorkotkluse tõusu tugevasti edendab.

Kuid ka noored ise püüavad oma ettevõttele luua majanduslikku tuge. Nii on I rühm lasknud trükkida margid pealikute piltidega. Markide müügist saadud raha kogutakse ja kasutatakse suuremate ettevõtete rahastamiseks.

Aasta on jälle eale lisandunud, aga tööle võib tagasi vaadata rahuldusega ja tulevik on lootusrikas.

TARTU KODUTÜTRED

Kodutütarde organisatsioon tahab olla kodule ja koolile abiks nende kasvatuslikus töös; ta tahab kasvatada tütarlastes ühelt poolt kõlbelist ja rahvuslikku meelsust, teiselt poolt aga anda neile praktilisi oskusi, mida nad vajavad pärastises elus naistena, perenaistena ja kodanikena. Et saada kodutütred, peab tütarlaps koolis esmajoones olema laitmatu nii õppimises kui ka käitumises.

Tartu ringkonna kodutütred võivad tuleva aasta veebruaris vaadata tagasi oma kaheaastasele tööle. Kuigi organisatsioon on alles loomisajajärgus, on ta suutnud luua endale laialdase töövälja. Tema poolehoid on kiiresti kasvanud. Kui algpäevil võisime lugeda kodutütarde ridades umbes 190 õpilast, siis on praeguse silmapilguni see arv tõusnud ligikaudu 500-ni. Täiskasvanud juhte on 21, kes kõik pedagoogilise ettevalmistusega, nendest 18 tegelikku õpetajat ja 3 endist õpetajat. Kodutütarde rühmad asuvad koolide juures. Tartus töötab 9 rühma: 6 algkooli ja 3 keskkooli rühma. Iga rühm jaguneb salkadeks, milles igäühes on 6—8 õpilast. Kodutütred, kes enam koolis ei käi, kuid soovivad edasi jääda kodutütardeks, moodustavad iseseisva üksuse välispool koole.

Kodutütred on suure hoole ja innuga oma töö juures. Nende töökoor on võrdlemisi suur; see on jaotatud 10 aasta peale. Kavva on võetud alljärgnevad alad: kõlbeline kasvatus, kodumaatundmine, tervishoid koos esimese abi, haigeravitsemise ja lastehoiuga, kodu korrashoid, käsitöö, majapidamise õpetus, võimlemine, laul, mäng ja mitmesugused erivaldadesse kuuluvad praktilised teadmised.

Loeteldud alad esinevad kõigi järkude kavades, nii nooremate kui vanemate kodutütarde juures, ainult igal pool ise ulatuses, vastavalt kodutütarde eale ja arengule.

Peale igapäevase töö koondustel on kodutütardel olnud mitmesuguseid ühiseid ettevõtteid oma vennasorganisatsiooni Noorte Kotkastega. Ühiselt korraldati vabariigi 15. aastapäeva eelõhtul isamaaline õhtu; samuti korraldati ühine loterii sissetulekute hankimiseks. Ühiselt teiste skautlike noorsoo organisatsioonidega võtsid kodutütred osa noorte kevadpeost ja selle korraldamisest möödunud kevadel.

Kodutütarde ja Noorte Kotkaste sihtide ja tegevuse tutvustamiseks laiematele rahvahulkadele korraldati käesoleval sügisel propaganda-koosolek kino ruumides selgitavate kõnedega Kodutütarde ja Noorkotkaste vanemait juhtidelt ja mitmesuguste ettekangetega noortelt ühes vastava filmi demonstreerimisega.

Iseseisvalt korraldasid kodutütred kodutütarde peo ja ühenduses üleriikliku kodutütarde juhtide koosolekuga oma aastapäeva piduliku koonduse, millest võtsid osa üle riigi kõik kodutütarde juhid. Kevadel matkasid mõned kodutütarde rühmad kodumaa tundaõppimiseks.

Kodutütred, kes suvel olid linnas, said soovikorral kasutamiseks Karlova mõisast aiamaad. Peab ütleva, et noored oma peenarde eest hoolitsesid eeskujulikult. Tänavuse kuiva suve tõttu nõudis aiavilja ja lillede kasvatamine õige palju vaeva ja hoolt. Kuid tööd tehti kiiduväärselt. Selle hoolsuse eest, ning aiatöö ergutuseks, naiskodukaitse Tartu ringkond lubas tuleval kevadel kodutütardele tasuta taimed ja seemned. Ka majapidamise vastu on kodutütardel suur huvi. Erilise innuga töötavad nad koondustel, mille kavas on praktiline keetmine. Kodutütarde ja nende vanemate soovidele, et keetmise õppus oleks sagedamini, on tulnud vastu ja võimaldatud kodutütardele 2 korda kuus keeta.

Mõnel kodutütarde rühmal on oma laulukoor, mil-

Kodutütarde Tartu tütarlaste
gümnaasiumi rühma laulukoor

Rühm Tartu kodutütred,
kes kevadpeol esinesid rahvatantsudega

Tartu maleva tegevusi pildides

Moment maleva laskevõistlustelt:
„Valmis olla! Tuld!”

Tartu ringkonna sanitarid gaasiülkondades
esimest abi andmas

Moment maleva laskevõistlustelt, —
märklauade kohtunikud töö!

Tartu ratturid Permiskülas lõunatamas

lega on esinetud pidulikel juhtumel. Üks neist kooridest esineb Tartu kaitseliidu aastapäeva puhul kirikus.

Ilusaiks, meeltülendavaiks on kujunenud kodutütarde jõulupuud, kus kodutütred ühes oma vanematega ja juhtidega sulavad nagu ühiseks pereks, kus lastevanemad leiavad kontakti õpetajatega — kodutütarde juhtidega — ja vastupidi.

Kodutütred töötavad intensiivselt. Koolitöö kõrval kord nädalas on neil koondused kestusega 1.30 või 1.45 min. täiskasvanud salgavanema juhtimisel. Vanemaid kodutütred, keskkoolist, katsutakse võimalust mööda iseseisvalt tööle rakendada. Ka püütakse vanemaid kodutütred rakendada nooremate kodutütarde juhtideks.

Eeloleva aasta kavatsustest võiks mainida loterii korraldamist, millele praegu juba nobedad kodutütred valmistavad käsitöid, milleks naiskodukaitse ringkond muretseb materjaali. Pealeselle on kavas möödunud aasta eeskujul isamaalise õhtu ja kevadpeo korraldamine.

Kodutütarde Tartu ringkonda juhatas kuni käesoleva sügiseni prl. S. Pruuden. Viimase nimetamisega kodutütarde peavanemaks juhatab kodutütarde Tartu ringkonda allakirjutanu.

Erna Rügo,
kodutütarde Tartu ringkonna vanem.

ANTSLA SÕJAS

Ühe reamehe memuaare kahepäevase sõja algusest ja lõpust

Nukker algus.

Kui te enesele ette kujutate inimest, kes seisab üksinda kastanipuu all ja arutab omaette, kuld kortsus: „Kuidas ma küll olen iseenesele sugulane?“, siis arvate jalamaid, et seesinane mees on pisut lollakas.

Aga midagi pole parata: ma ise olin niisugune mees. Häda ei anna häbeneda: seisin üksinda kastanipuu all, maailmatu kotelokk peas, lill rinnas, sinelivaip ümber turja, kolm rihma üle esimese ja tagumise kindrakondi, labidas, kirves ja kummist seanägu vöö vahel, vateeritud püksid jalas, kaks Napoleoni kalavinski — ka peagu jalas, ning kiiver külje peal. Püss ka kuski.

Ja mõtlesin omaette nukralt:

Kuidas olen küll enesele sugulane või — kas üldse olen enam omaenese nägu?

Siinjuures olgu märkida, et olen sõjameheks alles teist kuud ja seepärast ka niisugune peadpöörivalt välimuse moondamine (vateeritud püksid jne.). Tuleval aastal, arvan, ainult naeran säärase asjade üle ja löön lahingut nagu Suvorov ise.

Läks lahti...

Aga seda mõtlemist kastanipuu all polnud kauaks. Kui inimene on kutsutud manöövrite-sõtta, siis pole aega filosoofias ringi kaaberdata. Juba siis, kui jõudis käsk kätte, et tuleb minna Antslasse sõda pidama, oli mul täiesti selge, et seal kindralit mängida ei saa. Ikka täis reamehe asi, muudkui püss pihus ja kuulirahe taga.

Nii kargasin kohe esimese pasunasähvaku peale kastani alt välja ja serengasse sisse. Rind ette ja pea kuklasse, ja polnud palju puudu, et oleksin sealsamas kuulirahe valla lasknud. Sõjamehel pole aega vigur-

dada: kui kand maas, muudkui — paraplili. Nii ütles juba Napoleon — minu ja teiste reameeste kange eelkäija. Kogu maailma võitis kadunuke sedasi oma käpa alla.

Aga see mu strateegia läks kohe alguses viltu. Keegi härra, kes polnudki reamees, vaid niisama pealik, pani, asja eest teist taga, ürgama:

„Mis teil peas on?“

„Kotelokk,“ sõnasin lihtsalt.

„Pange müts pähe ja ärge mängige siin presidenti!“ sõnati kurjalt.

Otsisin turjalolevast möblemangist kiivri ja lükkasin koteloki kõrvale. Kahju oli, aga vägevamate vastu ei saa.

Mina pole ka kunagi neid plekkasju hästi tunnud. Mis neist peas käib või mis mujal — mine tee seal vahet. Kõlisevad mõlemad. Väga kahju oli seda riistapuud peast võtta, passis niisama hästi ja pehmelt kui läkiläki. Kiiver oli palju halvem — lai nagu taldrik ja on niisugune tunne, nagu oleks tirin peas. Aga polnud midagi parata — sõjaaeg. Litsusin tirina pähe.

Ja kui see kamandus siis käis, et „kompanii käiis maaars“, siis tõstsin ka niisuguse marsi sisse, et juuksed põrusid.

Läks lahti...

Juba see marssimine...

Ennist jaamast lahkudes tundsin nagu häbi, kui mu naisterahvas Juta tihkus nutta. Pole naljaasi, kui niisugune olevus hakkab itkema. Lill pihus, präänik näpuotsas ja enesel vesi muudkui jookseb. Oli päris näotu.

Aga nüüd annan Jutale õiguse. Naerda polnud seal midagi.

Juba see marssimine ise. Mina ei tea, kas mul

Maj. Karing seletab kaitsemin. Keremile olukorda oma pataljoni rindel Antsla manöövritel

Riigivanem Jaan Tõnisson jälgib Antsla manöövritel Tartu naiste supivalmistamist

Meie Tartu tegelasi karikatuurides

Vasakult paremale: 1) LIPNIK K. MAHNKE, patarei pealik, tehnik, isegi kultuurtehnik, formeerib praegu kahurväge. 2) LIPNIK A. ALTMANN, gaasikomp. pealik, tõsine töömee gaasi alal. Aga ega ka gaas naljaasi ole. 3) KAPRAL J. VOITKA, õppurmalev-konna pealik, laseb püssi terve roodu eest. 4) MAJOR A. KUHLBERG, Vab. V. malevk. pealik. Kuigi juba keskealine härra, aga väga maias piima peale. 5) N.-LEITNANT KRIISK, Rk. kompanii kange kriskaja, eriti kuulipildujate peale.

on jalad ära vahetatud või oli siin mingi muu konks: ikka nii kui kamandati „vasak!“, tõsis mul parem, ja kui kamandati „parem“, siis sokutas vasak enese nagu kiuste ülestõusmisele. Oli sudimist ja lõpuks ei saanudki teisiti kui lasksin mõlemaga. Kumb ette juhtus, see siis sai ka üles tõstetud.

Ega naabreilgi läinud paremini.

Minu ees kõndis üks tuttav professor ja temal oli niisugune häda, et tõstis ikka parema jala ja parema

Riigikogu esimees K. Einbund ja maj. Saulep sattusid Tartu meeste gaasipilve Antsla manöövril

käe korraga. Vasakuid nagu ei liigutanudki. Ajas päris naeru peale. Aga mässamist oli mehel palju, seda ei saanud keelda. Möllas oma „parema tiivaga“ ihust ja väest ning kuidagi ta edasi jõudis. Päris seisma ei jäänud.

Mu kõrval traavis keegi ajakirjanik. Sel oli jälle niisugune pentsik iseloom, et tõttas oma kahe kõvera ja maailmatu pika koodiga kõigist ette. Juhtus ka õnnetuseks ääre peal kõndima ja nii ta muudkui vehkis vahet pidamata ikka kompanii etteotsa. Pani küll tormasi peale ja hoidis pidurit hammaste kirinaga, aga nii kui jala tõstis, jälle põmmdi kompaniipealiku kõrval. Ei saadudki siis teisiti kui pandi tagurpidi kõndima — sedasi sai päris ilusasti muu rahvaga sammu pidada. Ajakirjaniku asi, amet veres.

Vasakul pool tõstis jalga keegi väga tõsine härra. Uurmaaker vist ameti poolest. Ei rääkinud sõnagi, vaevalt hingas, aga nii kui jala maha pörutas, oli põlvili maakamaras. Väga ägeda astumisega. Tolm muudkui lendas ja mättad pudenesid. Müttas nagu tee-hövel. Aga ei nurisenud, kündis vaikselt ja vergusalt.

Nii me siis sammusime. Esimese versta taga juba pani kindraluud säriseva, kolmanda versta juures võttis tulijuti jalge alla, ja kui lõpuks päralt jõudsim, olime ka nii päralt, et paremini ei saagi. Ainult uurmaakril polnud häda midagi, ta müttas veel tükk aega üksinda rukkivälja taga: ei saanud särtsu nii ruttu kerest välja.

Meie Tartu tegelasi karikatuurides

1) N.-LTN. H. BERGMANN, IV malevk. pealik, pangaametnik, aga malevas kavatseb diskonteerida ratsaväge. 2) LIPNIK A. VIIRMAN, III malevk. pealik, tööalaks malevas üliõpilasseltsid, aga eraelus aktsiaseltsid. 3) LIPNIK O. MÜRK, sidekompanii pealik, telefonioõrgu juht, aga malevas vaatab, et side oõrku ei lähe. 4) PrL. L. EINAS, naiskodukaitsse Tartu ringkonna esinaine pr. Sarali parem käsi, ja see ütleb juba kõik. 5) Pr. SARAL ise, tuhat ja üks ametit, viimasel ajal isegi allveelaevastiku Tartu osakonnas agar tegelane

Üks nägi und...

Sõime siis katlatäie suppi ära ja polnud häda midagi. Reamehe asi — ega saa nina norgu lasta. Ainult professori-härra oli oma loengutega hoopis läbi: ka parem tiib oli ütelnud üles. Peenikese inimese värk, kaua sa ühe küljega ikka võitled.

Andsin talle siis head nõu ja kui pealik sisse astus, pöörduski ta otsemaid alandliku palvega ülemuse poole:

„Kas võiksin paluda, härra pealik, pisukest puhkust. Ülehomme olen jälle kohal.“

Aga pealik naerateli kurvalt ja sõnas:

„Sõda on kahepäevane ja teie tahate kolmeks päevaks puhkust... Toetage parem sinna leemulgu vastu ja nähke und kodust ning kallimast. Kes teab, mis sõjas kõik võib juhtuda ja kas teie enam...“

Kuri mees läbi ja läbi. Ehtne sõdur. Leppis siis professori ja nägi väikeses tukastuses und kodust ja kallimast.

Rõõmus lõpp.

Siis need pär'späevad algasid. Antagu mulle andeks, aga jätan need siin kirjeldamata. Isiklikes huvides. Küllap leidub teisi, kes saavad sellega hakkama.

Minuga on nimelt niisugune lugu, et harjusin kogu selle drilli ja manöövriga nii ära, et kui lõpp kätte jõudis, siis ei tahtnud mõteldagi äratulekule. Suvorovi veri.

Esiälgu võttis naha maha, aga pärast kasvas sääranamele, et ei tunne ennast enam ära. Pole tuttavgi, sugulasest rääkimata.

Kogu keha on muskleid paksult täis, veri sähvatab, energia jookseb üle...

Kes ei usu, tulgu vaatama. Aga praegu veel ei maksa. Esiälgu puhkan ja Juta seab kompresse. Ise muudkui itkeb.

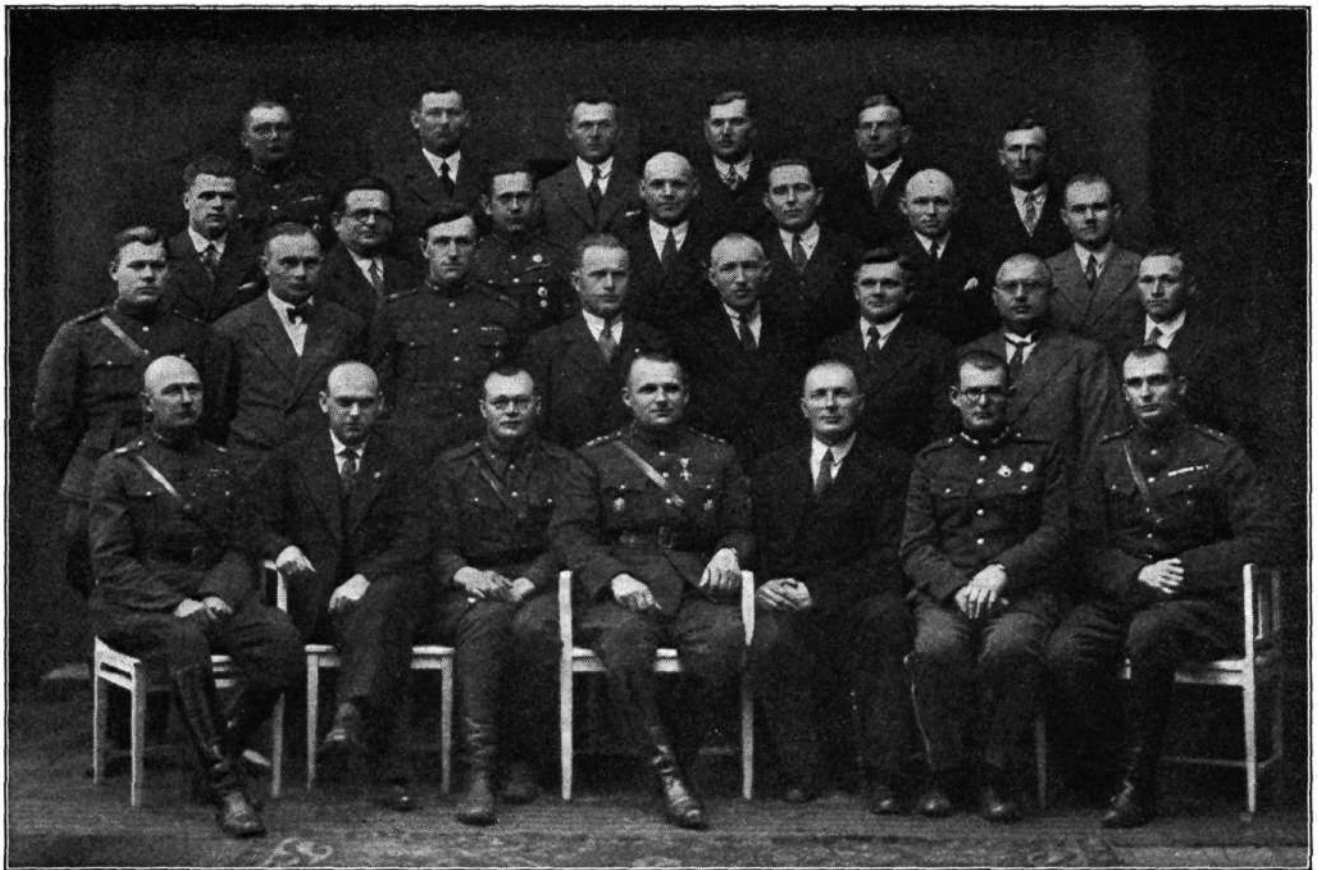
Küllap tal on kahju, et tema võimupäevad on nüüd meie majas otsas. Väljaõpetatud sõjamees pole enam niisama seada ega lükata. Antagu ainult aega, kuni saan jälle jalule.

Aga tuleval aastal — tulgu siis veel manöövrid! Olen sootuks teine mees. Inimene õpib niikaua kui elab.

Juhan Paalbärk.

Moment Antsla manöövrelil: Tartu G-kompanii gaasi tekitamas

Grupp Tartumaa maleva juhtivaid pealikuid. Keskel maleva pealik kol.-ltm. P. ASMUS

Tartumaa maleva aastapäevaks

5. XII 1924 — 5. XII 1933

Jõulukuu esimestel päevadel pühitseb kaitseliidu arvuka pere suurim liige — Tartumaa malev — oma üheksandat aastapäeva.

Püstitades oma arengus ning tegevuses üheksandat tähist ja olles tiivustatud sellest kohusetundest ja omariikluse kõrgest mõttest — iga silmapilk olla valmis kodukaitseks — on Tartumaa malev püüdnud kõik teha selleks, et meie vaba kodu võiks rahulikult ja segamatult areneda ning kasvada.

Kahjuks ei saa jätta märkimata, et rahvaste rahu kõrge mõtte süvendamise asemel on riigid end nagu kiuste rahu alalhoiu ettekäändel hakanud relvastama tugevamini (kui kunagi varem ja üksikuid maailmajagusid on uuesti vallutamas halba ennustavad kõuepilved.

Kauges Idas hõõgub tapluse hädaoht juba mõnd aega ja võib iga silmapilk lahti minna verevalamiseks. Nõukogude Vene majanduslik ülesehitamine on rajatud esijoones sõjastrategia põhinõudeile. Saksamaa nõuab kategoorilisemalt kui kunagi varem üheõiguslust relvastumisel. Ameerikas ja Inglismaal on ehitamisel kõige uuemat tüüpi sõjalaevad ja Prant-

susmaa ei ole hetkekski unustanud säilitada oma relvastatud jõudude võitlusvõimet nii inimmaterjaalilt kui ka relvastuselt.

Alles hiljuti kirjutas inglise leht „Daily Mail“, et Prantsusmaa ei tohi Euroopa rahu huvides mingil

Grupp naiskodukaitse Tartumaa ringkonna ja osakonna esinai. Keskel ringkonna esinaine pr. L. SAMKOV

Otepää suvilaagri toitluspunkt

tingimusel oma relvajõude vähendada, kuna tema tugevusest oleneb Euroopa rahu kestus. Seda põhjendatakse eriti Saksa relvastumisega, mis hiiglahooga olevat käimas. Ehitatavat moodsaid relvi: tanke, sõjalennukeid, allveepaate, raskeid kahureid, mürggaase jne. Kõik see muidugi sünnib salaja, kusjuures Adolf Hitler on korduvalt kinnitanud „truudust rahule“. See küll veel ei tähenda sõja otsekohest hädaohtu, kuid sõjavõimaluse hädaohtu ta toob kardetavalt lähedale.

Tahab olla enam kui kindel, et Saksamaa, kes on teinud rahvusvahelise desarmeerimise teostamise üldse küsitavaks ning on muutumas plahvatuse kardetavaimaks kohaks, sunnib teisi uuesti relvastuma, hoolimata majanduslikest raskusist.

Seda tuleb tahes või tahtmata arvestada ka meil, et olla valmis nii võimalikeks kui ka võimatuiks sündmusiks, mis ei taha jätta riivamata ühel või teisel kujul ka meie väikest kodumaad. Võimalik, et kõik läheb hästi ja tormiennustavad kõuepilved peagi kaovad. Kuid siinjuures ei tohi unustada silmapilgukski meie riigi asendit, kust läbib „maantee“, mis on vahelülis Ida ja Lääne kultuuri ning arusaamiste vahel, mida ühest küljest piirab tuldpuruskav mägi, mille jalal asume ja mis kaugelki veel pole lakanud tuleleeki külvamast. See nõuab juba alatist valvolekut.

*

Tartumaa maleval on täita küllalt vastutusrikas ülesanne nii kaitse kui ka julgeoleku teostamisel.

Suur on maa-ala, mille haarab enda alla Tartumaa malev. Täie õigusega kannab ta kõige suurema maleva nime mitte üksi maa-alaliselt, vaid ka arvuliselt koosseisult.

Tervelt 11 malevkonda 77 üksusega tuhandesse ulatuva arvuga on rakendatud tegevusse, et pühendada oma parim kodumaa ülesehitavaks tööks.

Edasi kuuluvad sellesse koosseisu patareid, suuskurratrite osad ja 68 naiskodukaitse jaoskonda arvuka liikmeskonnaga.

Malev on viimasel ajal eriti intensiivselt arendanud oma tegevust nii laske- kui ka spordialal.

Nii tuli malev üleriiklikel karikavõistlusil 1932. a. võitjaks maakompaniide ja üksikrühmade ringis,

ja loodetavasti kaitseb ta ka tänavusil karikavõistlusil oma positsioone — kui mitte üksiktippsaavutusi, siis seda enam üldtasemelt vaadatuna. On soetatud peagu igasse suuremasse keskusse laskerajad, paljudel üksustel on isegi oma kodud jne.

Esimesil üleriiklikel rännakvõistlusil Jõhvist Permiskülla tuli malev võitjaks nii rattur- kui ka laskurjao võistlusil.

Ka kõigil teistel aladel on märgata teatud edu.

Nii on malev möödunud tegevus-hooaegadel korraldanud suuremates keskustes terve rea suusa- ja spordipäevi, millest on olnud kõikjal elav osavõtt. Paljudel üksustel on oma spordiväljakud.

Edasi on malevas huviküllast osavõttu leidnud traditsioonilised suvilaagrid, möödunud suvel Otepääs, Kambjas, Alatskivil ja Räpinas.

Antsla sügismanööver oli maleva viimase aja suuremaid kokkutulekuid, kus malev oli esindatud ligi 50%-ga oma tavalisest koosseisust, moodustades n.-n. „sinise poole“ tugevaima osa.

Arvult moodustavad maleva kandvaima osa põllumehed (vanapõllumehed, asunikud, riigirentnikud, väikemaapidajad jne.), mis teeb välja üle 50% koosseisust. Sellele järgnevad käsitöölised (põllu-, päeva-, käituse- jne. töölised) — 16%, riigi- ja omavalitsuse ametnikud, ärimehed ja igasugused teised ametmehed, nagu arstid, advokaadid jne., 10%, õpetajad 3% ümber jne.

*

Maleva 9. aastapäeva puhul ühineme üksmeelses õnnitelus ja soovis, et tüse ning sitke maamehelik vaim ja omariikluse õilis mõte oleksid ka edaspidiseks kandjaks ning sihinäitajaks.

Tartus, 1933. a.

K. Pahlk.

Tartumaa maleva võidukas jalgratturjagu üleriiklikel rännakvõistlustel 1933. a.

K.-I. Võrumaa maleva 15. aastapäevaks

19. novembril 1933. a. pühitses Võrumaa malev oma 15. aastapäeva. Ametlikult algas Võrumaa kaitseliit avaliku tegevuse 17. novembril 1918. a., millal ilmus „Päevakäsk nr. 1“. Esimeseks Võrumaa kaitseliidu organiseerijaks ja ülemaks oli kapten Fr. Vreemann, endine 1. Eesti polgu ohvitser (langes lahingus Rõuge all 23. märtsil 1919. a.).

Esimesteks kaitseliitlasteks osutusid tol ajal kooliõpilased ja ohvitserid. Suurt raskust tekitas relvade puudus, igaüks tuli välja isikliku püssi ja revolvriga, mis saksa okupatsioonivõimude eest oli suudetud varjata.

Sakslaste võimulolekust hoolimata suudeti siiski Tallinnast raudteel tuua Võrru 500 püssi ja 100.000 padrunit, mis jaotati kaitseliitlaste ja Võrus formeeritava 3. polgu vahel.

Enne enamlaste Võrru sissetulekut jagunes Võrumaa kaitseliit kihelkondade järgi järgmiselt: Vastseliina, Rõuge, Räpina, Põlva, Karula ja Urvaste jaoskond.

Registreeritud oli kaitseliitlasi kokku 1600 meest. Tegelikult oli organisatsioon küll kihelkondade ja valdade järgi ainult paberil. Enam-vähem kindel organisatsioon oli ainult Võru linnas.

Pärast Võrust taganemist koos 3. polguga oli Puka jaama jõudes Võru kaitseliidu „linnaväest“ jäänud järele 55 meest, neist 15 kooliõpilast. Kihelkondade komandandid, valdade k.-i. ülemad ja kaitseliitlased astusid väikesel arvul rahvaväkke, kuna suurem osa läks laiali ja jäi enamlaste kätte, kus nad mobiliseeriti punaväkke.

Jaanuarikuu esimestel päevadel võtsid Võru kaitseliitlased koos 3. polguga osa lahinguist Kärstna ja Morna mõisade juures.

11. jaanuaril 1919. a. viidi Võru kaitseliitlased üle 2. diviisi komandandi komandosse. 1. veebruaril 1919. aastal sündis Võru vabastamine ja järgmisel päeval kuulutati Võrus välja kaitseliitlaste registreerimine. 5. veebruarini oli registreeritud umbes 1200 meest, kel-

ledest valiti välja 262 meest ja organiseeriti 2 kaitseliidu roodu Võru linnas. Samuti asutati ka igasse valda kaitseliidu osakonnad. Vahipostid linnas ja maal anti kaitseliitlaste valve alla. Osa kaitseliitlasi käsutati liinile väeosade täienduseks ja lahtiste tiibade ning vahede kaitseks.

Kaitseliitlased pidid tol ajal nädalate kaupa olema väljas ja nende seast oli kaotusi surnuina, haavatuina ja vangilangenuina. Kõige raskemad päevad olid Võru kaitseliidul märtsi- ja aprillikuu 1919. a., kui punased suurte jõududega Marienburgi poolt tungisid Võru peale.

Võrumaa kaitseliidu üksikuist jaoskondadest võtsid sõjategevusest osa:

I jaoskond — Räpina kihelkonna vallad umbes 1400 kaitseliitlasega tegutsesid Peipsi rannakaitses 25 kilomeetri ulatusel, kus tuli lüüa ka lahinguid üle Peipsi tungiva vaenlasega.

II jaoskond — Kanepi kihelkonna vallad olid 10. kuni 17. märtsini Matsi-Saru-Mõniste liinil, aprilli- ja maikuu Rõuge ümbruse lahinguis, kus surma sai 1, haavata 1 ja kadunu oli 7 meest.

III jaoskond — Urvaste kihelkonna vallad tegutsesid 1919. a. märtsist maikuuni Mustajõe ja Koiva liinil lahinguis, kus kaotati surnuina 4, haavatuina 13 ja teadmata kadunuina 5 kaitseliitlast.

IV jaoskond — Põlva kihelkonna vallad võtsid lahinguist osa juba jaanuarikuu enamlaste taganemise ajal, tungides neile Varbuse mõisa juures seljatagant peale. Märtsikuu vallutasid kaitseliitlased Niitsiko, Trostjanka, Pindiotsa, Viruküla ja Vindso telliskivitehase. Aprillikuu oli 190 Põlva kaitseliitlast lahinguis Vana-Nursi, Rõuge ja Viitina mõisade juures, kus sõjasaagiks saadi 1 kuulipilduja, püsse ja vange.

VI jaoskond — Vastseliina kihelkonna vallad võtsid sõjategevusest osa veebruarikuu lõpust kuni enamlaste lõpliku väljatõrjumiseni Eestist. Esimese lahingu löid Misso valla kaitseliitlased Pärtli küla juures, tungides 3. kommunistlikule Võru kütipolgule seljatagant kallale. Üldiselt võttis Vastseliina kaitseliit osa 23 lahingust, nendest 16 iseseisvalt. Kaotusi surnuina 16 ja haavatuina 10 meest.

Aprillikuu keskpaigas määrati 2. diviisi ülema korraldusel kihelkonna komandantide asemele kaitseliidu jaoskondade ülemad ning igasse valda asutati kaitseliitu vastuvõtmise komisjonid. Need, kes valla vastuvõtmise komisjoni otsusega ei olnud rahul, võisid edasi kaevata maakonna arstlikule komisjonile, kelle otsus oli lõplik.

Võrumaa kaitseliidu ülemaks oli alul kapten Fr. Vreemann, pärastpoole kapten H. Luiga ja abiks lipnik J. Sirk. Staabi asjaajajaks oli Ed. Kalekaur, kes ka praegu on maleva sekretäri kohal.

Võrumaa kaitseliidu uuestisünd 1924. aastal.

Pärast 1. detsembri sündmusi organiseeriti Võrus 50—60 kaitseliitlast linna julgeoleku kaitseks, pannes sellega aluse praegusele kaitseliidu Võrumaa malevale.

Võrumaa maleva juhatus

Operatiivjuhiks oli Võru rahvaväe ülem kol-leitnant V. Semionoff ning õppuste korraldajajaks kohaliku garnisoni ohvitserid.

7. detsembril 1924. aastal valiti ajutine juhatus koosseisus: A. Kohver, F. Suit, H. Labi, J. Jaason, P. Laamann, J. Hermann (praegune maleva pealik maj. J. Heljuste) ja J. Sirk.

21. detsembril 1924. a. oli garnisoni ülema kolonel Kruusi algatusel Võrus ohvitseride kasiinos koosolek, kuhu olid ilmunud Võrumaalt 45 valla esindajad, kellest määrati valdade-rajoonide kaitseliidu ülemad-pealikud.

Koosolekul valitses täieline üksmeel ja kaitseliidu organiseerimise tuline pooldamine.

11. jaanuaril 1925. a. oli Võrumaa kaitseliitu vastu võetud 1000 liiget.

19. märtsil 1925. aastal määrati Võrumaa maleva pealikuks res.-kapten Rodion Treimuth, abiks õigusteaduse üliõpilane R. Vreemann ja maleva sekretäriks Ed. Kalekaur.

Organisatsiooniliselt jagati Võrumaa malev esialgu 7 malevkonda. Iga vald kujutab enesest majandus-administratiiv-üksuse ja nimetatakse rajooniks.

Maleva juure asutati propaganda-osakond, mille juhatajaks oli maleva pealik. See osakond moodustas 10-liikmelise kõnelejate kogu, mille liikmed tähtsamale kaitseliidu kogunemistele ja pidustustele sõitsid välja kõnesid pidama. Hiljem loodi propagandapealikute instituuat.

23. augustil 1925. a. peeti Võrus esimene suurem kaitseliidu paraad, mille võttis vastu sõjaminister kindral Soots.

Maleva aastapäevaks valiti kolmas pühapäev novembrikuus, mis ka kaitseliidu ülema poolt kinnitati.

Palgaliste instruktorite kaadri loomisega pandi alus kindlakujulise väljaõppe teostamisele. Malev jagati territoriaalselt nelja õppepiirkonda järgmiselt: Võru, Antsla, Põlva ja Rõuge õppepiirkonnad. Väljaõppe alal eeskätt on igal aastal korraldatud kursusi ja õppepäevi pealikuile ja nende abidele, andes õpiseid ja kogemusi juhtimisala teostamiseks.

Malevlaste osavõtt korraldatavaist õppusist on igal aastal järjekindlalt tõusnud, nii et 1932. aasta jooksul võttis keskmiselt iga kaitseliitlane õppustest osa 4 korda.

Iga aasta suvel on korraldatud suvilaagreid, milledest suurim oli 1933. a. n.-n. Sõmerpalu ühislaager, millest võttis osa 5 malevkonda 800 inimesega.

Laagreis on peamine rõhk pandud rivilisele ja taktikalisele väljaõppele, mille praktiliseks kasutamiseks on iga aasta sügisel korraldatud kahepoolseid taktikalisi õppusi. Peastaabi poolt korraldatud manöövreid on Võrumaa malev võtnud osa 1931. a. Põlva ja 1933. a. Antsla sügismanöövreist.

Laskeasjanduse alal on Võrumaa malev ikka samunud esirinnas üldtagajärgede järele õppelaskmises ja klassilaskurite väljakoolitamises ning on võistlustel väärikalt esinenud, ehkki viimasel ajal suurvõistlustel esikohti ei saavutatud. Põhjuseks on siin asjaolu, et paremad laskurid on aegajalt elukohtade muutmise tõttu teistesse malevatesse üle läinud ja lõikavad seal

loorbereid, kuid oma laske-väljaõppe on nad siiski saanud Võrumaa malevas. Ei ole ka lõppeks üksikute rekordlaskurite tagajärjed veel tunnistajajaks maleva üldlasketasapinnast, vaid seda on kõikide laskurite — massi — keskmine tagajärg. Vastava treeningu järele valmib ka Võrumaa maleval rida nooremaid lootustandvaid laskureid, kes ka suurvõistlustel edaspidi kindlasti lõövad läbi.

Laskeasjanduse arendamiseks on viimasel ajal tehtud suuremal arvul täpsuspüsse, milliseid seni peagu ei olnudki ning missugune asjaolu ei jätnud ka mõju avaldamata suurvõistlustele.

Maleva algatusel korraldatavaist traditsioonilistest laskevõistlustest on huvipakkuvaim iga-aastane laskevõistlus Läti-Vaiga kaitseliidu polguga meie kaitseliidu ülema rändauhinnale, kusjuures võitjaks on tulnud 4 korda Võrumaa malev ja 2 korda lätlased.

Suurt tähelepanu on juhitud eriuksuste — ratsa-, suusk-jalgratturite ja sideme — organiseerimisele ja väljaõppele. Neid üksusi on moodustatud igas malevkonnas.

Võru linnas tegutseb r.-k. kompanii, mille koosseisus on ka õhukaitse rühm, mis on oma alal saanud täielise väljaõppe.

Õppetegevuse kõrval on ka maleva majanduslik külg arenenud rahuldavalt. Suursaavutusena sel alal on maleval oma maja Võrus.

Maleva tegevust on juhtinud 1927. aastast senini major J. Heljuste, kes oma energia ja juhtimisoskusega on osanud saavutada malevlaste peres täielise üksmeele ja tegutsemistahte.

Palgalisest kaadrist on praegu kohal vanem instruktorkleitnant O. Puusepp ja nooremad instruktorkleitnantid G. Sepp, lipnik E. Raig ja instruktorkleitnant G. Sikk, maleva sekretäriks on algusest peale vahetpidamatult olnud kv. ametnik Ed. Kalekaur ja staabi kirjutajaks H. Rebane.

Maleva juhatusse kuuluvad peale maleva pealiku ta abi hra rkl. R. Vreemann, Fr. Suit, A. Kohver ja H. Labi.

Administratiivselt on Võrumaa malev jagatud 8 malevkonda järgmiselt: Võru linna malevkond — pealik kapten P. Laamann, linna ümbruskonna malevad — pealik eraisik J. Ennok, Antsla malevkond — pealik kapten R. Treimuth, Põlva malevkond — pealik lipnik E. Raig, Vastseliina malevkond — pealik V. Kommer, Kanepi malevkond — pealik kapten J. Loot, Rõuge malevkond — pealik eraisik A. Sild, ja Varstu malevkond — pealik eraisik dr. P. Mikk.

Naiskodukaitsel on üle maleva 41 jaoskonda üle tuhande liikmega. Jaoskonnad on majanduslikult rahuldavas seisukorras ning nende liikmed on alati võtnud osa kõigest õppetegevusest toidustajaina ja sanitaarala korraldajaina Võru ringkonna esinase pr. A. Budkovsky energilisel juhtimisel.

Üldiselt võib Võrumaa maleva juhtiv koosseis ja ligi 3500-liikmeline mees- ja naispere oma 15. aastapäeval täieliselt rahuldustundega vaadata tagasi oma tegevusele ning oma saavutustest ja isamaa-armastusest tiivustatuna astuda uude ajajärku samasuguse üksmeele ja energiaga edasitegutsemiseks. O. P.

Jõhwi malewtonna 15. aastapäewaks

Novembril 19-dat päewa tahab Wiru malewa Jõhwi malewtond kriipsutada alla oma 15-da aastapäewana.

Tähendab — Jõhwi malewtonnale pandi alus siis, kui Eesti rahwas heitles rasketes ja weristes wõitlustes oma olemise eest. Kui 1918. aastal leidus meie piiriäärdes ribas mehi, kes olid wabatahtlikult walmis end ohwerdama, — see oli wäga hea tunnus, see oli see, mida tol ajal wajati kõige rohkem, rohkem kui igasugust kalliswara ja tulda.

Ma tean, et ka tänase päewani on säilinud nendes meestes selge arusaamine igahetkeliseks walmisolekuks. Seal teatakse, et kui sina — eestlane — iseennast ei aita, ei wiitsi kaitsta, ega siis keegi teine sind tule kaitsta ega ole sinul ka mingit õigust loota kellegi teise abile.

Kõõmustab mind, et see arusaamine on lewimas, et ikka rohkem sellest tõstasjast hakatakse aru saama — ja seda ka Jõhwi ümbruses.

See töö, mis seni tehtud, see waew, mis seni wabatahtlikult nähtud Jõhwi malewtonnas, — ets see tõenda meile selgema wiisil seda kõike.

15-da aastapäewa puhul palun mina Jõhwi malewtonda ühes naistodutaitse jaostonnaga mõtta wastu minu suurima tänu tehtud ilusa töö eest. Soowin sel puhul edu ja jõudu Teie edespidistele algatustele. Kõigepealt aga tahaksin näha, et töö korraldataks nii, et siis, kui hakkate pühitsema 30-dat aastapäewa, oleks kõigil noorimehi, kellele malewtonna rajajad-weteraanid wõitsid edasi anda oma relwad uhtuse ja täie usaldusega.

Terwitusega

J. Kosta,

kindral-major, kaitseleitidü ülem.

Tallinnas, 19. nov. 1933.

Terwitus Jõhwi aule ja uhtusele.

Kaitseleitidü hulgaliste üstuste seas, kellega mina eriti sagedasti ja lähedalt olen totku puutunud, seisab Jõhwi malewtond esitohal. Jõhwi malewtond oma wanade weteraanide näol oli minu lahingutaaslasteks juba wabadusõja esimeses lahingus, 28. novembril 1918. aastal. Jõhwi malewlasted olid oma kohusetundelt, isamaarmastuselt ja waprusest silmapaistwaimaid kodukaitsejaid togu wabaduswõitluste wäljel. Jõhwi malewtonna wanem generatsioon omas eriti suure tähtsuse ja oli mulle suureks abiks wabadusõja lõpupäewil, siis, kui Jõhwi lähim ümbrus muutus meile waenuliseks suhtuwa hiigla Soode armee asukohaks.

Pärast ebaõnnestunud katset wallutada Petrogradi, jooksid Soode armee hulgad punawäe hoopide eest warjule meie kaitsepositsioonide seljataha, meie kodumaa pinnale. Minu poolt Soode armeele asukohaks määratud Kurna-Jisaku rajoon ei rahuldanud wenelasi. Nad ei mõtelnudki leppida selle kitsa piirkonnaga, waid asusid walguma sügawale sisemaale. Soode armee üks kolonn asus liituma Mustwee kaudu Tartu peale, teine üle Jõhwi Tallinna peale. Meie kaitsewäeosad olid kõit tõmmatud lahingurindele, et pidada finni punawäe masse, kes wõidujoowastuses Soode armee kannul tormasid marulise hooga meie kaitsepositsioonide kallale. Sisemaa oli sõjalise jõu kaitseta. Soodearmeelased oleksid osutunud seal piiramata peremeesteks. Igatahes ahwardas neil rasteil päewil meie rahwast ja maad suur hädakoht: igasugune omawoli, laialdane waranduste rüüstamine ja riisumine, inimeste hulgaline häwimine wenelaste seas mõllawa tüüfusetaudi läbi. Rahtlemata poleks ka wälispoliitilised sekeldused tulemata jäänud. Otsustasin wenelasi neile määratud toonduspiirkonnast mitte wälja lasta, omawolikult lahkunud kolonnid tule ja mõõgaga sundida minema tagasi ja togu armee suruda wangilaagri olukorda. See raste ülesanne läks torda — tänu kohalike elanike ennastsalgawale abile, eriti Jõhwi omakaitsele, Jõhwi malewtonna weteraanidele.

Ufudes kaitserinde wahetus läheduses, tähtsate sõjateede sõlmes, sai Jõhwi ümbruse omakaitse wabadusõjas oma wastutusrikastest ülesannetest täiel määral aru ja oli alati walmis wäejuhatusele pattuma oma abi. Ja andis abi tõepoolest iga tord, kui pöörduti Jõhwi meeste poole.

Jõhwi kodukaitsejad on oma kohustused kodumaa wastu ajaloo suurpäewil täitnud hoole ja eduga. Jõhwi meestest, aga ka naistest, on mulle sõja rasteilt päewilt jäänud püsima kõige paremad mälestused.

Iõhwi kodukaitstjad jattawad samasuguse innu ja eduga tõõd ka rahwaja oluterras. Iõhwi malewtonna koosseisu kuuluwad tänapäewal mitte ainult jalawäe osad, waid ka suurtükiväe, ratsa-, õhu- ja gaasikaitse osad. Tõõ malewtonna kõigis wäeliikides on läimas suure armastuse ja hooga.

Iõhwi naised ei jää meestest maha. Iõhwi naistodukaitse on wäga armuritas ja aitab meestele kõitjal inestamiswäärse hoole ja andumusega kaasa.

Iõhwi malewtonna rohkearwuline ja hästi organiseeritud pere on riigikaitsele ka praegu ja tulewikus suureks abiks ja toeks, kui isamaa peakis wäajama relwastatud kaitset.

Coon Iõhwi malewtonnale, tähtsa kestuse aule ja uhtusele, 15. aastapäewa puhul südamlitte terwitust ja soowin edaspidises tõõs kalli todumaa kaitsele raugematut jõudu, head edu ja palju õnne!

Katweres, nowembris 1933.

*

A. Tõnisson,
kindral-majoor.

Iõhwi malewtond on sündinud meie iseseiswuse loomise algpäewil ja astus kohe wõitlustesse isamaa eest! Südamest õnnitelen malewtonda ja soowin malewtonnale edaspidisets tõõts püsivust ja edu! Olen kindlas weendumuses, et malewtond wõimsalt sammub oma mehiste eelkäijate jälgedes!

Minu sügawaim lugupidamine ja südamlit täepigistus kõigile malewtonna liikmeile!

Tartus, 19. now. 1933.

*

A. Keel,
kindral-majoor.

Iõhwi malewtonnale 19. nowembris 1933. a.

Meie ütsuste kaswamises, meelekindluses ja tõõtahtes mängib suurt osa ajalooline üleelamine. Need Wirumaa kihelkonnad ja wallad, kes wabadusõja päewil olid sündmuste kõigu tunnistajaks, kes elasid üle enamlaste pealetungi ja taganemise aja koos nende wapustustega, mida rahwale andis tunda enamlaste tegewus, ostawad hinnata kaitseleidu kui relwastatud jõu wäärtust. Kaitseleidu uuestisünni päewil neis kohtades ei olnud waja erilist tihutustõõd, ei olnud waja seletust, milleks wajame relwastatud ütsusi rahwa kaitsele. Siin oli waja ainult relwad toimetada kohale, sest neid kanda soowijaid leidsus. Kuli isegi tõõrjuda tagasi relwa soowijaid, et ütsused ei paisjuts liig suureks. Eäarast tegewuswalmis olekut on kogu aeg näidanud üles Iõhwi malewtond.

Iõhwi malewtond on õiges suunas oma tegewust arendanud uuestisünni päewilt tänini. Iõhwi kaitseleidu tegewus ulatub ka kaugemale endise tegewuse ajajärtu. Malewtonna pere, olles innuga tegewuses, on püsinud ülesannete juures 600-liikmelisena. Tänapäewa olutord ei anna põhjust tagasiõmbumiseks. Mõõdunud 15-aastane tegewus on meid õpetanud kofku hoidma, relwa kaitse ja määratud õige tegewuse suuna. Eäasi jääb meile ülesandets relw tõõwasti kões hoida ja ühise tugewa perena rühkida lähemale ühisele eesmärgile.

Õlgu 19. november 1933. a. ühets kalleimats tähtpäewats Iõhwi malewtonnale. Sel 15. aastapäewal ammutagem jõudu, hoogu, ühistunnet ja tõõtahet edaspidisets tegewuseks.

Katweres, nowembris 1933. a.

*

G. Waher,
kolonel-leitnant, Wiru malewa pealik.

Täna pühitseb malewtond oma XV aastapäewa. Meie pere liikmed wõiwad seisatada heitets rahuldustundega ja waadata tagasi tehtud tõõle.

Mõõdunud 15 aastat kohustawad aga meid weel suurema hoo ja tahtepingega rühkima eäsi oma isamaa kaitseks, hoolimata kõigist raskustest. Peame tegema tõõd, et need raskused ei muutuks tõõkts sentsele hoogsale ja tagajärjelale tegewusele. Kõit raskused on wõidetawad seal, kus walitseb ütsmeel ja arusaamine kõõgest aatest — tõõtada Eesti riikluse kaitse kindlustamiseks ja ilusale tulewikule wiimiseks.

Aastapäewa puhul on mul meeldiwats kohuseks awaldada oma sügawaimat tänu ja lugupidamist kõigile malewtonna nais- ja meesliikmeile tehtud tõõ ja nähtud waewa eest. Walitsjegu eäsi tõõind ja ütsmeel meie ridades ja andku meile jõudu kõigist raskustest ülesäämiseks teadmine, et tõõ, mida oleme teinud, on õilis tõõ ja on iga õige wabariigi kodaniku autõhus.

Selleks jõudu ja parimat taht!

Iõhwis, 19. now. 1933. a.

A. Tomberg,
majoor, Iõhwi malewtonna pealik.

Jõhvi malevkonna elust ja tööst

Major RUDOLF TOMBERG, Jõhvi malevkonna pealik

Kui Saksa okupatsiooniväed meie kodumaalt lahkusid, tuli asuda endal sisemise rahu ja julgeoleku kaitsele, pidurdada lahkuvate saksa vägede omavoli ja kaitsta kodu võõra võimu sissetungi eest.

Neilt päevilt on pärit ka Jõhvi kaitseliidu algus. 18. nov. 1918. a. kutsus tolleaegne Virumaa kaitseliidu organiseerija kapt. Reek Jõhvi Rümmeli majja nõupidamisele ümbruskonna ohvitserid. Esimesest nõupidamisest võtavad osa: alamleitnant Uustal, lipnikud A. Toomel, Ed. Paurmann ja Bachval. Samaks päevaks

Jõhvi malevkonna pealikud 1933. a.

kella 11 oli palutud ka kohalik rahvas turuplatsile. Inimesi oli kogunenud õige rohkesti — vastavate kõnedega esinesid lipnikud A. Toomel ja Ed. Paurmann. Sakslased vaatasid seda toimingut muigega ega tulnud segama, üks ohvitser isegi kõneles, tervitas, ja soovis õnne noorele riigile.

Samal päeval algab ümbruskonnas kaitseliidu organiseerimine, varem kohale toodud püsside väljajagamine ja peidetud relvade lagedale toomine.

Esimeseks kaitseliidu ülemaks määratakse lpn. A. Toomel. Rahulikuks organiseerimiseks jäi vähe aega, sest 24. novembril tuli asuda juba ülesande täitmisele — luua kaitse Narva jõe ja Kuremäe rajoonis.

Oma ülesannet täitis seal Jõhvi kaitseliit ühinenult Illuka kaitseliitlastega kaks nädalat. Pärast Jõhvi langemist tõmbus tagasi ka kaitseliit, ühinedes Rakveres 5. polguga, kus jäi tegutsema eriuksusena „Jõhvi kaitseliidu“ nime all.

Tehes kaasa 5. polguga kõik lahingud avanes ka võimalus võtta osa oma kodualevi Jõhvi vabastamisest 17. jaan. 1919. a. Siin on esimesiks alevisse tungijateks kaitseliitlased Fr. Luts, A. Pelpson j. t. Väerinde edasi liikudes jääb kaitseliit seljataha korda looma.

Sõja lõppedes paistab, nagu oleksid kaitseliidu ülesanded täidetud, mispärast tulebki kaitseliidu tegevuses üldine varjusurm.

1. dets. 1924. a. ütleb aga kategoorilise selgusega, et kaitseliit on meie oludes alati vajaline. Vanad veteraanid ja paljud noored haaravad uuesti relva vabahtlikuks kodumaa kaitseks.

Uuesti peetakse 14. jaanuaril 1925. a. Jõhvis kaitseliidu üldkoosolek, kus esimeseks jaoskonna ülemaks määratakse J. Ilves. Varem on suutnud organiseeruda juba mõnes vallas kaitseliidu kompaniid ja lühikese ajaga tegutseb juba ümbruskonnas 7 kompaniid.

1925. a. aprillist saab malevkonna pealikuks reservkapt. Liiv, tema lahkudes tuleb pealikuks lipnik A. Villers, kes sel kohal töötab 1925. a. juulist 1927. a. augustini. 1928. a. jaanuarist — 1929. a. dets. on malev-

Jõhvi patarei kaudse laskmise tule juhtimist jälgimas

Pilte Jõhvi malevkonna tegevusest

Jõhvi. malevkonna lipu õnnistamine 1933. a.

Õhukaitse patare'i õppusel

Voka komp. merirühma paadi merrelaskmine
Toilas 1933. a.

konna energiliseks pealikuks suurtükiväe reservleitn. Fr. Kuusekänd. 1930. a. juulikuust saab malevkond endale juhiks tegev kaitsevälase major R. Tombergi, kes ka praegu on malevkonna pealikuks ja organisatoriks oma heade juhioaduste ja suure energiaga. Malevkonna pealike vahetusel on täitnud pealiku kohuseid instruktor G. Sooden.

Vanemaid üksusi on malevkonnas Kohtla-Järve komp., asutatud 1924. a. detsembris. Jõhvi, Kohtla, Järve, Voka ja Mäetaguse kompaniid on asutatud 1925. a. 11. jaanuaril. Fr. Kuusekändu malevkonna pealikuks määrates tehakse talle ülesandeks organiseerida Jõhvi patare'i, mis asutatakse 1. jaanuaril 1928. a. Hilisemaid üksusi on Jõhvi õhukaitsepatare'i, asutatud 10. okt. 1932. a. 15. nov. 1932. a. algab tegevust õhukaitsepatare'i juures ka gaasikaitserühm. Voka komp. juures algab tegevust 10. aug. 1932. a. kaitseliidu esimene meresideme-rühm. Eduka töö tulemusena on läinud korda muretseda mootorpaat vajalise sisseseadega, mis läks maksma üle 2000 krooni. Tuleb tähendada, et paat on esimene Eesti kaitseliidu üksustes. Hilisema üksusena organiseeriti malevkonna orkester, kus tööga on jõutud niikaugale, et 15. aastapäeva pidustustel mängib oma muusika.

Jõhvi malevkonna strateegiline asend on eriline ja seab talle suuri ülesandeid Virumaa ida-piiri osa, Vasknarva ja Kuremäe rajooni kaitse näol. Oma ülesannet on malevkond võtnud tõsiselt — õppused, manöövrid, võistlused on sagedased. Igal kompaniil on oma laskerada ja mõnel isegi mitu. Uue laskeraja loomine kergendab tööd ja tööviljakus suureneb. Nii laskis Jõhvi kompanii karikavõistlustel nimekirjas oleva kaitseliitlase kohta keskmiselt 1931. a. 17,7 silma, 1932. a. 27,3 silma, ja 1933. a. 43,0 silma.

Patare'il on õppustest raskeim osa positsioonile sõidud ja otsene ning kaudne laskmine. Hea tahtmise juures on muretsedud hobused ja korraldatud igal aastal 2 suuremat õppust. Patare'i õppuste üldjuhiks on tegevast suurtükiväest kapt. Margevits. Õhukaitse patare'i väljaõppe juhiks on tegevast kaitseväest lt. Õunas. Vajalised õppevahendid on kõigis üksustes soetatud oma jõul.

Malevkonna staabil on igal kesknädalal töötunnid, millest osavõtt on pealikele kohustuslik.

Suurematest sündmustest tuleks märkida: lipu annetamist 1933. a. juulis kohaliku naiskodukaitse poolt, jüriöö mälestamist koos kohalike organisatsioonide, kaitseväge ja rahvaga. Need kaitseliidu eestvõttel peetud päevad mitme tuhande osavõtjaga on aidanud suuresti tõsta rahvustunnet ja usku oma jõusse. 10. septembril s. a. oli lennupäev ja Voka kompanii poolt korraldati Toilas merekaldal ratsapäevad.

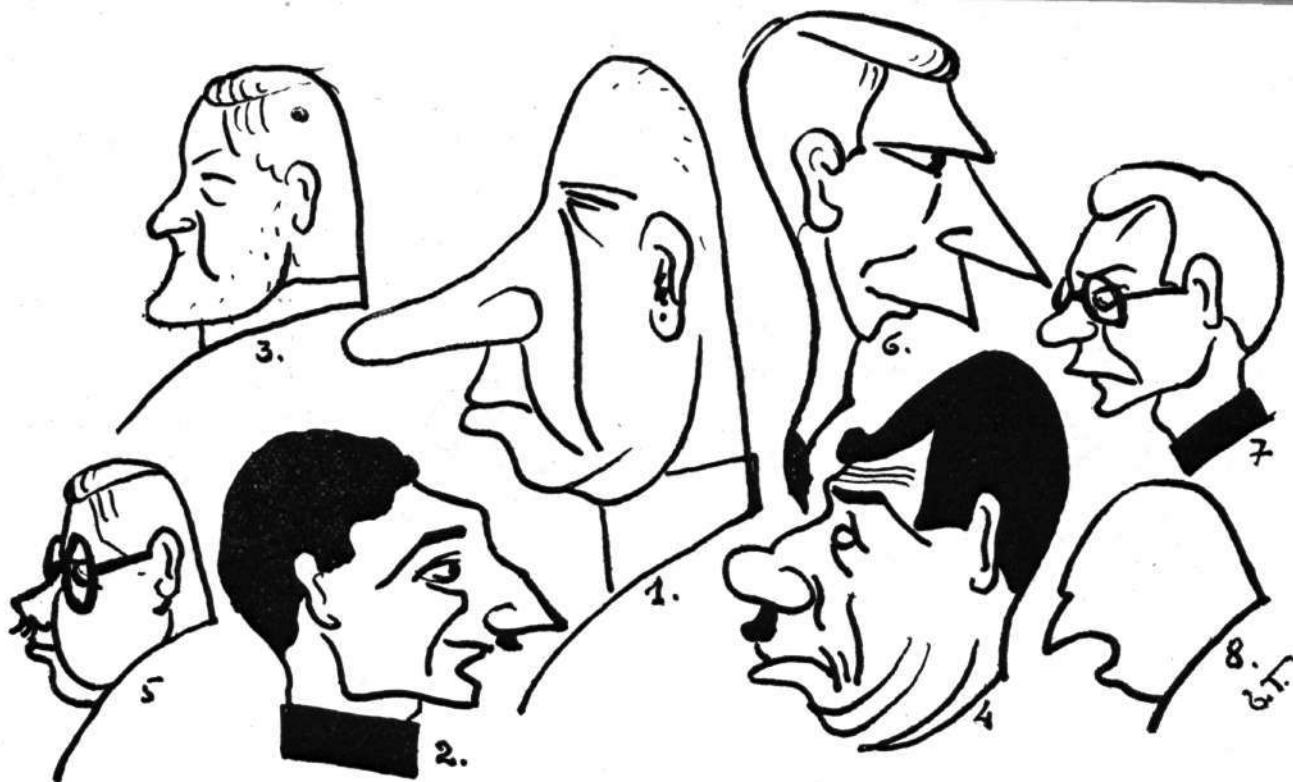
Ülesehitavast tööst kaitseliidus võtavad osa meeste kõrval energiliselt ka naised. Iga üksuse juures töötavad naiskodukaitse jaoskonnad, täites andunult oma peale võetud kohustusi.

Samale ülesandele aitavad jõudumööda kaasa pisi-kesed noorkotkad ja kodutütred. 15. aastapäeval töötavad neid neli malevkonna üksust.

Läbisaamine kohaliku kaitseväega ja ümbruskonnaga on olnud eeskujulikult hea.

Püsigu tulevikuski sama tööhoog ja kõiki liitev rahvuslik vaim, mis on sidunud meid üheks möödunud 15 aasta jooksul.

Ev. T.

1. Major Tomberg — malevkonna pealiku isikus. Suurekasvulisena ja heasüdamelisena ta astub oma mehhist sõjamehe-sammu.

Vaadeldes seda võimast, uljast sõjamehekuju, ei tarvitsegi palju imestada, kuidas tal jätkub seda töövoimsust oma kompanii „dressuuri“ kõrval kulutada nii palju energiat malevkonna väärtuse taseme tõstmiseks. Tutvudes aga linnulennultki ta meheliku isiksusega, veendud meeldiva üllatusega, et siin ei tehta tööd selle moodsa ennast näidata tahtmisega ja tagantõukel, vaid otsekohe sisemise veende sunnil. Seepärast virvendabki ta tõrrepõhjuna kõmisevas toonis sellane sügav veendumusrikkus, kui osutub vajaliseks noomida ja kutsuda kohustustele oma staabi mehi. Ent ta võib olla ka jumalikult teatraalne, alates suurežestilisest teretamisest ja lõpetades laua taga istumise heanaaberlikkusega. Ta südamlilik „kärkimine“ sisendab aga alati tõelise töökoosoleku meeleolu, ehkki ei mõju hirmujudinaid tekitavalt.

2. Malevkonna pealiku abi ja patarei pealik, Ettevõtja ja ärimehena võrratu, välimuselt — sünye, mehine ja tõsine, kiindunud vormiharrastaja ja -armastaja — nii tuntakse Saik'i kõikjal. Suur organisatsioon „patareis“ ja järeleaimamatu meeste ja hobuste „väljakamandaja“ ja tööle rakendaja — niisugusena ta läheb Jõhvi malevkonna ajalukku. Olles eeskujulikemaid külaliste vastuvõtjaid ta kulutab ennastalgavalt üldise asja heaks. Kuuldes vaid kord ta sisemisest veendumusest kantud seletamist on otsekohe arusaadav see hingega asja juures olek, mis ilmneb ta suhtumises kaitseleitud tööle. Ent kodanikuna tal jätkub huvi ka Eesti riikluse tuleviku vastu. Seepärast pühitsebki ta põhiseaduse muutmise eelnõu läbimineku sügava andumusega.

3. Malevkonna relvurpealik ja õhukaitsepatarei juht on kõigile tuntud „Hans“. Kõigis mõeldavais ühiskondlikes ja seltskondlikes organisatsioonides tegelev, kõikjale ja kõigile jätkuv, laia žesti ja jutuga, askeldava sammuga, äritseja ja universaalsete võimetega tegelane — on ta siiski neid mehi, kes saab hakkama oma olule võetud loendamatu kohustuste koormaga. Kuid nad peavad ta vastu kurja nõu. Nad tahavad kutsuda ellu Jõhvis organisatsiooni, kus Hans Lill ei oleks tegev. Selles nad pettuvad aga rängalt, sest Hans Lill lööb kõikjal kaasa. Ja lööb kaasa töötajajärgedega.

4. Majanduspealik „Lepa Jüri“. See mees kannab

alati enesega kaasas muremõtteid k.-liidu majandusliku hüvangu eest otsekui kass poegi. Väljudes püstpäisena ja tippsammulisena oma „kuningriigist“ postkontorist kella kolme ajal kontrollivad alevirahvas selle väikesekasvulise persooni ilmumise järgi uskumatu eksimatusega oma ajanäitajaid. Olles inimlik ja kõigest inimlikust uudishimutsev, on ta uusimaks harrastuseks kokkuvõtteid nii malevkonnas kui ka isiklikus elus. Kuid vaatamata sellele viimasele huvialale võib ta siiski harukorral olla endiselt häälekas ja muretult „mõirgav“.

5. Käskude täitja pealik. Aastaid on möödunud ja erukapten Vildenau on leidnud oma advokaadi-olemasoleole rahuliku sadama Jõhvi vaikuses. Ja see on nii teretunud pärast ulgumere rahutut kohisemist ja murdlainete tormitantsu. Ta ei tunne aga põrmugi huvi „tuhvlikangelase“ saatuse vastu. Seepärast ta eelistabki muretut poissmehe kutset — kas või surma-laupäevani.

6. Spordipealik Rooks oli malevkonna patarei asjaajajana niisama hästi märki tabav kui lasketiirul ja oma värskest rohelises advokatuuri praktikas. Spordipealikuuna aga alles töötavalt virvendav täht tulevase „alevipresidendi“ kauguses kumaval taevavarannal. Üle kõige eelistab ta aga siiski meeleolu naerusuist muretust. — Sest pakub ju seesinane mudane maamuna harutihti olukordi, kus „elutõde“ peitub käojaanitamises.

7. Propagandapealik. Eevald Timusk on tuntumaid mehi Alutagusel — eelkõike oma suumulgu kasutamisevõimete tõttu — sest ta võib tundide viisi lakkaamatult kõnelda otsekui vana testamendi prohvetid. Noorushoogus ja kirglik entusiast (eriti rahvuslikes küsimusis!) — ta võib aga ka eneseirooniast tunda sama mõnu, mis teiste „füüsilise mina“ karrikeerimisest.

8. Sanitaarpealik dr. Lasberg'i isikus näitab end „staabis“ otsekui noort kuud, aga kaitseleitud kogunemistel — alati väljas „oma kupusarvede ja telgiga“. Kuid neid viimaseid termineid pareerib ja muidugi endastmõistetavalt. On meister ka haasimises, kuid komissarile jääb ses suhtes alati alla.

On veel teisigi pealikuid k.-l. Jõhvi malevkonnas, kes sõdureina vahipostidel täidavad ustavalt oma olule võetud kohustusi. Kahjuks pole aga „žaržimehe“ kõverpeegel veel suutnud nende maapealseid isikuid valgustada. Ruuminappus aga dikteerib Kant'i kategoorilise imperatiivina sullejoonistuse kokkusurumist.

Ha-vi.

Missugustena tahame näha oma ratsamehi?

— Julge, osav mees sitkel, vastupidaval ratsul. Iga ratsakaitseliitlane peab olema ratsasportlane, peab olema ka osav sõdur!

Harrastades ratsavõistlusi ja ratsamänge ning treenides ja õppides tundma oma hobust, ta võimeid ja iseloomu rahuajal, leiab sõjaväljal iga ratsamees ees kindla ja väärilise sõbra.

Kui ratsamees peab olema ustav, julge ja osav, siis ta hobuselt näeme meeleldi, et see oleks tugev, väle ning täidaks puiklemata oma pere-mehe taht. Iga ratsamees teab, kui raske on ülesannet täita, kui hobune ei ole „käes“. Selle asemel, et oma jõudu ja tähelepanu pöörda eesmärgile, mis tarvis saavutada, ratsanik peab kogu oma tegevuse pühendama hobusega „rabelemisele“. Imetihti võib näha pilti, kus mees, lähnedes raiepukile, unustab mõõga ja mõtleb ainult sellele, kuidas püsida sadulas, selleks kahe käega kramplikult sadula kaart pigistades. Mitte harva maastikul jääb hobune kui surnu seisma või koguni teeb järsu pöörde tagasi. Järele vaadates selgub, et ees oli kraav või mõni muu takistus, mis sugugi ei tohi olla takistuseks. Kuivõrra need nähtused õppusil ja manöövriil piirduvad lihtsalt äpardustega või koguni väikeste õnnetustega, võivad nad lahinguolukorras saada saatuslikuks. Harilikult veeretatakse kõik süü hobusele, kuna ometi süüdi ei ole hobune, vaid nõrk ratsaniku väljaõpe, oma parima lahingusõbra mittetundmine ja oskamatus selgitada endale hobuse tõrkumise põhjusi.

Esitades kaitseliidu ratsameestele väga mitmesuguseid nõudeid peame märkima, et selle tõttu kaitseliidu ratsameeste väljaõpe on ka väga mitmekesine. Ratsamees peab omandama teataval määral nii ratsasportliku kui ka lahingulise väljaõppe.

Ratsasport

on kenim ja huvitavaim ala ratsameeste tegevuses. Ehkki veel üldiselt algastmel, võidab ta üha rohkem ja rohkem poolehoidu. Veel mitte kaugel minevikus oli ta üldiselt meile — eestlasile — tundmata, sest kui luksussport oli ta kättesaadav ainult teatud klassile.

Vabadusaastail, millal kõik on muutunud, on siingi märgata väikest liikumist.

Kaitseliidu arenemisega näeme siin edusamme. Üle kogu maa on moodustatud ratsarühmad, ratsakoman-

dod ja teised ratsakoondused. Ratsasporti kandvaks jõuks rahva seas on kaitseliit.

Aastate kestes kaitseliidu malevad on korraldanud „ratsapäevi“ ühes ratsavõistlustega. Neist võistlusist on võtnud osa nii noored kui vanadki, nii kogunud „meistrid“ kui algajadki. Ratsasportlikud harjutused on olnud algelemendiks kaitseliidu ratsameeste lahingulisel väljaõppel.

Lahinguline väljaõpe

on kaitseliidu ratsanikel väga mitmekesine ja mitmeaegne. Osa sellest püsib maailmasõja-aegseil ettevalmistuse alusel, osa vabadussõjas omandatud kogemusel, osa — rahuajal kaitseväes saadud väljaõppel. Ratsameeste ridadesse on ajajooksul tekkinud lahkarvamisi ratsaõppuste teostamisel, sest on puudunud vastavad ratsaväe eeskirjad, eriti ratsaväe tegevuse kohta lahingus.

Suur kaitseliidu ratsameeste pere on paisatud laiali üle kogu maa, mispärast on võimatu teostada õppusi suuremate koondustega. Õppustele koguneb normaalselt ratsajagu või üksik ratsakomando, heal juhtumil ratsarühm. Teostades sagedasi õppusi väikeste koondustega on võimatu õppustele alati saata vilunud instruktoreid, pealegi kui kaitseliidul neid soovitava arvul ei olegi.

Niikaua kui kaitseliidul puudub vastav ratsainstruktorite kaader, on kaitseliidu ratsaüksuste väljaõpetamiseks vaja, et kohapealsed pealikud oleksid täiel määral võimelised ratsaõppusi läbi viima ja oma mehi välja õpetama. Ratsapealikute väljaõppe tähtsust on ka mitmel pool õigesti hinnatud ja tõsiselt asutud sellele tööle. Parimaks ratsapealikute väljaõppe taseme tõstmiseks on eeskätt

ratsapealikute kursused.

Need kursused on keskuseks, kus ratsapealikud saavad teatud kooli ja ka teatud drilli. Kursusil ratsapealikud arendavad veel oma instruktori-õskusi. Korraldades aegajalt sellaseid kursusi ratsapealikud värskevad vanu teadmisi ja koguvad uusi juure. Pealiku teadmiste ja õskuste bagaaži kasvamisel imbub see bagaaž ka kuni viimse meheni ta üksuses.

Malevais on ratsamehed paisatud laiali üle kogu maleva. Maleva piirid pole aga kuski väikesed. Seepärast on raske korraldada neid kursusi ühes kohas kogu maleva ratsapealikuile korraga. Pealegi ilmuvad ratsapealikud neile kursusele igaüks oma hobusega. Ühte kohta kogunemine kaugemaist maleva

Ratsapiilurid sooritavad hüpet

maanurkadest ühes oma hobusega teeks nii mõneleki mehele ilmumise võimatuks. Neid kursusi peab korraldama malevas suuremal arvul ja mitmes kohas. Suuremate kursuste korraldamine nõuab ka suurt instruktorite kaadrit, mida aga alati ei ole saada.

Ratsapealikute kursusi võib korraldada kolme liiki:

- 1) puhtsportliku eesmärgiga,
- 2) lahinguilmelisi,
- 3) segakursusi,

kus käsitatakse nii ratsasportlikku ala kui ka lahingulist väljaõpet.

Ratsasportlikku väljaõpet on kaitseliidu ratsaüksustes rõhutatud juba 3—4 aasta jooksul. On korraldatud ratsapäevi ja ratsavõistlusi. Ratsamehed on omandanud teatud määral ratsasõiduuskust, maastiku sõitu ja terarelva käsitamist.

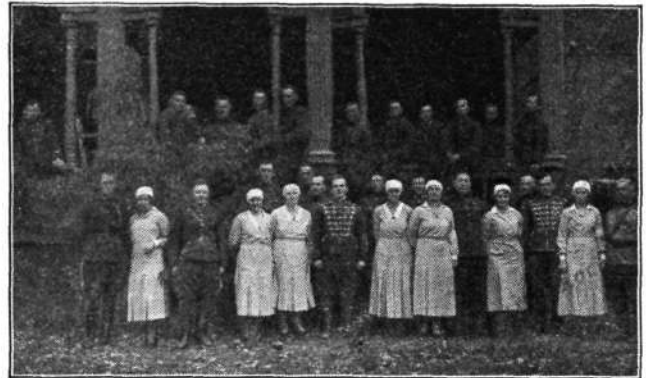
Omadest neid oskusi on selge, et järgmine samm väljaõppes oleks lahinguliste õppuste käsitlemine, kuna ratsasportlike küsimuste käsitlemine on kõigiti soodsam suvilaagreis ja ratsapäevil. Arvan, et praegusel ajal oleks vaja igal pool korraldada sääraseid lahingulise väljaõppe eesmärgiga pealikute kursusi.

Kuidas neid kursusi korraldada?

Vaatame, kuipalju pealikuid neile kursusele kutsuda ja keda kutsuda. Kursuslaste arv oleneb peamiselt pealikute elukohtade tihedusest kursuse asukoha ümbruses. Asub suur arv ratsapealikuid mitte kaugel kursuse asukohast, on selge, et kursuse koosseis on suurem. Loomulik on ka, et üksikuid pealikuid tuleb ilmuda kursusele ühes hobusega kuni 20—30 kilomeetri kauguselt. Teiseks teguriks on siin kasutada olevate instruktorite-õppejõudude arv. Raske on instruktoril õpetada, kui ühel instruktoril on õpetada rohkem kui üks ratsajagu, s. o. 10 meest (uue ratsarivi määrustiku projekti järgi — mõõgajagu — 12 meest). Peale nimetatut on veel teisi mõõduandvaid tegureid, nagu meeskonna ja hobuste ruumid, toitlustamise võimalused, õppeplatsid jne. jne. Kursusele võiks läkitada kõiki pealikuid, ka jaopealiku abiseid. Ka üksikud malevlased võivad neist kursust võtta osa, kui nad omavad instruktori võimeid ja edaspidi kandideerivad pea-

likute kohtadele. Normaalselt kursuslaste arv on 20—30 ratsapealikut. Sellase meeste arvu peale on vaja kaks instruktorit. Selle arvu juures on õppetöö viljakam ja kursuste korraldamine kergemini läbi viidav.

Mitmepäevased kursused korraldada ja mis päevadel kursused viia läbi? Pikaajalised kursused pakuvad rohkem võimalusi õppealade kindlamaks omandamiseks ja õppetöö tulemused on märksa suuremad kui lühiajalisel kursusel. Pikaajaliste kursuste korraldamine ei ole aga siiski peagu kunagi teostatav juba seetõttu, et meeskondadel puuduvad võimalused olla ära koduse töö juurest pikemat aega. Lühiajalised kursused on kergesti korraldatavad, kuid väljaõppe mõttes nad pakuvad vähe. Praegu korraldatakse õppepäevi enamuses kahepäevaseid, harva kolmepäevaseid. Lahingulise sisuga ratsakursuste korraldamisel ei saa olla mitmesuguseid viise nende korraldamiseks. Paistab võimalusena, et meeskonnal jatkusi aega viibida kursusel neli või rohkem päevi. Kui see kuski siiski õnnestub, on see erakordne juhtum. Kahest päevast aga kursuste õppetöök on vähe. Oletame, et pealik sõidab kursusele 15 kilomeetri kauguselt. Tulnud kohale, asetab ta hobuse talli, sest hobune vajab puhkust. Järelikult esimesel kursuste päeval võib ratsaõppusi viia läbi ainult paari tunni jooksul õhtu eel. Järgmisel päeval sama pealik peab pärast kursuste lõppu jällegi samad 15 kilomeetrit koju sõitma. Ka sel päeval tuleb hoida hobuse värskust; seekord tagasisõiduks. Kursuste õppetööd peab aga läbistama punase joonena: mitte teoretiseerida — vaid praktiliselt asja juure! Ratsameeste praktika on aga hobuse turjal, sadulas. Seepärast kahepäevased kursused ei täida täiel määral oma otsustarvet.

Sakala maleva ratsapealikute kursus Viljandis 27.—29. oktoobrini s. a.

Kursuste vältel olgu vähemalt üks päev, kus nii mehed kui ka hobused ohverdavad kogu oma jõu õppusele, kus ei ole muud tahet ega ka muret kui õppuste hea kordaminek. Kui korraldame kolmepäevaseid ratsapealikute kursusi, siis on selleks päevaks kursuste teine päev. Kolmepäevased kursused võimaldavad: esimese päeva hommikul — rännaku kursusele, teisel päeval — segamatu ratsategevuse maastikul ja

GRAND-VULKAN

suurem ja täielikum vulkaniseerimise tööstus
TALLINNAS, V. VIRU 13. TELEFON 450-48.

Igamõõduliste autokummide kiire ja korralik parandamine täiel vastutusega.

Meie veteraane

Anton Villemson 60-aastane

12. novembril t. a. pühitjes kaitseliidu Tallinna maleva orkestri liige Anton Villemson oma 60-ndat sünnipäeva.

A. W. on sündinud 30. oktoobril 1873. a. (w. t. j.) Tuhala kooliõpetaja pojana. 15-aastaselt ta astus kaswandituna 4-sse tagavarapataljoni Tallinna, kus juba lühiteise aja jooksul õppis wälja ainukeseks „Es“ bassi mängijaks. Asta pärast teenis 90. Onega polgus tromboonimängijana kuni 1895. a., millal asus Kroonlinna mereväkke. Sealt sõitis soomuslaewaga „Aleksander II“ kolmeks aastaks Wahemerele, kus tal oli juhus wiibida ka Jeruusalemas ja Betlemas. 1899. a. Tallinna tagasi tulles töötas Lausmanni wabritus 2 aastat ja hiljem Raudtee Peatehastes 29 a., kuni pensionile minetuni.

A. W. on esimesi „Omataitse“ liitmeid ja Tallinna maleva orkestri liitmeid selle afutamiseft peale. Soolsa teenistuse eest omab ta kaitseliidu walgeristi.

Soowime auwäärt juubilarile õnne ja palju aastaid edaspidijets tööts!

kolmandal päeval — kerge ratsaõppuse hommikul ning tagasirännaku pärastlõunal.

Kursuste ja teiste õppuste teostamise päevadeks nädalas on harilikult nädala lõpupäevad. Kolmepäevasteks ratsakursusteks on sobivaim aeg — reede, laupäev ja pühapäev.

On soovitav, et aegsasti enne kursusi tehtaks kursustest osavõtjaille teatavaks kursuste tunnikava, selle võib avaldada „Maleva Teatajas“.

On soovitav, et esimesel kursuste päeval ei määrataks õppuste algust liig vara. Vara on meestel raske koguneda, eriti kaugel tulijail. Hilinejad toovad kavaspe juba kursuste algusest peale ebatäpsusi, mis halvavad meeleolu.

On soovitav, et kursused algaksid täpselt määratud ajal — see loob korda ning loob rahuldustunnet kõigisse. Seesama on maksev ka kogu aeg kursuste vältel.

Toon siinkohal ühe näite sellase kolmepäevase ratsapealikute kursuse tunnikavast. Käesolev tunnikava ei taha olla šablooniks, kuid säärest kava võib kasutada teatud ajal vastavais oludes.

Kursuste esimene päev (reede):

Kellaaeg	A i n e
0900—1000	— Kogunemine.
1000—1100	— Hobuste korraldamine ja kursuste avamine.
1100—1300	— Jalgrivi õppus.
1300—1400	— Hobuste söötmine ja jootmine.
1400—1500	— Lõunasöök ja lõuna vaheaeg.
1500—1700	— Ratsarivi õppus (ratsa).
1700—1900	— Piilurite, piilkonna ja luurpatrulli tegevus ning ratsasideteenistus lahingus (klassis).
1900—2000	— Hobuste söötmine ja jootmine.
2000—2045	— Öhtusöök.
2100	— Loendus.

Kursuste teine päev (laupäev):

Kellaaeg	A i n e
0600—0700	— Hobuste puhastamine ja söötmine.
0700—0800	— Hommikusöök.

0800—1300	— Piilurite, piilkonna ja luurpatrulli tegevus luurel (maastikul).
1300—1500	— Lõunasöök ja vaheaeg.
1500—1600	— Hobuste söötmine ja jootmine.
1600—1700	— Hobuse kasutamine ratsateenistuses ja ratsarännaku teostamine.
1700—1900	— Hipoloogia.
1900—2000	— Hobuste söötmine ja jootmine.
2000—2045	— Öhtusöök.
2100	— Loendus.

Kursuste kolmas päev (pühapäev):

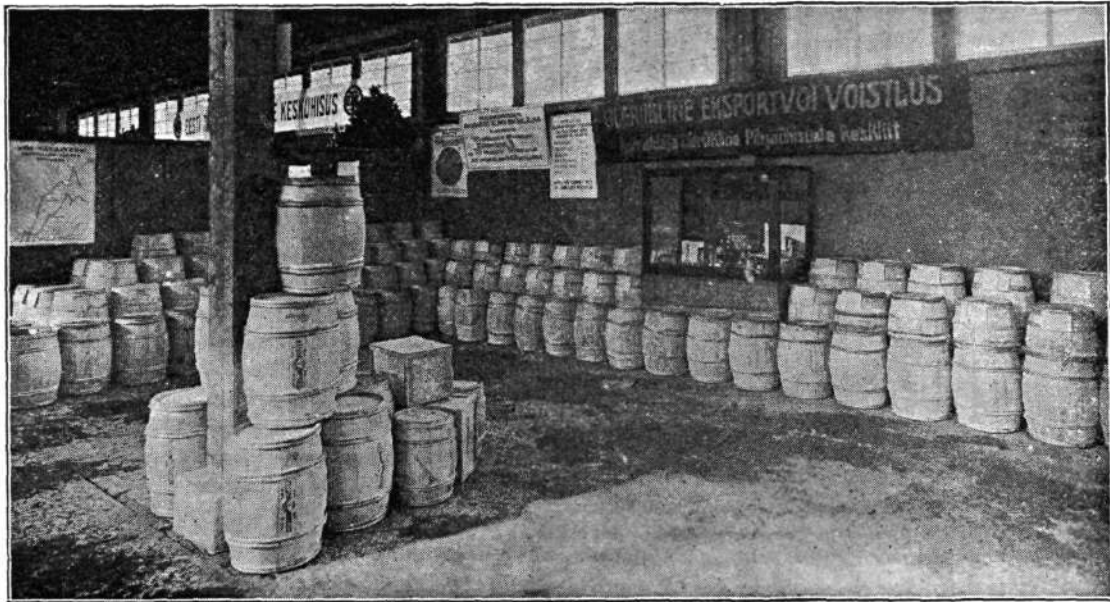
Kellaaeg	A i n e
0600—0700	— Hobuste puhastamine ja söötmine.
0700—0800	— Hommikusöök.
0800—1000	— Ratsasõidu õppus.
1000—1300	— Jao ja rühma ratsarivi õppus (instruktori osa).
1300—1400	— Läbirääkimised ja pealikute koosolek.
1400—1500	— Hobuste korraldamine ja söötmine.
1500—1600	— Lõunasöök.
1600	— Kursuste lõpp.
2100	— Loendus.

Üldiselt on kolme päeva jooksul määratud aega õppeainete käsitlemiseks järgmiselt: jalgrivi õppus — 2 tundi, ratsarivi — 5 tundi, ratsaluure — 7 tundi, hipoloogia — 2 tundi, ratsasõidu õppus — 2 tundi ja hobuse kasutamine ratsateenistuses — 1 tund. Kokku — 19 tundi.

Sellaseid kolmepäevaseid ratsapealikute kursusi korraldas käesoleva aasta sügisel Sakala malev. Need kursused olid parimaid seniseist ratsameeste õppusist. Eraldi peab mainima Viljandi kursusi. Viljandi kursust osavõtjad ratsapealikud esinesid hea väljaõppe, suure intelligentsi ja silmapaistva distsipliini kehasutusena, 100%-lt väärides eeskujulike ratsapealikute nime.

Rohkem sellaseid ratsapealikute kursusi — ja kaitseliidu ratsameeste väljaõpe teeb tüseda sammu edasi.

P i i k.

Ekспортvõi

Agr. J. SAARSON

PÕLLUMAJANDUSE PÄEVAKÜSIMUSI

Tänavune põuane suvi ja tänavused saagid. — Uudismaa harimise vajadusest. — Meie toodangute hooajalisus ja selle mõju väljaveovõimalustele

Põllumehele nüüd, kus sügisesed tööd tehtud — viljad lõigatud ja masindatud, juurviljad koristatud ja kartulid nopitud — avaneb võimalus saada juba teatud ülevaadet möödunud suve, möödunud saagiaasta kohta.

Põllumees harib põldu igal kevadel peagu ühesuguselt — väetab, künnab, külvab, äestab lootuses, et tema töövaev leiab tasumist sügisel. Igal aastal ühesugune hool ja vaevanägemine, ilma et teaks, kuidas põld tasub sügisel vaeva. Kõik tööd tehtud, ootab põllumees, kuidas loodus laseb vilja kasvada, kas saab põld küllaldaselt niiskust, kas on ka küllaldaselt sooja ja päikesepaistet. Kogu saak oleneb looduslikest tegureist. Olgu töö tehtud nii korrapäraselt kui tahes — tuleb aga põud, kõrvetab vilja, jätab võrsuva taime janusse, koristame sügisel oodatava saagi asemel vaid samapalju vilja kui kevadel külvatud ja seegi on kevadisest väärtuselt palju halvem. On aga aasta olnud soodus, kus kõik kasvutegurid rahuldavad ja saak töötab saada hea, tuleb sügisel koristamise ajal vihm, ajab vilja kasvama, põhk läheb läppama ja lõpptulemusena saadakse alaväärtuslik vili ja loomasöödaks vähekölvuline põhk. — On aga kasv olnud hea, koristamine juhtunud

soodsale ajale ja saadud hulk vilja, isegi siis pole põllumehe mured veel möödunud. Heal aastal on müügil palju vilja või muid saadusi, hinnad langevad ja põllumees saab seetõttu teinekord veelgi vähem kui sai halvalt vilja-aastal.

Põllumees ei või kunagi olla kindel oma töötulemusis. Teiste asjaolude vastuolemisel peab ta alati alla vanduma. Põllumees saab vaid veidi vähendada oma elukutse riisikot, võttes kõik abinõud tarvitusele saagi kindlustamiseks, harides maad põhjalikult, mitmekesistades majapidamist, et kui üks ala äpardub, ühed põlusaadused on odavad, siis aitab jälle teine.

Kuivõrd ebakindlad on põllumehe saagilootused, kuivõrd muutlikud viljakasvu olud, seda võisime panna tähele käesoleval kasvuhooajal.

Kevad tuli tänavu võrdlemisi vara, kuid arenes visalt. Ilmad püsisid vilud ja kuivad, maapind kuivas enne ära, kui taimekasv õieti tärkama hakkaski. Samuti takistasid ka viluvõitu kuivad ilmad mullavalmimist taimekasvuks, pidurdades kasulike mullapisikute mulda ettevalmistavat tegevust. Külvid tehti kuiva mulda lootuses, et tuleb pea kosutav vihm ja paneb haljendama orased. Kuid kõik arenes visalt. Mida rohkem edasi

suve poole, seda kurvemaks muutus põld. Kevadel alanud põud, kestes suvise kuumuseni, hävitas õhmal paepealsel põllul viimsegi elustaime. Tõusnud orased kolletasid ja närtsisid pea. Ka niiskemal ja sügavamal maadel kannatas oras, võrsumine jäi väheseks.

Põhja-Eestis ja Saaremaal suve teisel poolel ringi liikudes võis näha põlde, kus vaid üksikud sõrmepikkused loonud viljakõrred uhkustasid pulberkuival põllul. Põud hävitas paepealseil ja kuivadel liivamaadel põlluheina peagu täieliselt, sest heinaaeg jõudis kätte ilma, et kevadel ja suve esimesel poolel nimetamisväärte sademaid oleks olnud.

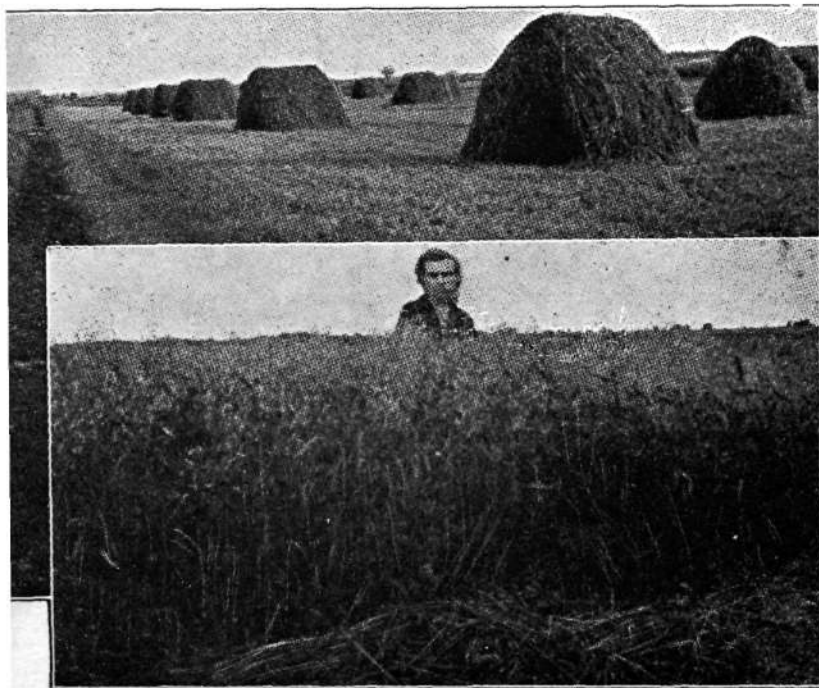
Juuli teisel poolel tuli esimene suurem vihm. Loodus hakkas uuesti elama. P.-Eesti paepealsed karjamaad, kus põud viimsegi elava taime kõrvetanud, löid haljendama. Samuti sai põld ka nagu uut julgust. Kuivamisele määratud viljajuur ajas välja uued võrsed, need arenesid kiiresti, ja kestva soodsa ilmastiku tõttu jõudsid kasvatada lõikuse ajaks isegi rahuldava saagi.

Suve teise poole ilmastik oli kartulitele ja loomasöödajuurviljadele eriti soodus ja nende saak kujunes ka eriti heaks. Kartulisaak oli tänavu isegi suurem, kui see on olnud viimasel kümnel aastal keskmiselt, ja tervelt 18% või ligi ühe viiendiku võrra.

Nii elas põllumees tänavu läbi palju ajajärke. Varahane kevad võimaldas mullaharimistöid viia läbi korralikult, seega ühes pandi alus ka loodatavale heale viljasaagile. Siis aga iga vilu ja kuiva päevaga tõmbus põllumehe kulg üha rohkem ning rohkem kortsu — põud kõrvetas vilja ja väljavaated saagile, kui paljalt põllult keegi julges lootä midagi, tumenesid täiesti. Kõigepealt nälg ähvardas karja.

Esimeste vihmade järele hakkas aga seisukord paranema, ja mida rohkem sügise poole, seda kergemaks jäi põllumehe murekoorem. Seda, mis suve esimene pool jättis võlgu, tasus teine pool ohtrasti. Olgugi mitte niipalju kui saadud harilikel aastail, kuid siiski palju rohkem kui võis juuni lõpul ja juuli alul põldude seisü järgi lootä.

*

Tänavune kuiv aasta andis põllumehele õppetunni, mida võib jätta tähele panemata korralikul aastal. Suur põud näitas vahesid, mis on ühe ja teise maaliigi vahel. Samal ajal kui õhukeselt haritud ja iseloomult õhukesel mineraalmaal suvevili kannatas põua all ja paepealsel maal päike küpsetas harvaks jäänud üksikuid viljakõrsi — samal ajal lorkas soomaadel erakordselt ilus vili. Selle, mis jäi saamata õhukeselt põllult, andis tagasi mitmekordselt ülesharitud soomaa.

Alles tänavu jõudsid paljud talupidajad otsusele, kel on harimata madalsoid ja künklikke heinamaid, missugune väärtus peitub neis ülesharimise korral. Ja juba on näha, et põuase suve õpetust on võetud tõsiselt. Ringi liikudes hilissügisel võis väga paljudes kohtades näha, et oli asutud tänavu rohkemal määral kui kunagi varem aastasadasid metsikus olukorras seisnud niite ja soomaid laastama ja üles kündma.

Viimasele sammule sundis suurt osa põllumehi mitte ükski põua õppetund, vaid ka asjaolu, et viimaste aastate põllumajandussaaduste madalaist hindadest tekkinud põllumajanduskriisi tõttu oldi jõutud arusaamisele, et meil on karjamajanduse edu ja areng vaid siis võimalik, kui loome sellele kindla aluse koduste kõrge väärtusega loomasöötade näol. Karjasaaduste kõrge konjunktuuri aegadel jäeti nagu tahaplaanile kodused karjasöödad. Kõrge võihind võimaldas siis kujundada meil ärilist karjapidamist; talu muutus nagu vabrikuks, mis ostis väljast toorainena jõusööti ja müüs valmis-saadusena piima meiereidele, kusjuures põllumehele jäi küllalt vahekasu äraelamiseks.

Viimased aastad on näidanud, et meie olud on teisugused kui kõrgelt arenenud karjamajanduse maades Daanis ja mujal. Meie asukoht on tähtsamaist turgudest ikka kaugel, samuti tulevad lõunapoolseist maadest ostetud jõusöödad meile kallimalt kätte kui maadele, mis asetsevad rohkem suuremate laevateede ääres. Ka ei oma meie kaubanduslik organisatsioon veel küllalt vilumusi ja kogemusi selles, et töötada vähemate vahekasudega — seega aidates ülal hoida ka vähemtasuvail aastail ärilist karjapidamist.

Esiialgu peame leppima väikeste pettumuste ja seisakuga meie piimakarjapidamise kiires arengus. Kõrgeist hindadest tingitud edule on tulnud seisak, on märgata isegi vähest tagasiminekut, mis on loodatavasti ajutise iseloomuga. Piimakarjapidamisel on praegu käsil ümberkorras tervete ja tasuvale alusele rajatud suunale. See võtab küll veidi aega, kuid eeltööd on käimas igal pool. Laastatakse ja silutakse seni vähe tulutoovaid karja- ja heinamaid. Kuivendatakse põhjavee all kannatavaid soid ja rabu. Tehakse heinamaa uuskülve ümberküntud uudismaale, millede tulemused end varsti tunda annavad väärtusliku loomasööda juuretuleku näol. Asutatakse kultuurkarjakopleid, et suvist karjasöötmist parandada. Tänavu kevadel müüdid heinaseemne hulgad näitavad, et meil tänavu rohkem kui kunagi varem on asutatud kultuurrohumaid.

Piimatoodangud langesid 1932. a. ja 1933. a. õige tublisti. Kui 1930. a. veeti võid meilt välja 140 tuhat

Sookultuure

Petserlasile 50 paari suuski

Kaitseliidu peastaabi lahkkel vastutulekul täitus nüüd petserlaste-malevlaste ammune soov — korraldati suusavalmistamise kursused, missuguseist osavõtt kujunes üle lootuste elavaks. Kursused leidsid aset maleva majas, kus ruumid eriti kuivatamiseks väga soodsad. Töötati mitme vahetusega, nii et 6.—11. novembrini rassisid usinad „höövlimehed“ varahommikust hilisõhtuni, millise töö tagajärjena Petseri rikkatus üle 50 paari suusa võrra. Kursusi tuleb lugeda kõigiti õnnestunuks. Kuna osavõtjaid oli ka maalt, siis tungib seega suusasport maalegi, kus sel alal valitses seni „terra incognita“. Petserimaa tunneb suusa-sporti vähe, kuigi ta maastik on ehk parim üle riigi. Orudmänd vaheldudes annavad suusatajale vajalise vilumuse ning mägedest allaliuglemine on üheks meeldivaimaks naudinguks igale suusatajale.

Kuivõrd tunti huvi tähendatud kursuste vastu, seda näitab kirju valmistajate pere. Vanim nende hulgas oli 65-aastane ja noorim 13-aastane noorkotkas. Kursuste kordaminekut tuleb lugeda peamiselt asjatundliku ja tahtliku juhi hr. Kruusi teeneks, kes ei väsinud igapäevase õpetusi jagamast, kuid ka hoovel ja mõõdupuud ei lahkunud ta käest. Kursuste lõppedes oli veel üldine loeng-õppetund suuskade hoidmise, mää-

rimise, valmistamise ja nende käsituse üle, missugune pakkus kuulajaskonnale huvitavat ja vajalist teadmist. Petserlased loodavad, et ka edaspidi neile võimaldatakse samad kursused, vast ehk tuleval sügisel, sest sedapuhku tuli mõnelgi mehel hilinemise tõttu ruumi-puuduse arvel kurva näoga pöörduda koju. Kadestajaid, kiitjaid, vaatajaid käis rohkesti. Ent nüüd ootavad värsked suusamehed esimest lund, millal iga mees omavalmistatud suuskadel võiks mõnulda kutsuvas talvespordis — suusatamises. Kursuslased pildistati.

kvint. ja 1931. a. 144 tuh. kv., siis 1932. a. langes või väljavedu 125 tuh. kv.-le ehk 13%. 1933. a. on arvatav väljavedu 85 tuh. kvint. ümber. Kui oleksid möödunud suvel saadud loomasöödate saagid vähegi normaalsed, siis võiks 1934. a. hakata lootma jällegi välkele toodangu tõusule, muidugi sel eeldusel, et võihinnad praegusest tasemest enam palju allapoole ei lange. Viimasel paaril aastal on juba mõndki tehtud loomasööda baasi suurendamisel ja see peaks hakkama andma juba tulemusi.

On jõutud selgusele suunas. Meie piimakarjapidamine tuleb rajada oma majapidamisest saadud söötadele. Suvel olgu kari valgurikast rohtu andvas kultuurkoplis. Talveks olgu kari varustatud rohkesti kõrge valgusisaldusega noorelt niidetud põllu- kui ka kultuurheinamaa heinaga, mille kõrval oleks võimalik rohkesti anda toorsööti — loomasööda-juurvilju ja kartuleid. Veel puudutulev valk katsutagu võimalikult saada oma majapidamisest segaviljas puhtalt kasvatades ube, herneid ja peluskeid. Ka on märgata talvise loomasööda korrastamisel silosöödale rohkema tähelepanu juhtimist, mis aitaks talvist sööta sarnastada suvisele söödale.

Näib, et kriisiaastail meil rohkem kui aastaid kestnud selgitustöö on suutnud selgeks teha õige piimakarja aluse vajalikkust oma majapidamisest saadud kõrgeäärtuslike söötade näol.

Kuid söödapindalade ümberkorraldamise kõrval on tarvis, et meie teisedki asjad oma majapidamises võtaksime ümberkorraldamisele. Nimelt tuleb kaotada

toodangu hooajalisus.

Viimaseil kuil on selgunud see, mida juba enne kardeti, et meie põllumajandussaaduste väljaveole tehakse tõsiseid takistusi. Saksas on tükk aega meie või jaoks kindel kontingent, mis piirab meie väljaveovõimalused Saksamaale. Seni Inglismaal pole meie võile takistusi, kuid ikka rohkem ning rohkem tuleb Inglismaalt kuulduki, et ka või sissevedu kontingenteeritakse.

Inglismaal olid vabavõistluse tõttu võihinnad madalad, Saksamaal aga seni võrdlemisi kõrgeid. Kuid ka Saksas korraldatakse 1. jaan. 1934. a. või sissevedu ümber. Nimelt on kavatsus kogu või sissevedu Saksas anda riiklikku rasvaainete müüki korraldava keskuse kätte, kes juba või eest üle maailmaturu, s. o. inglise turu, hinna ei maksa. Ja seega on meil karta uut hinnalangust, kui mitte teised üldisest võitoodangu tagasiminekest ja teisist põhjustist tingitud asjaolud seda ei pidurda.

Peekoni alal on meil juba kitsendused käes. Inglismaal valitseb juba hulk aega kontingenteeritud sissevedu, kuid seda vähendatakse aina, nagu tehti hiljutigi 16% võrra, mis sunnib meil seakasvatajaid järelemõtlemisele. Meie peekonikasvatusel olid seni võrdlemisi lahedad arenemisvõimalused. Turg oli piiramatu ja madala hinna ajal enne krooni ümberhindamist makseti preemiat. Esimene tagasitõmbumine tuli tänavu sügisel,

Kaitseliidu ülesastumise 15. aastapäevalt

Riigivanem K. Päts, vabariigi valitsuse liikmeid ja küllalisi pidulikul jumalateenistusel Tallinna Kaarli kirikus

kui hooaegselt korruga palju sigu tapamajadesse viidi, mis ei mahtunud enam inglise kontingendi alla ja tuli mahutada siseturgu odavamaga, mis ühtlasi ei jätnud langetavalt mõjutamata ka siseturu hindu.

Meie piimasaaduste kui ka peekonitoodang on olnud väga hooajaline. Näiteks meie suvine või väljavedu on talvisest tervelt 5 korda suurem. Nii veeti käesoleva aasta jaanuaris välja 6500 pütti võid, juulis aga 30.249 tonni. Sama lugu kordub ka peekoni alal. Sel ajal, kui sügisel meil peekonit kontingendist tublisti üle jääb, valitses alles paar kuud tagasi suvel augustis tapamajades suur peekoni puudus. Suvel veeti meil välja augustis nädalas 512 peekonsiga, septembris aga 1901 peekonsiga.

Sellased suured kõikumised on põhjustatud meie majapidamise korrastusest. Suvisele kõrgele piimatoodangule poleks midagi ette heita, sest see on majanduslikult täiesti põhjendatud. Lehmi söödetakse ju suvel karjamaal olles palju odavamini kui kinni olles, ja piima liiter tuleb suvel endale palju odavam kätte. Kuid sellele majanduslikule kalkulatsioonile tõmbab kriipsu peale välisturg oma sisseveo kontingenteerimisega. Sisseveoluba ei anta mitte hulklikult kindlale tonnide arvule, vaid määratakse kindlaks ka lähemaks ajaks kindel hulk, missugune olgu läbi aasta ühesuurune. Nii teeb seda Inglismaa peekoniga, nii võib-olla tuleb ka võiga.

Ka siin on meil põllumajanduslikult tingimata tarvilised ümberkorraldused ees, mis on küll juba hilinenud, arvestades sisseveoriikide kitsenduskorraldusi, kuid mis siiski tuleb läbi viia, sest kaotamata meie väljaveosaadusile hooajalisust on meil kunagi raske kindlustada endale püsivaid ja kindlaid välisturge, kus meie saadusi juba arvestatakse ette ja sellele vastavalt meie saadusi kõrgemalt hindama ja nende eest rohkem hinda maksuma harjutaks. Näitena võiks siin tuua Soome, kus enam-vähem läbi aasta on võitoodang ühtlane ja Inglismaal ka seetõttu Soome võist, mis väärtuselt pole parem meie võist, rohkem makse-

takse. Vahe on isegi hinnas nii suur, et meil eksportöörid peavad kasulikumaks meie võid müüa Soome, kus siis siseturul tarvitatakse meie võid, et Soomel võimaluks oma võid kallima hinnaga rohkem välja vedada Inglismaale. Soomel avaneb suurema väljaveo tõttu praegu ka siis Inglismaale võimalus rohkem võid mahutada, kui seal kontingenteerimine läbi viiakse. Meie vähem väljavedu Inglismaale läheb muidugi meie kahjuks kontingentide määramisel. Praegu on aga hinnavahe niivõrd suur meie või hinnas Soomes ja Inglismaal, et meie võieksporditöörid on suures omavahelises võistluses ja kellelgi ei ole võimalik jätta kasutamata Soomes kõrgema hinna saamise võimalusi, olgugi et sellel praegusel mõnesendilisel hinnavahel võivad olla tulevikus kaugemale ulatuvad vägagi kahjulikud tagajärjed.

Kõiki neid kitsendusi tuleb meil arvestada, kuid kas nad kujunevad nii suurteks nagu esialgu karta on, seda on praegu liig varajane ennustada. Pealegi teame ju, et kogu maailma inimesed söövad ju ikkagi võid ja sealiha, samuti teame ka, et tänavu peagu kõigis maades toodangut on tagasi tõmmatud, mis omakord ei jäta mõju avaldamata turgudel valitsevale pinge vähendamisele. Võtame kas või näitena Saksamaa, kus praegu või maksab meie rahas 4 kr. kilo. 1. jaanuarist, kui keskkorraldus alustab väljast sissevedu maailmaturu, s. o. Inglismaa, hindadega tõuseb ka Saksamaal või tarvitus, mis kindlasti praeguse või kõrge hinna tõttu rahva vähese ostujõu juure tagasi on läinud. Tõuseb aga tarvitus, tõuseb ka nõudmine või järgi ning kõvenevad ühtlasi ka hinnad.

Nagu ülalpool toodust näha, tuleb meil talupidamise korrastusel püüda kahe sihi poole, missugune püüe on küll juba aastaid päevakorral olnud, kuid missugune pole veel kunagi tundunud niivõrd hädavajalisena kui praegu.

Esiteks tuleb meil talumajapidamine korraldada nii, et piimakarjapidamine oleks täiesti rajatud oma majapidamisest saadud kõrgeväärtuslikele karjasööta-dele. Karja suurendamine sündigu käsikäs söödapindalade kultiveerimise ja uudismaade harimisega. Väljast ostetud jõusööt olgu kasutatav vaid soodsate hinnavahetõttude juures. Kari olgu alati koduste söötadega peetud säärases seisukorras, et ostu-jõusöötade soodsate hinnavahetõttude kasutamisel jõusööda efekt oleks kohe saavutatav.

Teiseks tuleb kaotada tootmises hooajalisus. Piimalehmade poegimised korraldada läbi aasta ühtlaselt, ka karjasööt olgu läbi aasta ühetugevune ja talvine söötmine sarnanegu suvisele, mis on saavutatav rohke toorsööda ja hea heina kasvatamisega. Niisamuti tuleb ka peekonikasvatamist korraldada nii, et meil oleks läbi aasta müüa ühepalju.

Saagu need hädasunnil õpitud ümberkorraldused sihiks, kuhu poole peame püüdma, et siis soodsate võimaluste taasavanemisel juba õigesti ja otstarbekohaselt korraldatud majapidamine oleks võimeline andma põllupidajale seni kättesaamata tulusid.

Kunstiline KASVATUS

POOLA HUMORESKE

Mõni aasta tagasi külastas mind alatasa keegi daam oma pojaga ja palus mind lakkamatult temale abiks olla näitlejaks saamisel. Ma ei ole oma elus midagi tagasitõukavamalt näinud kui see poiss. Tal olid liig lühikesed jalad, hoolimata oma noorusest tüse kõht ja ebakooskõlalise väike linnupea. Peale selle kogeles ta ega suutnud mõnd tähte välja rääkida.

Asjatult püüdsin ma emale teha selgeks, et tema poeg võiks saada kõigeks muuks enne kui näitlejaks. Ema aga oli kangekaelsuse tüüp. Igale minu põhjendusele oli tal vastus. Poiss ei suutvat mõnd tähte hääldada? Aga näitlejad tegevat ju vahel, nagu ei oskaks nad mõnd tähte hääldada, ja siis publik olevat otse naerukrampides. Ja nii edasi...

Poiss ei väljendanud just suuri vaimuandeid. Ta sõnus alati, ta armastavat kunsti ja tahaks meeleldi saada näitlejaks, aga see kõlas nii nagu mõttetult päheõpitud kõnekäänud. Emal oli aga teine vaade asjale. Ta ei salanud mulle, et ta vaatas näitlejakutsele kui oma poja viimsele päästerõngale, kuna poiss olevat eeskujuline laiskvorst, kes ei tahtvat midagi ei õppida ega teha.

„Teil on ju head suhted teatritega... päästke ta ometi!“

Ei möödunud ainsatki päeva, millal ma ei kuulnud sellist nuruvat palvet.

Lõpuks tüütas mind see paar päris ära. Tol ajal tekkis provintsis üks selliseist teatriühinguist, mis püüavad liita oma näitlejaid mingiks mungaorduks. Näitlejate kohta olid maksma pandud väga nõudlikud korraldused. Nad pidid ise pesema, keetma, enestele riided valmistama ja pesu lappima. Vaimu ja keha kõigile vajadustele olid kindlaks määratud kindlad päevatunnid, milliseist tuli täpselt kinni pidada, vastasel korral öeldi, et kunstnikuau on riivatud. See kloostrilik kasvatus on teatavasti praegu Euroopas väga levinud, nii et peagu kõigis mais leidub sääraseid kutseühinguid. Ma oletasin, et minu kandidaat ühes minu soovituskirjaga kihutatakse kohe minema.

Kuid juhtus teisiti. Oma üllatuseks sain teada, et poiss oli näiteseltskonda vastu võetud. Mõni kuu hiljem ilmus ta minu poole. Ta oli väga pidulik ja kõneles aina kõrgeist aineist, pildus aina Pitojevi ja Piscatori nimedega ja rääkis kulisside seadeldisist, nagu oleks ta alates oma sünnimisest olnud seal puusepaks. Pärast seda, kui ta oli mõni kuu olnud teatri juures,

oligi ta leidnud oma tee. Ta oli otsustanud hakata näitejuhiks. Ja ta näitas mulle mingi näidendi söögitoa skitsi. Keset tühja lava seisis kaks püramiidi. Ühe tipul istus mees taldrik käes, teise püramiidi ees kükitas naine kahvel peos. Ma pidin tunnistama, et see kõik oli väga kaugel hingetust uus-asjalisusest. Siis kaldus kõne tolle näiteseltskonna sisemise elu korraldustele. Igal ühinguliikmel oli peale oma kunstniku-tegevuse veel majapidamises täita mingi praktiline ülesanne. Seda nimetati seal referaadiks. Minu soovitatul oli täita köögi referaat ja teatrijuhatus oli ta saatnud Varssavi, et ta õpiks klopse valmistama.

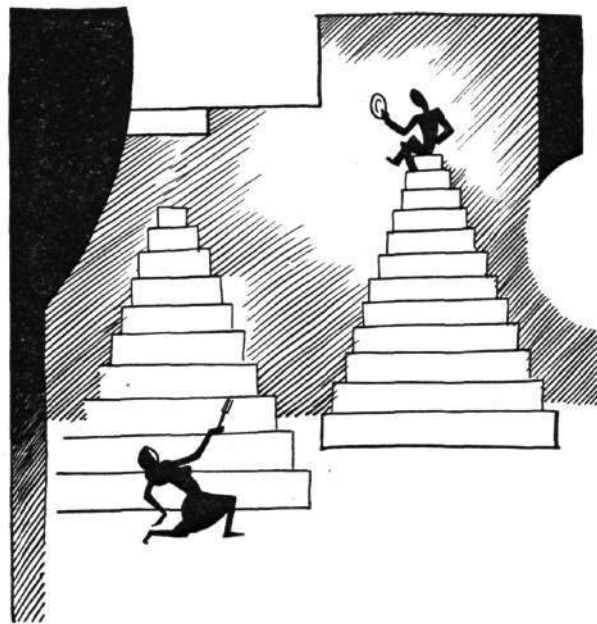
Selle külastuse järele kadus poiss mu silmapiirilt. Mitu aastat ei teadnud ma midagi, mis temast oli saanud, tema suurtest pöördelistest plaanidest ei olnud midagi kuulda.

Nädal tagasi peatas mind tänaval ta ema.

„Ah, kallis härra Perzynski, ma olen teile igavesti tänuvõlglane.“

„Mis eest?“

„Teie päästsite minu lapse.“ Ma vaatasin talle imestunult otsa, kuna ma ei mäletanud mingit kordasaadetud kangelastegu olevat teinud.

„Ta oli täiesti kõigeks kõlbmatu ja tühipaljas, ja ma arvasin juba, et ta läheb täiesti põhja ja valmistab mulle mu vanaduspäevil veel palju häbi. Teie aga aitaste tal pääseda teatri juure. Seal ta pidi köögis töötama ja see hakkas poisile meeldima. Kui ta esimest korda tuli Varssavi ja kodus keetis lihasupi, pidin ma liigutusest nutma. Parim naiskook ei oleks seda ka paremini suutnud teha. Ta oli sealjuures nii kokkuhoidlik ega lasknud ainustki lihatükikest minna kaotsi. Nii hakati teda tähele panema. Aasta hiljem võttis „Redoute’i“ direktor poisi enda juure. Aga seal talle juba ei meeldinud. Ta leidis, et seal söödavat liig lihtsalt, ja poiss püüdis pääseda kõrgemale. Ta unistas linnupraadidest, juurviljadest ja majoneesidest. Ma soovitasin talle jääda Varssavi ja aasta praktiliselt töötada „Euroopa“ võõrastemajas. Esimest korda elus ta võttis mu sõna kuulda.“

„Ja kas ta praegugi on veel „Euroopa“ võõrastemajas?“ katkestasin ma ema kõneluse.

„Ei,“ hüüdis see triumfeerivalt. „Ta leidis endale kaaslase, kel oli veidi raha, ja nad avasid oma restoraani. Filtrova tänaval. See on uus linnajagu, võistlejaid ei ole, ja minu poeg ennustab, et tal kolme aasta pärast on oma auto. Kes oleks seda mõelnud, kallis härra... Kes?“

Ta vaikis liigutatult ja jätkas alles hetke järele kahjatseval toonil:

„Mul oli nii halb arvamine teatrest. Ma uskusin, et seal leidub vaid laskvorste ja hukkaläänud inimesi. Aga ma ei teadnud ju, et on ka teatreid, kus noorest tühipaljast poisist kasvatatakse päris korralik inimene. Jumal andku meile võimalikult palju selliseid teatreid!“

Poola keelest tõlkinud Bernhard Linde.

Lambivarjude ja lampide tööstus

J. TINITS

Tallinn.

S. Tatari 4.

Müügil igasuguseid

siidlambivarje ja laualampe,
kartongpabervarje ja traatvorme.

Müük suurel ja väikesel arvul.

Tellimiste täitmise kiire, hinnad võistluseta.

GEORG STUDE

Tallinn Pikk 16,

tel. 442-76

Eksport
Pilsen
München

Karastusjoogid:

Karamel

Mesi-Sekt

Limonadid

M õ d u

Seltersi vesi

Tunnustatud headuses!

Kindlustage oma laste tulevik!

Hoidke kokku nii, et nad oleksid kaits-
tud ka kõige halvemal juhul —
teie ootamatu surma korral!

Aidake neid elus edasi jõuda!

Võtke oma perekonnalt tulevikumured!

Looge endale kindel kapital vanaduspäevadeks!

Kõike seda võimaldab teile

kindlustusseltsi
elukindlustuspoliis «**OMA**»

Peakontor: oma majas, Tartus Riia t. 41.

Telefon 3-44 ja 5-62.

Aleksander Martin

INSENER JA
ETTEVÖTJA

Tallinn, Weizenbergi 25. Tel. 312-36

Igasuguste ehitustööde teostamine
kiiresti, odavasti ja hästi.

o/Ü.
Tallinna

o/Ü.
Tallinna

VIILIVABRIK

Tallinn, S. Karja 16. Tel. 437-78.

IGASUGUSED ROOTSI TERASRIISTAD PUU- JA
RAUATÖÖSTURITELE:

Smürgeikälad,

Lihvimis- ja teritamistarbed

Möötmisriistad

Kreis- ja kaatersaed

Masinarihmad

Rihmarattad

Õlitajad

Tihendused

Ehitustarbed j. n. e.

Viilide ülesralumine ja saagide teritamine.

Laialdase kaupade valiku tõttu on meie
äri soodsaim sisseostukoht kaupmeestele,
töösturitele ja asutustele.

Haavapakke,

haava-paberipuid,

lepapalke ja lepalaudu

ostab ja maksab kõrget hinda

Firma **J. KLJAS**

Tallinnas, S. Tatari 21-b krt. 8, tel. 461-11.

Tartus, Kompanii 8 krt. 2, tel. 3-36.

PEEGLEID

ja mööbliklaase,
akna-,

vaateakna-,

ornament-,

traatklaasi jne.

Asbest-puukivipõrandaid valmistab ja müüb

„FAMA“

Tallinn, Lai t. 38, tel. 443-79

TARTU LINNAPANK

TARTUS, RAEKOJAS, TELEF. 11-32.

VÕTAB RAHA HOIULE

jooksvale arvele, kindla tähtaja peale ja kuude viisi ja maksab ajakohast protsenti.

A N N A B L A E N E.

Toimetab kõiki pangaoperatsioone.

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades ja rahvarikkamates kohtades maal.

SAADAVAL HOIUKARBID.

SAADAVAL HOIUKARBID.

Tööstus-kaubandus

A.-S. „Samuel Besprosvanie“

Pealadu: Tallinn, S. Karja 12, tel. 446-63.
Tööstus: Tallinn, S. Tartu mnt. 69, tel. 301-79.

Valmistab

villaseid, puuvillaseid ja siidist
silmkoetoteid.

SAAPAARI
A. ADAMKA

TALLINN, HARJU TAN. 26.

TELEF. 436-26.

JOHANNES JÜRVE TSON' i

matmistarvete fõõstus ja ladu

Ainulaadne ettevõte Eestis

Tallinn, Lennuki 5

Telefon 445-06

**Blondol
Shampoo**

teeb juuksed
kuld kollaseks,
pehmeks,
läikivaks

LINA, TAKU, VILLA
ketramine ja kudumine.
RIIDEVÄRVIMINE.

Värvitõõstus „K A R U“

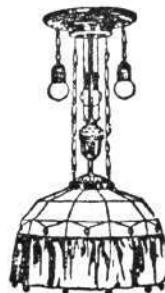
Suur Tartu mnt. 6, Telef. 310-99.

Eht Baieri humalaid

koduõlle valmistamiseks väga soodsa
hinnaga suurel ja väikesel arvul

soovitab

A.-S.F.O. Treublut, Pikk 18
Abikauplused S. Tartu m. 7 ja Nõmmel

ARMATUURE

moodsaid, suurimas valikus.
Laualampe ja kõiki elektri-
tarbeid. Oma tööstiuse tõttu
hinnad võisilemata odavad.
Müügil S. Tartu mnt. 42,
telefon 311-96.

Jalgrattaid ja nende osi.

Vold. Laanberg

TALLINNAS, SUUR KARJA T. 18, OMA MAJAS,
ASUVAD:

**EESTI
LAENU PANK**

VANEMAD EESTI RAHAASUTUSI
ASUTATUD 1909 TELEFON 446-82

DISKONTEERIB VEKSLEID
VÕTAB RAHA HOIULE
TOIMETAB KÕIKI PANGA-
TALITUSI

**O.-Ü.
TILGA & K^o**

TELEFON 446-73

SPEDITSIOON
FISK-AUTOKUMMIDE
ESINDUS

EESTI NÕOBITOOSTUS „MERKUR“

TALLINN, S. TARTU 69, TEL. 306-47.

Vabrik asutati 1926. a. selleks, et peamiselt nõrpe ja pandlaid valmistada, missuguseid seni tuli välismaalt importeerida. Alguses oli vabriku tegevus takistatud seejärgi, et kõik toormaterjalid tuli kalli hinnaga eesti välismaalt tellida, pööre aga sündis kohe Eesti Kunstsarvevabriku asutamise järel, sest viimasel hakkas saama head ja odavat materjali, mis lubas valmissaadusi müügile saata endisest poole odavamalt hinnaga. Ka kauba headuse poolest võistleb

tööstus julgelt välismaa omaga, mille tõenduseks on see, et tööstus katab umbes 80% oma maa vastavast tarvidusest ja ekspordeerib ühegi välismaale. Tööstus viidi hiljuti üles uutesse ja avaratesse ruumidesse, mis võimaldab moodsamate masinate ülesseadmist.

Tööstus tekitab puht Eesti kapitali ja tööliste jaoks, andes umbes 80 inimesele teenistust ja jättes kallist välisvaluutat Eestist välja valgumata umbes 100.000 krooni eest aastas.

—K.

ARTUR KARL HERODES

TALLINN, V. VIRU 3.
TEL. 450-11 ja 462-10.

TAPEEDID,
PARKETT,

PÕRANDA- JA
SEINAPLAADID.

VALATUD PÕRANDAD

„DERMAS“.

A. J. TRANKMANN & K^o

TALLINN, PIKK 49

TELEF. 442-57, 442-59, 459-63, 300-78

Laevamaakleri- ja
speditsioonikontor
HAMBURGI-TALLINNA
LAEVALIINI ESINDUS

H. M. GEHRCKENS, Hamburg ning
BUGSIER, -REEDEREI & BERGUNGS A.-G.,
Hamburg

Phs. van OMMEREN, G. m. b. H., Hamburg
BERGENSKE BALTIC TRANSPORTS LTD.
A.-G., Danzig

BUGSIER, -REEDEREI und BERGUNGS
G. m. b. H., Danzig

SVENSKA ORIENT LINIEN, Gotenburg.

Pesusine

„SOKOL“

teeb pesu lumi-
valgeks, on tulu-
toov ja kaitseb
riiet.

*

Saadaval igalpool.

TÄHTIS UUDIS

TÄHTIS UUDIS

TUBAKAKASVATAJAILE!

ESSENTS

„TUBAKA AROOM“

Annab tubakale kõvadust ning pehmet ja meeldivat
lõhna. Pudell sisu aromatiseerib 2-3 kg. tubakat
soovitavas kõvaduses. Kaasas on tarvitamisõpetus.

Nõudke rohukauplustest ja apteekidest!

Ainuvalmistaja:

A-S. PROV. JULIUS LILL
TARTUS.

VÕIMSAMAID

LÖÖKNUMBREID TÄNAVUSEL RAADIOTURUL

„PROGRESS“ JA „PROGRESS D⁴“

VIIMASED RAADIOTEHNIKA SAAVUTUSED

Mitme aasta kogemuste ja uurimuste varal Tartu Telefoni Vabrik konstrueeris kaks vastuvõtja tüüpi, millised moodustavad täiuslikuma saavutuse raadiotehnika alal. Need suurte kogemuste varal viimisteldud uudistooted on „PROGRESS“ ja „PROGRESS D⁴“. Neid kasutades on ostjal kindel teadmine, et tänavu paremaid ei leidu.

„PROGRESS“ on võimsuse ja kindla ühenupulise aparadi tippsaavutus. Maksimaalse võime annavad temale kolm uuetüübilist varivõrelampi.

„Progress D⁴“ omab eelmisega võrdse konstruktsiooni, kuid peale selle omab erilise uuduse ja soodustuse sisseehitatud dünaamilise valjuhääldaja näol. Seetõttu on koondatud käepärasus ja reguleerimise mõnus.

Mõlemad vastuvõtjad on täiuslikumaid aparate. Erilise käsitluslihtsuse annavad neile trummelskaaladega kondensaatorid, kusjuures trummelskaala lintidel asetsevad jaamade nimed, mis soovitava jaama leidmise teeb imehõlpsaks.

Meie raadiovastuvõtjad ei ole tuntud mitte üksi kodumaal, vaid on leidnud tunnustuse ja erilise hindamise ka välismaal. Nii krooniti Londonis neid „Grand-Prix'ga“ ja suure kuldaurahaga.

TARTU TELEFONI VABRIK A.-S.

TARTU, PUIESTEE 9-11

TELEFON 2-34

EHITUSKONTOR

REINHOLD TREUBECK

TALLINN, KAUPMEHE 19

OMA MAJAS. TEL. 460-44

IGASUGUSED EHITUSTOOD

EELARVED TASUTA

Loosib piletite omanikkude vahel

1.000.000 senti

250.000 ”

100.000 ”

50.000 ”

jne.

Loosimine 20. detsembril 1933. a.

Kaitseliidu loteriipilet on parim jõulukink omastele.